This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Moje vzpomínky

František Adolf Šubert

Digitized by Google

MAY and MAY
Arundell House, Tisbury,
Salisbury SP3 6QU.
Music and Music Literature

BOD: M90.D02028

Digitized by Google

Digitized by Google

MOJE VZPOMÍNKY.

Digitized by Google

Šubert, Franz. Tl. 8398.

Digitized by Google

Z UPLYNULÝCH DOB.

I.

MOJE VZPOMÍNKY.

VYPRAVUJE

FR. AD. ŠUBERT.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI „UNIE“ V PRAZE.
1902.

Digitized by Google

BODLEIAN
P
22 SEP 1988
LIBRARY

Digitized by Google

NÁRODNÍMU DIVADLU

KTERÉ JSEM POMÁHAL STAVĚTI
KAMENEM, SLOVEM, HUDBOU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Mlha lidí a duší jak modrošerý les vystupuje opodál.

Dozněly slavnosti, došuměly víry pestroty. Síně a kobky prosty jsou hluků minulých. Přítmí jejich výklenků, útulky jejich koutů hostí jen stíny. Vynořují se z nich a z úkrytů stěn jak tlum malých dětí, kupí se vůkol krbu, usedají u něho na chvíli a mizejí, utuchají opět jedna postava za druhou v plaménkách kuliček, v mlhových tvarech žíznivého uhlu, v chumu praštících jisker, v dýmu a tom šeru síně, do kterého nezapadá rudost ohně a doutnajících oharků.

Některé z nich menší se a prchají, jiné rostou v obry a blížíce se ke mně nabývají barev i pevných tvarů a pozdravují s úsměvem.

Stíny, postavy, vzpomínky!

Vítám vás, vítám! Jak rád bych vám stiskl ruku, kdyby tak jako moje byla tělesná. Není; nemohu ji semknouti. Ale šeptati s vámi mohu. Tak jako vy šumíte, šeptáte a šelestíte ke mně, tak budu v duši šeptati já k vám a baviti se s vámi, když po letech opět vybrali jste se mne navštívit.

A všichni stejnou chvílí, ne jako druhdy každý o sobě!

Tehda pro vás všechny najednou arci místa nebylo. Vy každý a každá sama jediná bývali jste sobě a jiným celým světem. Každý jednotlivý zabírali jste buď to jeviště zlatého domu nad Vltavou, nebo ještě o mnoho, o mnoho více, a sezvati vás na jednu chvíli k tomu nádhernému krbu našeho paláce

Digitized by Google

bylo nemožnou v životě pohádkou. Ale teď, teď vás tu mám u sebe samotného všechny pospolu.

Nuž pojďte ke mně a zůstávejte u mne všichni. Já s vámi sobě a o vás jiným promluvím. S jedněmi dnes, s jinými zítra. Budu nejprve poslouchati ten váš hudby plný šumot vašich povídek z uplynulých uhaslých dob, kdy putovali jste buď vy ke mně, nebo já k vám přes hory a doly do vašich vlastí jihu a severu, k palmám nad mořem, jež slunce líbá, a ku břízám a sosnám, kterým halí snivou hlavu závoj šerých mlh. A potom o vás povím, co utkvělo mi v paměti a duši mé.

Pojď tedy k mému křeslu, pojď ke mně hodně blízko, celý ty tlume, a zmizíš-li opět, k němu po čase znovu vracej se a dýchej na mne i šeptej svými vzpomínkami, jak dýchá, praská a šustícím ohněm ke mně mluví ten můj milý krb. —

Digitized by Google

COQUELIN V ZÁKULISÍ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Domýšleti si, že v několika minutách poznáš člověka, jest prostě směšno. Sebe sama člověk mnohdy neprohlédne po celý svůj život, dlouholeté obcování sotva stačívá, abys někoho propátral jen v povšechných obrysech — a krátký rozhovor, dojem soukromého styku několika vteřin a umělecký výkon dvou hodin měly by ti odhaliti celé nitro lidské?

Toť nerozum.

Snad se obeznámíš s tou neb onou facettou ducha, s kterým jsi se potkal. Zjistíš výraz očí, líce, řeči a jiné vlastnosti fysického člověka. Snad se ti podaří uchvátiti tu neb onu značku jeho duševního základu. Chytneš paprsek hvězdy a rozloží se ti ve spectrum. Uvidíš spectrum, posoudíš, k čemu ukazuje — ale hvězdu celou přece nepropátráš, nepoznáš.

Jeť příliš vzdálena a kdybys jí zabýval se celé aeony, snad se s ní obeznámíš o něco málo blíže, ale nikdy ji neprohlédneš úplně.

Tak i při lidech. A zvláště u těch, s kterými jsme svanuti jen okamih. —

Byl jsem několik minut s Coquelinem starším. Ulovil jsem jednotlivé třísky ryzího kovu a něco paprsků. Zde jsou — ale nechtějte jich více, než jich jest.

Digitized by Google

Do pozadí zavěsme nějaký kousek draperie — třebas nějakou část kostumu slavného herce; vzpomenu sobě na nějaký jeho slib; připojím k tomu naši pětiminutovou jízdu z divadla do hôtelu — a zrobím z toho všeho po dvou Coquelinových představeních něco jako vzpomínku.

*

Jeden paprsek jsem chytil, a sice po třetím aktě „Thermidoru".

Navštívil jsem malého velikána v jeho loži-šatně. Byl jsem připraven na jednu dvě minuty. Očekával jsem, že po třetím aktě bude fysicky umdlen. A že mne přijme velice přívětivě, řekne mi à la Patti několik blahosklonných slov, ale že já si popílím, abych asi po třetí minutě zmizel, nechtěje obtížiti svoje svědomí týráním duše a těla.

Ale u Coquelina nebylo po zemdlení ani památky. Hovor počal poklonou, rozšířil se v causerii a skončil přednáškou. Rozumí se jeho. Bývala by trvala ještě asi čtvrt hodiny, kdyby někdo nebýval zatím již asi po třetí ohlašoval, že čtvrté jednání může počíti.

O čem mluvil Benoît Constant Coquelin?

O hereckém umění a umění vůbec.

Zmínil jsem se, jak přirozeně, pravdivě a jemně hraje Labussièra.

„V umělecké tvorbě," odvětil, „vytkl jsem sobě cílem, dostihnouti největší pravdy realní a nejvyšší idealní, a jak jen možná spojiti obě dvě v představování mých osob. V umění není dokonalosti bez této spoje. A potřebuje-li jich umění vůbec, neobejde se bez nich zvláště umění herecké. Mnohdy jest arci dosti těžko, k tomu cíli se dostati. Největší prostota na jevišti vychází z největšího studia, z nejvíce přemýšlení a největšího zkoušení sebe sama.

A mysliti, zkoušeti, voliti a tvořiti jest mi nejenom se zřetelem k celkovému úkolu a mé úloze, nýbrž i se zřetelem k obecenstvu.

Digitized by Google

Mám v hledišti dva, tři tisíce divákův. Stačí mně, je-li mezi nimi jen sto, kteří stojí na jisté duchové výši a zralosti. Každý z nich drží ve vleku deset, dvacet, třicet jiných, kteří snad nejsou tak intelligentní, ale mají podobný jemu názor. Mně musí na tom záležeti, abych zajímal oněch sto. Každý z nich má jinou povahu, jiný názor. Jeden jest dobývavý, druhý živý, třetí pln žluče" — při těchto slovech poskytl Coquelin mým očím nejskvostnější pastvu, znázorňuje mimikou při každém výrazu povahu, o které právě se zmínil. „Devadesáte jiných jest každý jiného zrna a přece chci interessovati všechny.

Drže pevně základní rys charakteru, jejž představuji, jsem současně nucen interessovati vůbec něčím rozdílné charaktery mých posluchačův — a to vyžaduje mnoho předchozí práce! Tím více, anať výsledkem jejím má býti vždycky prostota, přirozenost a protože ta má býti představována pravidlem nejskrovnějšími prostředky. Kdo používá očividně velkých prostředků, dosahuje obyčejně skrovného výsledku." —

Coquelin přednášel své názory velice živě. Galský a osobní temperament prokmital stejnou měrou.

„A co — myslíte — považuji za základ, nejdůležitější věc umění hereckého? Artikulaci, členění, přednes slova. Bez ní není herec ničím. —

I v nejprudším spádu mluvy má býti každé jednotlivé slovo zřetelno, plastické, i o sobě i ve svazu s ostatními. Herec, jenž neovládá úplně artikulaci slova, není hercem, i kdyby měl jinak celou řadu jiných výtečných vlastností. Arci, zřetelnost slova vyžaduje také příznivé prostory. Akustika vašeho divadla jest výborná; mluví se tu neobyčejně lehce." —

Hovor se obrátil ku přednesu celých vět, celých textů různých úloh, potom přešel k úlohám samým.

„Dnes jste mne viděl v roli Labussièra, zítra hraji Tartuffa. Zde moderní prosa, tam náš široký verš, tady prostý člověk, onde postava, patřící k nejobtížnějším jeviště. Tartuffe zpracuje všechno v sobě samém, ve svém nitru, halí se do zevnosti hry — a při tom má zůstati na jevišti znatelný divákům v celé své

Digitized by Google

povaze, která tu nemá mnoho co dělati. To jest úloha svrchovaně obtížná! A škoda, že nemohu vám zahráti Petrucchia ve „Zkrocení zlé ženy"! Do toho si něco domýšlím!"

— Tedy při nejbližší pohostinské hře!

„Dobrá; Petrucchio! Nám Francouzům není Shakespeare blízký, ale já jsem pro něj zaujat velice." —

Někdo zaklepal. Dvě pražské dámy daly prosit o podpis Coquelinův na listy, které poslaly. Umělec ochotně podpisoval a vrátil se mezi psaním ke spojení pravdy realné s idealní.

„Hleďte," pravil, „máme příklady i v malbě. Tizian, Leonardo da Vinci, ti jsou v tom směru vzory. Ti dosáhli onoho cíle."

— A Raffael, hájil jsem svého zamilovaného.

„Ten jest mi poněkud jednostranně idealní."

— Ale také on vyšel od studia realného.

„Jen že převládá v jeho skvostných výtvorech výraz idealného." —

Mezi naší rozpravou přišlo několik osob, mezi nimi dvakráte inspicient. S malými přestávkami rozmluva plynula dále. Konečně klepal inspicient ke čtvrtému aktu po třetí.

Zdvihli jsme se.

Za kulisami podráždila Coquelina jakási maličkost u herce jeho francouzské společnosti. Rozhorlil se, ale hned na to jevil se býti opět klidný. —

Pozdravil jsem Coquelina na nádraží, vyměnil s ním několik slov také v hôtelu. Všude byl neobyčejně prostý. Vědom sobě svého významu, nebyl přece Coquelin, jak jinak dosti zhusta se přihází, zatížen marnivostí. V Praze aspoň nebylo po ní památky.

Není virtuos v umění, nýbrž umělec. Z prvních, kteří kdy byli nebo jsou. Postava zahalena do jednoduchého obleku. V obličeji měkké rysy, široká ústa, tupý nos. Tomu všemu vládne jasné, svítící, stále výrazné a nepřetržitě pozorující oko. Malé přimhouřené. Hlas jasný, ne zvláště mohutný, ale kovového zvuku. Každé slovo uceleno, jak z kovu vytepáno, — i v nejprudším proudu řeči jedno vedle druhého jak hrášek vedle hrášku, žádné rozplizlé, smazané, s jiným splývající a přece ve

Digitized by Google

větě jedno s druhým mistrovsky spojené. Na líci umělcově vidíš, že jej ustavičně něco zabývá, a když počne mluviti, objevuje se ti tvář duševně prozářená. Mimika jeho nepotřebovala by téměř slov. —

Očekával jsem Coquelina, když po skončeném prvním představení se připravoval v garderobě k odchodu. Na jeho první pozvání, abych vešel k němu, odpověděl jsem, že bych jej nerad rušil, že počkám na jevišti. Pozval mne podruhé, nemohl jsem odepříti.

„Muži před mužem netřeba se ostýchati," podotkl. „Vstupte jen, bude mi příjemno si požvatlati."

Tázal se po úsudku obecenstva.

Pronesl jsem několik slov o jeho výkonu. Při umělcích řádu Coquelinova dovoluji sobě jen z těžka dáti výraz pocitům obdivu. Při výši jejich umění připadá mi každé slovo neohrabané. Jsem dojat, uchvácen — ale jak mám tomu dáti třemi slovy výraz, aniž bych upadl do nejobyčejnější fráse?

Porovnal jsem tedy mínění obecenstva s mým názorem a řekl upřímně, jaký dojem na mne učinil. A dodal jsem: — Jste velký, velký umělec!

„A tady hotová opice," pravil Coquelin se smíchem, ukazuje na svůj hustě zarostlý hrudník. — „A moje společnost?" připojil bezprostředně.

Řekl jsem dle pravdy, že jest nejlepší společností francouzskou, kterou jsme dosud v Praze poznali.

Coquelin byl upřímně potěšen — a poznal jsem novou jeho vlastnost, že totiž není žárliv na své okolí. Ne každý velikán v umění takovým se mi objevil. Neodpíral, když jsem připojil, že pokládám za jeho osobní zásluhu výtečné vyškolení jednotlivcův a dokonalou souhru celku. —

Jeli jsme z divadla do hôtelu a rozmlouvali o hostujících hercích a divadlech, francouzských a domácích, jakož i o francouzské dramatické literatuře.

„Bohužel," podotkl Coquelin poctivě a otevřeně, „naše dramatická produkce ochabuje. Kvasíme; hledáme nové; nových cest a nových autorů jest nám třeba."

Digitized by Google

Několik slov, ale ostrou pravdou porážejících tirady, které zněly s jednotlivých stran ještě i tou dobou o naprostém vynikání francouzské produkce dramatické v posledních patnácti letech uplynulého století, ačkoli rozkvět její vymizením tvůrčího ducha v ní byl již tehda na jistou dobu minul. Ve vážném dramatě zbyla po něm jen ztrnulost zevní formy. —

„Víte, co pokládám za nejvyšší odměnu velikého zhusta namáhání?“ tázal se Coquelin dále a hned odpověděl: „Vědomí, že se mi ten neb onen večer zvláště podařil! Potom cítím vždycky jistou rozkoš, potom se mne zmocní zvláštní klid a jest mi blaze.“

Na jevišti byl Coquelin stále vzrušujícím prvkem. Při spuštěné oponě a za kulisami bylo ho všude plno a nikdy na něm ani vlásku té bohorovné marnivosti, jakou mnohý umělec bezděky stavívá na odiv. V prvním jednání „Thermidora“ genoval jej na jevišti sud — chytil jej a vlastní rukou odvalil tam, kde si jej sám míti přál.

Všechno viděl, stanovil, nařizoval, ačkoli všechno bylo již uspořádáno po jeho přání.

Při své obrovské úloze přece ještě ve druhém dějství za kulisami ve hluku skupin volal, křičel a zpíval píseň „Ça ira, ça ira“ a pln humoru žertoval s neobyčejnou roztomilostí. Naprostá to svěžest duševní a fysická.

Jsa mu na blízku pravil jsem, kterak se obdivuji tomu, že při své úloze i za jevištěm tak živě a všeho se účastní.

„C'est mon artifice,“ odvětil Coquelin s úsměvem a dal mi hned vysvětlení: „Při každé své úloze považuji za jednu z nejdůležitějších věcí, býti celý večer v pravé náladě. Vidíte mne nyní: chci býti živý, rozjařen, chci dýchati dechem doby revoluce, v níž hraje kus. Proto jsem tady, mezi lidem, v tom jeho ruchu a hluku, proto s ním zpívám. Když mám hráti úlohu veselohernì, hraji veselohru nejen teprve na jevišti, ale již hodinu, dvě před tím, možno-li celé odpoledne: mluvím vesele, čtu veselé věci, dělám žerty, vtipy, směju se. A nejen přede hrou, i v meziaktích. Před vážnou úlohou neznám žertu, jsem

Digitized by Google

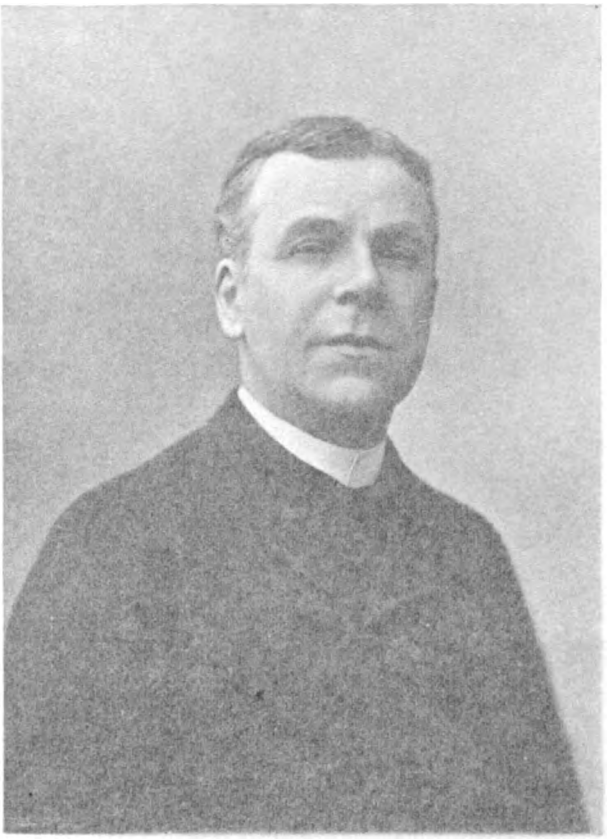

Digitized by Google

Digitized by Google

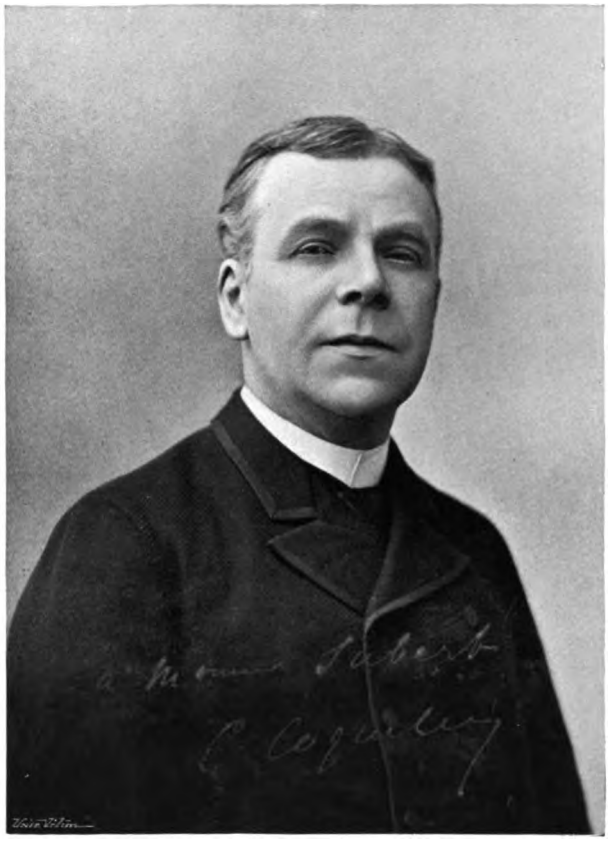

Digitized by Google

Digitized by Google

vážný, mluvím vážně, myslím na věci vážné. Tato dresura mně k úloze velice prospívá, pomáhá mně, uvádí mne pro úlohu do pravé nálady, do které bych se jinak jen s tíží dostal, a udržuje mne v ní. Není mně třeba do ní posledním okamžikem náhle se vpravovati." — A již lomozil a zpíval dále, diriguje při tom massy za scenou.

Po „Thermidoru" Coquelin byl zvláště dobré mysli a nejednou pravil, jak jest spokojen. Nazítří hrál Molièra: Mascarillea v „Les précieuses ridicules" a Tartuffa. Netřeba mi podotýkati, že byl, ne-li ještě lepší, aspoň tak výtečný jako v Sardouově „Thermidoru".

Před odjezdem slíbil mně, že při své nejbližší tournée rád se vrátí do Prahy, do Národního divadla. Kdyby byla Praha slyšela v té chvíli jeho slib, jistě by celá byla zvolala „Na shledanou!"

*

To jest všechno, co vím a mohu říci o Coquelinovi. Vy všichni, kdož jste se s ním potkali, mohli byste snad k tomu dodati mnoho jiného a mnohem zajímavějšího. Snad také něco jemu méně výhodného.

Četl jsem kdysi, že jest domýšlivý, až bezmezně domýšlivý. Opakuji: nepoznal jsem u něho stopy této vlastnosti. Byl vtělená laskavost, vlídnost, byl roztomilý. —

Snad bych mohl říci něco o jeho svrchovaně zajímavých, umělecky úchvatných výkonech. Ale nenapsav své pozorování hned za svěžího dojmu, bál bych se, že po řadě let, kdy mnoho jemností a odstínů barev vyprchalo, kreslil bych více jen po nejisté paměti snad dokonce jen dle pouhé fantasie a nikoliv dle živé tehda skutečnosti.

A to by bylo nespravedlivé.

Řeknu tedy ještě jen tolik, že jsem seznal Coquelina jako umělce, kterého bych si přál do roka ne dvakráte, ale dvacetkráte viděti.

Digitized by Google

Bohužel nedošlo ani k jeho návratu, při kterém by býval hrál Petrucchia. Zůstalo při jeho dvou hrách r. 1892 v druhé polovici února. — Žádná příští jeho tournée nevedla velikého umělce poblíže Prahy a tak jsme jeho „Petrucchia“ v „La Mégère apprivoisée“ neuviděli. —

Digitized by Google

MOJE POUTI K VERDIMU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Italie . . . . .

Dlouho tomu již, co jsem poprvé se vybral na cestu do Italie, ale ještě dnes cítím vlahý dech jarní noci, který zlíbal mé líce a naplnil hruď, když jsem opustil v Ale rakouský vlak, abych za chvíli táhl dále na jih s italským. Byl to zaletlý ke mně první pozdrav země, po které a do které jsem tak toužil.

Byla tehda podivuhodná jasná únorová noc, povětří tak čisté, zavlhlé a jarem svěží.

Bezděky jsem se zastavil, abych se ho do syta nadýchal. Bylo mi, jakobych měl rozepnouti ruce a neviděné, tušené tak obejmouti, jak ono mne objímalo, líbalo, na mne se věšelo . . .

A něco zázračného zůstalo mi od té chvíle: cítím totiž onen dech do dnes, po patnácti letech. Nepamatuji se na něj, nikoliv: cítím jej. Cítím jej skutečně, neznámým mně, ale stále při mně jsoucím kouzlem, v každém a hned v témže okamihu, ve kterém si vzpomenu, jak jel jsem poprvé do Italie, jak uviděl jsem již v Ale nebe Italie a vdechoval, vpíjel tam poprvé její měkký a jakoby miliony drobných perel šumivý vzduch.

Poznal jsem pak Italii s jejím světlem, jejími barvami, jejími budovami, jejími obrazy a skulpturami, viděl jsem její přírodu a její minulost — a byl jsem kromě toho tak šťasten, že jsem uviděl také největšího genia nové doby Italie, ano, že jsem mohl s ním i seznámiti se. —

Digitized by Google

Setkal jsem se s Verdim poprvé v Miláně koncem února r. 1886. Mé povolání vedlo mne tam i touha, nalézti po stále se vracejícím rachotu, klapotu a dunění dne někde od Prahy daleko na několik dní pokoje — neméně pudivá žádost, uviděti konečně jednou ten svět, který již od studentských dob ležel přede mnou jako sněná země, v níž svou fantasií jsem dlíval již léta před tím, nežli mně bylo dáno uviděti z ní jediného kamene, jediné květiny. —

Proslýchalo se, že mistr Verdi ukončí novou operu, „Otella". K dílu hleděl s napjetím veškeren umělecký svět. Po „Aidě" čekal se vůbec kus mistrovský. Běželo tedy o to, v čas jej zabezpečiti našemu Národnímu divadlu, které tehda již třetí rok se slunilo v lásce svého národa a v tom jméně svém, jakého se mu znenáhla dostávalo i dále a dále za hranicemi naší vlasti.

„Otello" měl přijíti na scénu milánské Scaly teprve v povánoční staggioně 1887. Ale právě proto bylo nutno sobě popíliti. Tehdy ještě nebyla u zemských divadel pražských zpečetěna dohoda, kterou později svět in artibus rozdělen byl ad usum Pragae v románsko-slovanský a v germánský. Naopak, tehda se vedl v příčině získávání cizích operních novinek mezi pražskými divadly prudký byť i nekrvavý boj — divadelně by mělo slouti: „zuřivý zápas". A poněvadž přicházelo do sázky nové a mistrovské dílo samého Verdiho, bylo velice prozřetelno předběhnouti bratrský ústav — jak naše divadla s officielní láskyplností v onom boji se zvala — aspoň o jeden rok.

Tušil jsem, že v tomto případě bude nezbytno, zamířiti s lodí přímo na cíl — totiž hleděti získati pro věc samého velmistra Italie. Při veškeré své odvaze poznával jsem arci dobře, že přístup k němu opatřiti mně může jen nějaká mnohem vyšší a Verdiovi bližší moc, nežli jest moje. Spoléhal jsem se při tom nejvíce na přispění dobré víly, slavné primadonny oper Verdiových a zvláště „Aidy", krajanky naší sl. Terezy Stolzové. Neznal jsem sice do té chvíle osobně proslulou umělkyni let šedesátých a sedmdesátých. Ale věda, že jest Češka a dostatečně zpravena o Národním divadle, vydal jsem se na cestu chutě a

Digitized by Google

s tou mladou myslí, která již sama sebou člověku otvírá brány a dobývá jemu pokladův.

Nezklamal jsem se. Signora Tereza Stolzová přijala mne ve svých, poklady Egypta ozdobených komnatách starého paláce milánského. Vytvořilať v Kahýře africké v době otevření suezského průplavu postavu Aidy a vrátila se odtamtud do Evropy s poklady a slávou jak královna sábská. Umělkyně uvítala mne k mojí veliké radosti jako krajana a ukázala se mi býti v každém vzhledě nejroztomilejší krajankou.

Nebylo ani s mé strany třeba velikých proseb a mimořádného úsilí. Signora, jak ode mne zvěděla, oč mi jde, slíbila mi hned a upřímně, že mi bude ku všemu pomocna — a především, že mne doporučí u maestra Verdiho. Ale sdělila mně, že mi bude nepochybně jeti do Janova, poněvadž mistr tam tráví zimu a jen zřídka do Milána dojíždí. Již jsem se chystal na cestu nijak nemilou, když mi byl v hôtelu Rebecchino dodán lístek od slečny Stolzové, jenž pravil:

„Maestro přibude dnes do Milána, chtěje sobě poslechnouti zpěvačku X. Přeje si však, aby jeho příchod nevcházel v širší známost. Libo-li Vám, můžete mluviti s maestrem zítra mezi 11. a 12. v Albergo Milano.“ —

Řádky mne vzrušily. A když nazítří blížila se chvíle, ve které jsem měl předstoupiti před velikého mistra, byl jsem úctou k němu i očekáváním až zimničně rozčilen. Nezapomenu nikdy okamžiku, ve kterém jsem před něj vstupoval.

Bylo to právě v témže hôtelu Milano, ve kterém po letech velikého kmeta políbil anděl smrti. Verdi bydlíval tam, kdykoli do Milána zavítal.

Vstoupil jsem do salonu prvého patra, kde zastal jsem Verdiho v přítomnosti nakladatele jeho posledních operních děl commendatore Giulia Ricordiho. Přívětivě se usmívaje kráčel ke mně mistr s typickou hlavou italského rybáře nebo dělníka břehu ligurského, s bílým hustým plnovousem i hlavou celou bílou, vysokým čelem a velkýma, pronikavýma, ale láskyplně hledícíma očima. Hlava byla poněkud nahnuta stranou ku předu a přívětivým úsměvem velikána prorážela jakási hořkost ze ži-

Digitized by Google

vota, ale hořkost úplně překonaná, duchem vyrovnaná. Neobyčejně výrazné oko a živá tvář nebyly by daly nikdy tušiti věk sedmdesáti dvou let — nanejvýše bych býval hádal, že maestro se blíží k posledním letům padesátým. Prostředně velká, ne silná postava jevila rovněž úplnou svěžest. —

Verdi mne uvítal a tázal se po našem Národním divadle a vůbec po pražských poměrech divadelních a hudebních. Především žádal věděti, jakým jazykem na našem divadle se zpívá. Odpověděl jsem, že československým, kterýž jest vlastní bratr ruského a polského. Uvedl jsem hlavní básnická díla italská, která do literatury naší jsou převedena, zmínil jsem se kromě toho i o překladech librett jeho oper, zvláště „Aidy", neopomenuv se dotknouti velikého úspěchu tohoto díla jeho na českém jevišti. Z hlavních skladatelů našich bylo Verdimu do té doby známo jediné jméno „Dworak" — jméno toho zvuku uměleckého a té literní podoby, jakou již tehda proletělo celým světem, šířic jméno české způsobem radostným. —

K žádosti mé, aby přenechal našemu Národnímu divadlu svého „Otella" ku provozování hned, jakmile bude opera poprvé dávána buď v Paříži nebo v Miláně, odpovídal maestro s počátku vyhýbavě. Teprve když zvěděl, jaký jest operní status Národního divadla, jaká díla již na jevišti jeho se dávala a že jest divadlo naše ústavem království Českého, svolil ochotně k mé žádosti. Zajásal jsem nad tím v duchu a děkuje mistru tonul jsem v blaženosti, že tak rychle došel jsem svého cíle. Ani mi nepřipadlo, že vedle skladatele jest na světě někdo, jenž by mohl moji radost silně přitlumiti. —

Mezi další zábavou zvěděl jsem od mistra, že ředitel velké opery pařížské pan Gailhard přijel k Verdimu do Janova, žádat jej, aby premieru díla svého přenechal ústavu Gailhardem řízenému, jako druhdy byl učinil se svým „Donem Carlosem". Verdi však se rozhodl, dáti poprvé provozovati „Otella" v Miláně na divadle della Scala. Vlastenecký cit a zřetel k divadlu della Scala, které po bývalých skvělých časech a poslední méně skvělé době potřebovalo opět nějakého mimořádného úspěchu s dílem vlaským, Verdiovým, byly k tomu u Verdiho pohnutkou.

Digitized by Google

Po čtvrt hodině opustil jsem Giuseppe Verdiho, okouzlen jím v každém vzhledě, s neúkrotnou téměř radostí v prsou, že já docela cizí a mistrovi dosud vůbec neznámý mladý muž byl účasten od něho takového přijmutí — a že se mi kromě toho podařilo rázem dojíti cíle mé cesty za zlatým rounem nové opery Verdiovy . . .

Spěchal jsem proto políbit ruku té dobré víle, která již předem pro mne tak působila. Rozumí se, že od té chvíle viděl jsem nebe Italie ještě o mnoho čistší a vyšší, její světla ještě nad stříbro jasnější a její barvy ještě ohnivější než doposud.

Radost moje byla zdvojnásobena podmínkami, na kterých velký mistr učinil závislo přenechání díla Národnímu divadlu.

„Dostanete mého ‚Otella‘," pravil, „ale jen jestliže přijedete k jeho premieře sem do Milána, abyste uviděl představení opery zde, a když mně slíbíte, že sem pošlete také svého kapelníka. Neboť mi velice záleží na tom, aby opera byla u vás v Praze provedena v intencích mých a mého přítele Boita." —

Byl bych slíbil mistru v této chvíli všechno — jak bych nebyl měl slíbiti, že přibudu k němu, podruhé k němu, ku premieře ve Scale, ku premieře Verdiho „Otella"! —

A přišel jsem.

Premiera díla byla určena na 29. ledna 1887. Vyrazil jsem 25. ledna a jel bez přestávky až do Milána. Tam mne však očekávala zpráva, že první představení jest odročeno. Tamagno-Otello dostal z lombardských mlh rýmu a před 5. únorem nebylo na premieru pomyšlení.

Věc nebyla sice milá, ale také nijak hrozná. —

Byl jsem opět přijat od mistra, stejně roztomile jako před rokem, třeba že byl odročením premiery trochu zachmuřen. Sám poukazoval, že hosté a kritikové již z mnohých měst evropských do Milána se sjeli a nyní tady čekati nuceni jsou. Stejně mu bylo nemilo, že mu ještě celý týden zůstati jest v rozčilení, jemuž propadal při zkouškách ku každé premieře.

Zaslav již po svém lonském návratu Verdiovi některé české partitury, přinesl jsem tentokráte maestrovi cyklus symfonických

Digitized by Google

básní Smetanových a „Slovanské tance“ Dvořákovy. Když jsem mu je podával, zasvitlo mu oko náhlým zájmem, pohlédl na skladby, děkoval přívětivě, ale připojil ihned: „Také ty musí čekati až po premieře.“ —

To bylo pochopitelno. —

Mne však očekávalo nazítří jisté překvapení.

Odebral jsem se k nakladateli děl Verdiových, commendatoru Ricordimu, abych se mu představil a s ním promluvil o smlouvě. Chef velikého hudebního domu, který od mého předešlého pobytu v Miláně převedl na se také světoznámý hudební sklad domu Luccova, byl velmi zdvořilý — ale litoval, že mu jest naprosto nemožno zadati mistrovské dílo Verdiovo před provozením vůbec některému divadlu. V Miláně že meška tou dobou také již opět ředitel opery pařížské pan Gailhard. Také ten že se již ucházel o smlouvu. Mimo to že přijeli za stejným účelem plnomocníci oper vídeňské, berlínské a budapešťské. Zástupce dvorní opery vídeňské že klade tím větší váhu na získání díla, poněvadž intendance dvorních divadel by zamýšlela vypraviti „Otella“ v měsíci říjnu ku jmeninám panovníkovým. Ale dům Ricordiho že se viděl nucen, všem těmto pánům dáti stejnou odkládavou odpověď. Kromě toho však že o nějakém výhradném právu ku provození díla v Praze naprosto nelze mluviti, poněvadž tamní německé zemské divadlo rovněž o Verdiovu operu se uchází. — —

Hrady moje se bořily. Bylo mi hrozně. Ale vzpomněl jsem si v téže chvíli na slib samého Verdiho v přítomnosti Ricordiho mi daný a připomenul jej Ricordimu. Ten ale zcela klidně odvětil, že ani on ho nijak nezapomněl, že slib bude jistě vyplněn — ale kdy, o tom že ku své lítosti nijak se nemůže vysloviti. —

To byla rána velmi těžká. Tím těžší, že padla z nenaděje a že jsem zatím již zvěděl, jaký neobvykle veliký úspěch opery v Miláně očekávají. Podobně doslechl jsem šepotu, jak neméně neobvyklé mají býti podmínky, které commendatore Ricordi zamýšlí klásti operním jevištím, od něho v hovoru vzpomenutým. Nemohl jsem býti konečně nepřipraven, že bratrský zemský ústav pražský ještě před premierou, a dojista po ní, dá znova

Digitized by Google

na jevo svrchovaně živý zájem pro dílo. A tak jsem viděl po lonských červáncích a nebi plném houslí plížiti se a již padati na mne chvíle šedivé až do černa. —

Že mi bylo již předem se rozžehnati s dosti těžkým úvěrním listem, který jsem si z Prahy na „Otella" vzal, nepovažoval jsem za zlo nejhorší. „La corona boema pagherà," pomyslil jsem si s oním dalmatským poslancem, který hlasoval vždycky pro každé vydání říše rakouské se soukromým odůvodněním, že to koruna česká již zaplatí. Ale daleko, daleko horší byla hrozící možnost, na kterou diplomaticky, ale dosti průhledně ukázal mně mimochodem zástupce domu Ricordiho, že totiž našemu Národnímu divadlu bude nutno míti s provozováním „Otella" strpění až po Paříži, Vídni a Berlínu — anebo dokonce, že mu bude předložena smlouva k podpisu teprve za několik měsíců. —

V té mojí veliké nouzi mohl mi pomoci jen mistr sám.

A pomohl.

Šel jsem k němu a naléhavou prosbou svojí i opětnou přímluvou signory Stolzové dosáhl jsem, že Verdi ještě téhož dne dal svému příteli Ricordimu zcela určitý pokyn, aby mně přenechal pevnou smlouvou „Otella" ihned, pod výhodnými podmínkami a to s výhradním provozovacím právem pro Prahu.

Moje zdrcení obrátilo se v duševní jásot . . . Byloť laskavostí Verdiovou způsobeno, že naše Národní divadlo mohlo první, a to ještě před milánskou premierou opery, zváti mistrovské dílo Verdiho svým, že předešlo v tom tři z prvních světových jevišť, s kterými smlouvy byly uzavřeny teprve po premieře a to za podmínek neobyčejně těžkých.

Sám Ricordi zaslal o tom list vídeňskému „Wiener Tagblattu" v polou měsíce února. Vyvrátil v něm všechny pověsti, jakoby se mohla chystati v nejbližších měsících představení „Otella" mimo Italii, a dodal, že na jevištích Německa a Rakouska nebude lze operu dávati dříve nežli snad v nejbližší zimě. Jediná výminka že se stala pro české Národní divadlo pražské, které bude moci uvésti operu na scenu, jakmile bude pořízena kopiatura hudebního materialu a překlad libretta do češtiny. — Redakce žurnálu připojila k tomu poznámku: „Uveřejňujeme

Digitized by Google

list pana Ricordiho se živým politováním, že následkem toho rozhodnutí nebudeme moci uslyšeti „Otella" tohoto roku ani dne 4. října ani 19. listopadu na obvyklých premierových večerech dvorní opery" (narozeninách císařových a císařovny). —

Několik dní po té, krátce před hlavní zkouškou, dostalo se mi od maestra dalšího zcela mimořádného velikého vyznamenání.

Odpor Verdiho proti tomu, aby kromě výkonných umělců někdo se obeznámil s jeho operou před premierou, byl světoznámý. Často po léta nezvěděl nikdo — mimo nejužší takořka rodinný kroužek — ani jména opery, kterou mistr komponoval. Jakmile došlo ke zkouškám na jevišti, musilo býti divadlo nejpřísněji střeženo, jen aby nikdo, mimo umělce, ke zkouškám nemohl se dostati. Nejpřísněji se tak dělo vždycky při hlavní zkoušce, kdy divadlo zůstalo uzamčeno i před nejlepšími přátely Verdiovými.

Tak bylo i při premieře „Otellově".

V Miláně čekal na ni veliký počet přespolních Italův i jiných dalekých hostí cizích — a nyní jim bylo ještě o celý týden se pozdržeti. Veškera společnost milánská trvala v pochopitelném napjetí. Z Říma, Florence, Benátek i odjinud přibyli do Milána zástupcové kritiky, umění a prvních rodův italských a každý jednotlivec býval by si přál vymoci sobě přístup ku hlavní zkoušce. Ale marno zůstávalo všechno přání a doufání.

Již při první souborné zkoušce s orkestrem byla Scala uzavřena a policejní úředník s patřičnou assistencí pečoval o to, aby kromě umělců nikdo do divadla nevnikl. Poněvadž ale ani všem dosavadním opatřením Verdi úplně nedůvěřoval, bylo divadlo před samým početím zkoušky prohledáno. A hle, v jedné loži nalezeny jsou dvě dámy nejlepší společnosti a samému Verdimu dosti blízko stojící. Majitelé loží mají ve Scale právo podívati se ob čas do svých loží mezi 11.—12. hod. dop. Dámy ho použily a uzavřely se v loži, doufajíce pevně, že je nikdo neuvidí a že tam budou moci zůstati ke zkoušce, ustanovené na 1½ hod. Nicméně byly nalezeny a zdvořile, ale velice určitě požádány, divadlo ihned opustiti. —

Digitized by Google

Verdi se tím případem dosti rozčilil. Nevůle jeho stupňovala se, když bylo zjištěno, že barytonista Maurel, jenž zpíval Jaga, uvedl ke zkoušce svou paní. I té bylo se vzdáliti.

Nával proseb a dotazův byl arci největší ku hlavní zkoušce. Ale ze všech naléhavých žadatelů nebyl připuštěn ani jediný a z jiných osobností dostalo se pozvání a přístupu ke zkoušce jen sedmi. Byli to — kromě manželkyVerdiovy a librettisty A. Boita — slečna Tereza Stolzová, ředitel pařížské opery p. Gailhard, čtyři členové městské komise divadla della Scala a já.

K té zkoušce neodvážil se pak vůbec nikdo vymoci sobě podloudným způsobem vstup; byloť divadlo hlídáno co nejpřísněji. Každý — rád nerad — posečkal tedy již buď k premieře nebo ke druhému, neb i ke čtvrtému představení, poněvadž již předem bylo celé divadlo vyprodáno k prvním třem představením.

O uzavření divadla při hlavní zkoušce kolovalo mnoho vtipů. O Boitovi se vyprávělo, že se dostal k ní jen tak, že se přestrojil za člena a ve zkoušce spolu zpíval. —

Úspěch opery byl v pravém smyslu slova velkolepý. Přispělo k němu i dílo samo — ačkoliv svým veskrze dramatickým charakterem nebylo tehda ještě blízké hudebním názorům italského obecenstva — i v pravdě bezmezná láska a úcta italského národa k jeho největšímu žijícímu geniu. Když Verdi naléhání svých přátel přinesl největší oběť, objeviv se po dvakráte před rampou, nastaly v nádherném, diamanty dam milánských přímo zářícím hledišti Scaly scény bouřlivého nadšení, jež nelze popsati. Tu viděl a poznával jsem, jak starý, ale v plné mužné statnosti doposud stojící Verdi byl od národa přímo zbožňován a to nejen jako jeho nejgenialnější skladatel, nýbrž i jako prototyp vlastence a vzor člověka. —

Že Giuseppe Verdiho při premieře „Otella" zahrnula jeho vlast všemi možnými poctami, nepotřebuji asi dokládati. Byv po představení vezen do hotelu v průvodu přímo triumfalním — lid mu vypřáhl koně — a slaven o banketu, uspořádaném v noci po premieře, jmenován byl čestným měšťanem Milána, vyznamenán od krále Humberta velkokřížem řádu Mauritia a Lazara

Digitized by Google

i vůbec zasypán holdem, jaký snad žádnému jinému skladateli při podobné příležitosti nebyl přinesen. —

Intimní příhoda ve velkém rozčilení mistra po hlavní zkoušce k „Otellu" zůstane mi pro neobyčejnou svěžest jeho ducha zvláště význačnou. — Jak jsem se již zmínil, přinesl jsem maestrovi některé jemu dosud neznámé skladby Smetanovy a Dvořákovy. Chtěl si je prohlédnouti, až by minul prudký příboj dnů posledních zkoušek a premiery. Ale sběhlo se něco naprosto neobyčejného, čemu jsem se neméně podivil nežli slečna Stolzová, která jako svědkyně malé události hned nazítří mně o tom vyprávěla. Po generalní zkoušce k „Otellovi" — o 1 hod. s půlnoci — vrátiv se do hotelu a radostně rozechvěn skvělým průběhem zkoušky, posadil se Verdi ku klavíru, vyzval Boita, aby rovněž tak učinil — a prohrál sobě s ním některé skladby Smetanovy a Dvořákovy! —

Po třetí viděl jsem il Gran Vecchio — jak v Italii zvali miláčka národa — nikoliv v moderním aristokratickém Miláně, nýbrž v báječně krásné perle a bývalé vládkyni moří, ve středověkém knížecím Janově.

Vybral jsem se počátkem března 1889 do Italie, abych si poslechl ve Florencii Franchettiho operu „Asrael". Ale i tentokráte navštívil jsem nejprve Milán, abych v této duševní kapitole kulturního života a zvláště dramatického umění Italie navštívil milé známé, poslechl sobě některá dramatická díla — a především, abych Verdimu mohl ústně říci, jaký úspěch měl jeho „Otello" v Praze. Po vykonání všeho toho nemohl jsem si nic lepšího předsevzíti, nežli odebrati se na nějakou dobu na Rivieru.

Dověděl jsem se také v Miláně od signory Terezy Stolzové, že Verdi sídlí tou dobou v Janově. Táhlo mě to tedy dvojnásob k pohádkově krásné soupeřce Benátek, která na mne již při mé první cestě do Italie tak působila, že bych nejraději po celý život jejími ulicemi bloudil a v ní se ztrácel.

Verdi míval v Janově svůj stálý byt v nádherném památníku historické velikosti Janova a jeho prvních rodů, v paláci bývalých knížat Doriův. Do Janova a tohoto paláce uchyloval se mistr vždycky, když chtěl — hlavně k vůli práci — býti

Digitized by Google

o samotě, nebo vůbec zaměniti drsnější ponebí Lombardie za věčné jaro věčně spanilé Riviery.

Slečna Tereza Stolzová byla tak zvláště laskava, že oznámila Verdiovi mou návštěvu.

Vyjel jsem ráno z Milána k Janovu. Na severu Italie bylo jako u nás chladno, sem tam poprašek sněhu a na struhách rýžových polí pomrazek. Ale když vlak vyrazil z tunelu k Sampierdarena, zasmálo se na mne jaro, ba skorem léto Riviery. Konaje tuto cestu tehda již po třetí, těšil jsem se na tu změnu po celou cestu — a rychlík neletěl mi dost, abych již mohl dýchati povětří Riviery a tonouti v pocitu, jenž se dostavuje pohledem na Janov — tu bránu jejího ráje — na jeho přístav, moře, nebe, hory a vše to, co kolem něho jest.

Před jednou jsem chtěl býti u maestra, odpoledne toulati se Janovem a k večeru jeti do Bordighery.

Spěchal jsem k paláci Doria. Leží nedaleko nádraží — kus staré republiky janovské vedle nejmodernějšího zařízení věku nového. Na nádraží jsem uvedl do pořádku bílou část své toalety, pouliční cidič bot a šatů vykonal na mně za deset centesimů vše ostatní — a tak v plném cestovním pořádku jsem vykročil k prvnímu cíli své janovské pouti.

Mříž v paláci na zvonění se otevřela, ze sklepního bytu ozval se hlas vrátné. Zněl jaksi podrážděně a také líce rozcuchané Ligurky, když ke mně vyšla, prozrazovalo, že vyrušení nedělá jí mimořádnou radost. Ale za několik soldů změnila šlechetná žena okamžitě výraz obličeje a se vzácnou ochotou mi sdělila, že signore maestro Verdi jest „à casa" a že bydlí „primo piano".

Primo piano zní skoro jako fortepiano, ale v Italli znamenají tato slova první patro. Tolik jsem z italštiny už znal a proto — nechav stranou přízemní sloupovou chodbu, zahradu i moře — chutě jsem kráčel k nejbližším schodům, ke kterým mne vrátná odkázala. Po schodech to šlo zvolna. Neboť to byl jen postranní výstup do hořejších pater paláce. Tudy asi chodívali Doriové, když nechtěli být ostatními obyvateli paláce viděni. Jeť v těchto místech staré krásné budovy hodně tma

Digitized by Google

i v samé poledne, a kromě toho bylo oko poněkud oslepeno ne sice spanilostí vrátné, ale sluncem nebes.

Měřím tak po paměti výšku zevních sloupů chodby s výškou schodů, které jsem již přešel, poznávám, že jsem tak asi primo piano a vida první dvéře, zazvoním.

Otevře služka, pravý typ Ligurky, jímž Janov naprosto se liší od lombardské Miláňanky: sporá, silná postava, kulatý snědý obličej s vlasy hustými, nad čelo kučeravě se deroucími, a velkýma, ohnivýma očima. Postava, s jakými u velkém počtu se potkáváme na obrazech cinquecenta právě tak jako s římským od Ligurky, Lombardky a Benátčanky naprosto rozdílným typem žen.

Táži se po maestru Verdim.

„Signore? Maestro? . . .“

— Verdi, dodám, odevzdávaje navštívenku.

Podívala se na mne, změřila od hlavy až k patám a byla jaksi na vahách. Konečně se rozhodla a řekla, že pán není doma.

Sdělil jsem jí, že jsem od vrátné ze sklepa zpraven lépe, že se nemusí báti mne ohlásiti, že jsem očekáván. Dodav jí odvahy způsobem, který v podobných případech i v Italii bývá nejbezpečnější, zvěděl jsem ku své potěše, že mne hned ohlásí. „Favorisca,“ doložila a uvedla mne do krásného salonku.

Neupomínal sice ničím na byt skladatele oper, ale přijímac salon není pracovna, a kdo jako Verdi má sídel několik, nemusí hned v jediném a to přímo v prvním pokoji stavěti všechno na odiv.

Rozhlížím se kolem, když v tom se otevrou dvéře a z nich vystoupí mladá, štíhlá dáma, krásy přímo oslňující, oděná ve volný ranní šat z temně červeného hedvábí, v předu s vložkou barvy světlé.

Překvapením jsem užasl.

Věděl jsem, že choť sedmdesátiletého maestra jest ve věku poněkud pokročilejším — a nyní v bytě Verdiho dáma mnohem mladší třiceti let, rysů fysicky i duševně velice ušlechtilých, vtělený to půvab mladé ženy — a dle všeho vystupující jako

Digitized by Google

Digitized by Google

ko poněkud oslepeno

sloupů chodby s výškou

že jsem tak asi přímo

jímž Janov naprosto se

postava, kulatý snědý

se deroucími, a

u velkém počtu

tak jako s římským

Lon... naprosto rozdílným

se po...

...ore?

...rdi. ...vaje navštívenku.

...od hlavy až k patám a byla

se ... a řekla, že pan není

...ze sklepa zpraven lépe,

ze jsem očekáván. Dodav

...ých případech i v Italii bývá

že mne hned ...

do krásného salonku.

skladatele oper, ale přijímač

Verdi má sídel několik, ne

v ...ním pokoji stavěti všechno

...se ... v tom se otevrou dvéře a z nich

krásy přímo oslňující, oděná ve

hedvábí, v předu s vložkou

...ho maestra jest ve věku

Verdiho dáma mnohem

duševně ...ušlechtilých,

a dle všeho vystupující jako

Digitized by Google

GIUSEPPE VERDI.

Digitized by Google

Digitized by Google

skutečná paní domu . . . A k tomu — oko jest rychlejší než myšlénka — dáma ve stavu požehnaném nejen samotnou krásou.

Byl jsem pomaten tak, že jen nutné setrvání při nejběžnějších formách setkání mne zachovalo v žádoucí rovnováze . . .

S mimořádným vděkem v každém pohnutí kynula mi dáma, abych si sedl, a tázala se mne, přeji-li si s pánem mluviti. Řekl jsem, že ano, ale ke svému překvapení uslyšel jsem rovněž, že prý vskutku není doma a že není vůbec v Janově. Boje se, abych vůbec nebyl přijel darmo, aneb abych v Janově nemusil čekati do zítřka, sdělil jsem dámě, že schválně jsem přijel do Janova, abych mohl s maestrem promluviti, že moje návštěva u něho bude velmi krátká, že a kdo jsem až z Prahy a že na večer jest mi opět odjeti.

„Jest mi velice líto," odvětila dáma čistou neitalskou francinou, „ale nemohu vám, pane, pomoci. Můj pán přijede až večer."

. . . Můj pán . . .

Polo se omlouvaje, polo domlouvaje, dovolil jsem si připomenouti, že jsem byl maestru z Milána oznámen a slyšel, že mne bude čekati.

„Maestru?" opakovala dáma. „Vy přece přicházíte k mému muži?"

Muži! . . . Dobrá, pomyslím si opět . . . a hlasitě odpovím:

— Ano, k maestru Verdimu.

„K maestru Verdimu?" zaznělo z úst dámy s roztomilým úsměvem. „Toho arci budete snad moci zastihnouti, ale ten nebydlí zde, nýbrž o jedno patro níže." —

Nyní jsem se rozjasnil také já. Slova omluvy, vysvětlení, ujištění s mé strany, že jsem hned při vstupu služky určitě se dotazoval, a to vlasky, jen na maestra Verdiho — současný odchod můj se zmizením obrazu dámy, jež by Pavlu Veronskému byla mohla sloužiti za nejkrásnější model benátské šlechtičny — to následovalo k mé lítosti arci rychle za sebou. Býval bych si nyní opravdu přál, aby dáma byla paní Verdiovou, abych mohl aspoň o několik minut déle na ni hleděti.

Digitized by Google

Ale marné přání — a tak jsem již sestupoval o jedno „piano“ níže. Oči, ze salonu šeru již uvyklé, rozeznaly nyní v chodbě malé nízké dvéře, u kterých mne přijal mužský sluha a doprovodil předsíní do přijímacího salonu, tentokráte opravdu maestra Verdiho.

Z vysokého okna paláce byla vyhlídka na zahradu, šíré modré moře a klenbu oblohy a vládlo na této straně takové hluboké ticho, jakoby v bezprostředním blízku krásné budovy vůbec nebylo ohromného hluku a ruchu Janova s jeho loděmi a lidmi ze všech končin světa, sty kar a honci mezků, se železnou drahou, přístavem a továrnami, táhnoucími se odtud nahoru až do těch Alp, s kterých srázným spádem sem přijíždí z horní Italie vlak za vlakem.

Palác Doriův, palmy zahrad a nekonečné moře — toť historie Janova a celé Italie, snoubená s přírodním rájem čarokrásné italské Riviery. Bylo mi úplně pochopitelno, proč Giuseppe Verdi tady rád sídlil a tady komponoval svá díla, zářící duchem jeho genia, sluncem jeho vlasti a vřelostí jeho srdce. —

V malé chvíli vstoupil slavný mistr. Nachýlená opět hlava, ojasněná vlídností úsměvu, oko jiskrné, výraz myšlének na čele i v tváři, v celém držení těla svěžest let zdánlivě mnohem mladších, zpytující a kontrolující pravdivost slyšených slov obličej — toť byl opětný zjev Verdiho a dojem z něho.

Prostota, upřímnost a srdečnost zářila vždycky z líce Verdiova. Nemiloval oslav, tvořil ne pro svou slávu, nýbrž jen z vnitřní nutnosti, pro umění samo a pro čest i slávu svého národa, jehož byl synem nejvěrnějším.

Verdimu dostalo se všeho, čím vyniknout může člověk a těšiti se: byl tvůrčí genius, jeden z prvních v oboru hudby, získal si cti, slávy a nesmrtelného jména, — byl blažen láskou svého národa, šťasten v kruhu nejbližších mu duší přátelských, šťasten jejich láskou tak jako svým uměním a jako účelem svých milionů, určených předem již úkolům lidumilným. Verdi sám užíval jich pro sebe měrou nejskrovnější.

Digitized by Google

O čem jsme hovořili tu chvíli, kterou jsem směl mistrovi zabrati, netřeba se šířiti. Bylo to o provedení jeho „Otella", o jeho jiných dílech na českém jevišti, o české produkci hudební a zvláště operní, o našem Národním divadle i o národnostních poměrech našich vůbec. V novinách byla zpráva, že Verdi pojede do Drážďan, dirigovat „Otella". Zmínil jsem se o tom, připojiv žádost, aby v tom případě neminul Prahy a našeho ústavu. „Nepojedu do Drážďan," odpověděl. „Nemiluji více vyrušení toho druhu, nemiluji hluk. Mám rád ticho a v zimě to naše slunce, kterého vy," dodal s úsměvem, „v této roční době u vás nemáte. A pak chci ještě pracovati. Kdybych jel na sever, přijel bych jistě i k vám, ale já na delší cesty již se nevydám." —

Když přeskočil hovor na jiné věci, zmínil jsem se mistrovi též, kterak jsem jej hledal o patro výše.

„Měl jste aspoň," pravil s úsměvem, „malé dobrodružství, jehož nemusíte litovati; neboť jste uviděl velmi krásnou dámu."

Kdo by byla, neřekl mi a já se nedotazoval.

Rozloučil jsem se s Verdim, opustil palác a toulal se vzrušujícím Janovem. Bloudil jsem podél známých mně palácův, prošel několik těch jeho uliček, v nichž člověk člověku sotva vyhnouti se může, pohlédl jsem s villetty di Negri na Janov, objatý náručím a pláštěm Alp, i na koberec moře před ním rozestřený, zašel jsem do přístavu, navštívil katedrálu, vystavěnou z černého a bílého mramoru, pohlédl do chrámu Zvěstování zářícího zlatem, popatřil na několik památek z dob saracenských, nechal se nésti davy lidu po ulicích a poseděl v přístavní osterii — a když schyloval se večer k zemi, vsedl jsem do vlaku a jel na západ.

Obloha byla plna hvězd, moře svítilo v tajemné dáli, a na násep železnice, takřka na samá kola rychlíku, dorážel a bil příboj bílých vln. Sem tam se mihla palma a jinde aloe, tu zlatá jablka oranží a jinde keře růží kvetoucích. —

*

Digitized by Google

Genova 20. Dic. 1890

Egr. Sig. Subert

La ringrazio della gra
lettera, e delle gentili parole
di cui mi onora .... ma
Falstaff, pur mio dire, è appena
cominciata, e non so se e quando
sarò finita! — Nulla osta
però, che una volta finita
Ella non possa farla rappresentare
al suo Real Teatro, come già
fece per Otello —

Colla più distinta stima

Suo Dev

G. Verdi

Digitized by Google

Co velmistr hudby v Janově pracuje, zvláště básní-li opět novou operu, nemohl jsem a nechtěl se ho ptáti. Mimo Boita, signoru Verdiovou a signoru Stolzovou nebyl by to Verdi asi vůbec nikomu sdělil. Kromě tohoto jeho nejintimnějšího okolí netušil také tehda ještě nikdo, že Verdi, pěvec bolesti, dramatik tragiky, mohl by komponovati operu komickou. Tolik mně svěřila signora Stolzová v Miláně, že mistr opět se zabývá novou operou. Jinak ale milá krajanka zachovala naproti krajanovi v úplném tajemství předmět a povahu nového díla Verdiova.

Bližší zpráva, že to jest opera komická a „Falstaff", přišla na jevo — nevím jakou náhodou, ale zajisté k nemalé mrzutosti Verdiově — již koncem roku 1890. Jakmile jsem ji četl, nelenil jsem arci a psal ihned maestrovi, žádaje ho, aby i tuto operu po premieře ponechal našemu Národnímu.

Verdi mne poctil neprodleně svou odpovědí. List, psaný vlastní rukou mistrovou, došel z Janova. Jest sice pravda, děl v něm, že komponuje „Falstaffa", že však jest teprve v samém počátku. A poněkud teskně dodal:

„Nevím, kdy a zdali dílo dokonám. Ale dojde-li k němu, nechám Vám je jistě provozovati na jevišti Vašeho královského divadla, tak jak bylo při „Otellovi". —

Počátkem následujícího roku (1891) odebral jsem se k vůli „Falstaffu" osobně k mistrovi. Také tentokrát obdržel jsem od velikého příznivce nejlaskavějším způsobem ujištění, že operu dostanu, „bude-li hotova — to jest u boha" — jak Verdi s dojemnou vážností mi řekl.

Ale bůh to dal. Vypraviv se r. 1892 jen k vůli svému zotavení do Italie, opustil jsem 4. února 1893 Prahu, abych 7. téhož měsíce byl přítomen premieře „Falstaffa" v Miláně. Vlak se zpozdil o půl hodiny, premiera o dva dny. Učinil jsem mistrovi návštěvu v Albergo Milano, ale tentokráte byl jsem velice překvapen jeho vzezřením. Ještě před dvěma lety zastal jsem Verdiho statného. Ale nyní vyšel mně vstříc se zapadlým obličejem, špičatě ohnutým nosem, s hlavou mnohem více ku předu na-

Digitized by Google

hnutou, postavou hubenou a tím jaksi zdlouženou, s okem horečně svítícím, řečí kvapnou. Vypadal téměř hippokraticky. —

Ohromen spěchal jsem otázat se po ukončené návštěvě signory Stolzové a maestra Boita, není-li mistr nemocen. Také oni byli o něj poněkud starostlivi, ačkoliv jim, dlícím stále kolem něho, proměna jeho nebyla tak nápadna. O nějaké nemoci nevěděli, ale poznávali, že rozčilení zkoušek tentokráte mnohem důtklivěji působí na kmeta osmdesátiletého než kdy jindy. Na štěstí byla nápadná ta změna u Verdiho skutečně jen přechozím následkem jeho nervosity. Přijev v listopadu téhož roku znova do Milána, zastal jsem Verdiho ku svému milému překvapení opět tak svěžím jako v letech minulých. —

Při mé návštěvě r. 1891 interessoval se Verdi o přijetí, jehož se dostalo v našem Národním divadle Mascagniho první opeře „Cavalleria rusticana". Šlaf tato práce tehda sensačně přes všechna jeviště. Když jsem vyprávěl, že v Praze české obecenstvo a zvláště kritika zaujaly v této věci stanovisko od jiných měst evropských poněkud odlišné, poslouchal mistr se zjevnou pozorností. Svůj vlastní úsudek neprojevil však ani slovem, ba ani pohnutím brv, spočívajících nad jeho výrazným okem.

Kromě svého nejužšího kroužku přátelského nepronášel Verdi vůbec nikdy svůj úsudek o jiných skladatelích. Aby nebyl k němu nijak nucen, nenavštěvoval úmyslně ani premiery, ani celou řadu prvních představení nových oper. Mohlť potom snadno vyhnouti se všeobecnému útočení na své mínění pravdivými slovy: „Bohužel nedostal jsem se ještě k tomu, abych si operu poslechl."

Roku 1893 počal Verdi se mnou sám mluviti o účastenství českého Národního divadla na hudební a divadelní výstavě ve Vídni 1892 a gratuloval k dosaženému výsledku. Ale ani tentokráte nepadlo od něho jediné slovo vlastního úsudku o českých skladatelích, jejichž díla ve Vídni se dávala.

Při premieře „Falstaffa" překonávalo se obecenstvo opět v osvědčování své neskonalé lásky ku svému milovanému maestrovi, sál Scaly byl opět ohromnou kyticí diamanty posetých

Digitized by Google

dam a řády zdobených uniforem i fraků, sedadla přízemní stála opět 100—200 lir kromě 10 lir ingressa, o půl druhé v noci byl opět v Albergo Milano banket, dávaný commendatorem Ricordim — jenom obecenstvo, zdálo se, že pochopuje duchaplné, jemně šumící dílo ještě méně nežli před tím velké dramatické rysy „Otella". Představiť se tentokráte ve „Falstaffu" svým krajanům opět nový, do té chvíle neznámý Verdi. Ale arci dny kolem premiery byly opět slavnostmi umění, jakých jinde při premierách neviděti. —

Nazítří došel slavného mistra od krále vlastnoruční list, kterým Verdi byl povýšen do šlechty království italského jako marchese.

Verdi list přečetl, ukázal jej svému okolí a pravil klidně: „Jsem a zůstanu Giuseppe Verdi." A hned napsal odpověď, která sice zněla velice závazně, ale zároveň pevně odmítavě. Chtělť zůstati jen týmž synem lidu, kterým se narodil jako dítě kramářovo v malém Bussetu dne 9. října 1813. Tomu demokratismu muže, kolem něhož se točila první aristokracie Italie, šťastna jsouc, když mohla aspoň slovo od něho uslyšeti, nelze v pravdě upříti antické velikosti.

Když slavil veliký kmet své osmdesáté narozeniny — a když později zesnula jeho choť, psal a telegrafoval jsem jemu. Koncem r. 1893 viděl jsem jej v pondělí dne 27. listopadu naposledy ve svém životě. Od té doby jsem více do Italie nezajel. — Nastalyť pro mne doby méně radostné nežli do těch čas. —

A kdybych tam nyní cestoval, nestihl bych ho více, poněvadž již on sám — v 88. roce věku svého — odebral se roku 1901 na tu dlouhou poslední cestu, ze které nikdy více nevrátí se ani do svého Albergo Milano v Miláně ani do palazzo Doria nad slunným mořem Ligurie, ani kam jinam, kde ob čas rád dlíval.

Kdybych ale ještě jednou šel za svými sny, které rok co rok v únoru, březnu mne vodí do Italie, budou nepochybně moje první kroky v Miláně tam, kde v kapli hospitalu, jejž ze svých milionů zřídil starým dramatickým umělcům, nalezl velmistr

Digitized by Google

hudby věčný ten klid, který v životě vedle svých vzrušení uměleckých tak miloval. Ale jestliže i přes všechno moje přání zůstane mi cesta přes Alpy na vždycky zarostlá, zalétnu přece často přes ně v myšlénkách a vzpomínkách k mistrovi, jenž byl vtělenou laskavostí ke mně, ačkoliv já, syn dalekého severu, nestál jsem jemu nikterak tak blízko jako mnozí jiní, které svojí přítomností aneb aspoň hojným stykem stále činil šťastnými.

Digitized by Google

Z UPOMÍNEK
NA HELENU MODRZEJEWSKOU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Jsou vzpomínky neobyčejného duševního tepla. Jest v nich utajeno. Zapředeno jako bourec v hedbáví. Choulí se a zůstává v nich. Po celý život. Neprchá jak éther nebo vůně. Léta z něho neubírají. Ani bolest ani zklamání života ho nedusí, štěstí ho nezastíní.

Obrysy toho, k čemu vzpomínka se víže, nejednou ponenáhlu vytrácejí se jak okraje oblak. I z jádra vzpomínek mnoho nepozorovaně ulétá — ale to jejich teplo v nich zůstává. Zůstává, hřejíc po celý život, jakoby v nich byla zachuchlána ulétlá jiskra samého slunce, které vnitřního ohně neubývá. Snad i v samé smrti člověk u nich naposledy se ohřeje, jako když vloží v životě ustydlou tvář na teplé líce, anebo uhasínaje tuhnoucí ruku do drahé ruky teplé — snad i „ve hrobě samém popel tvůj jimi v jistém blahu se ochvěje".

Vzpomeneš sobě na koutek, ve kterém jsi nad dětskou knížkou nebo kronikou snil — a v duši se ti oteplí, jako když v sychravém podzimu vstoupíš do vyhřáté jizby. Přijde ti na mysl, jak otec pro tebe pracoval a matka, nemluvic třebas ani jediného citového slova, zaplavila tě v jediném svém pohledu celým proudem své lásky. Jako za hlaholu polnic z dáli slabě se ozývajícího zaletne k tobě odlesk těch snů, které jsi, mladý student, snil o velkých těch skutcích, jež někdy vykonáš. Snad

Digitized by Google

i ten neb onen skutek, jenž zdařil se ti v životě, ti připadne — malý zlomek těch velkých, neurčitých snů, ve kterých jsi světy budoval a jiné odstraňoval, ač jsi tehda ve skutečnosti třebas se i bál s někým jen promluviti a dnes tomu snění se usmíváš. Přitane tobě chvíle plná vroucího, tichého blaha, ve které jsi přivinul se k srdci k tobě stejně bušícímu jak tvoje k němu, aneb usadí se mysl, jak motýl, na jiných květech časů minulých.

V takových upomínkách, v takových návratech k uplynulým chvílím štěstí jsou úlomky onoho nehasnoucího slunce, onoho neprchavého tepla, jemuž neublíží ani třeskutý mráz ostatního života, ani třeštící fanfáry nějakého pozdního, náhlého zevního štěstí jeho. S nimi kráčí člověk snad i za sám hrob — a v životě dobírá se z nich pravdy o tom, co bylo a jest v něm štěstím skutečným, největším a nehynoucím. —

K podobným vzpomínkám, jež bezvýminečně, vždycky, teplo v duši rozdechnou, patří u mne Helena Modrzejewská. Deset let minulo, co jsem ji uviděl a poznal potud, pokud člověk v hluku a denním příboji života divadelního může koho poznati. Mnoho se mi ztratilo z jejích uměleckých výkonů a lhal bych, kdybych pouze po paměti chtěl některý z nich podrobněji líčiti. Lhal bych, poněvadž bych se mohl poddávati více fantasii nežli tomu markantnímu, všechny jemné a tvrdší odstíny i všechny stupnice barev, každé hnutí brvy a ruky na očích držícímu názoru, jejž mi tehda vtiskovaly do mysli její výkony. Mně zbyl v paměti a duši jen hlavní jejich život, dech a tep. Proto také mohu zmíniti se jen o hlavním dojmu, jenž ve mně zachoval do dneška a navždy zachová živost a teplotu vzpomínky na tu, nad niž jsem nepoznal v životě větší umělkyně slova dramatického.

A viděl jsem jich dosti od malých, postupujících až po rozvité k geniálnosti, ku slaveným, slavným a nejslavnějším, od těch, které na jediné struně své duše byly nuceny dělati variace pro všechny úlohy, až k těm, jež buď instinktivně nebo uvědomělým tvořením uměleckým nalézaly osobitý výraz pro každou osobitě rozdílnou postavu. Žádné z nich neubírám její zdatnosti, jména aneb aspoň snahy — naučil jsem se prohlédati v ži-

Digitized by Google

7 Listopada 1890 Lwów. 11. Gołębia

Szanowna Dyrekcjo,

Na łaskawą odezwę Szan. Dyrekcji do Dr Franciszka Chłapowskiego, mego szwagra, odpowiadam że mi będzie bardzo miłem wystąpić na Scenie Narodowego Czeskiego Teatru, uważam sobie bowiem za wysoki zaszczyt grać w towarzystwie Czeskich Artystów w stolicy pobratymczego narodu.

Co do repertoaru, to obecnie w następujących rolach po polsku występuję:

Szekspira (As you like it) (Twelfth night) { Lady Makbet, Beatrix w Wiele Hałasu o nic, Rozalinda w Jak się Wam podoba, Viola w Wieczór trzech Króli

Schillera polska oryginalna { Marja Stuart, Barbara Radziwiłłówna.

votě jednotlivce, umělce i neumělce, u každého o sobě k jeho podstatě, ať na něj pral plný žár slunce nebo stál ve stínu. A srovnávání dvou umělců nedává právo zmenšovati skutečný význam jednoho k vůli většímu druhému.

Ale toho přesvědčení nabyl jsem, že vnitřním životem a výrazem uměleckým nestála z umělkyň, které jsem poznal, žádná nad Helenou Modrzejewskou.

Poznání své pokládám pak i proto za správné, že při Heleně Modrzejewské nepůsobily na pomýlení žádné jiné momenty, které jindy bezděky v cestu se staví pravému soudu, uchvacujíce dav a mnohdy i jednotlivce, jenž hledí z něho vybočiti, ne uměním, nýbrž neuvědomělými motivy jinými. Mládí, krása, přirozená něžnost nebo síla, element hlasu atd., mívá leckdy — a neprávem — rozhodující vliv na celkový úsudek; samo umění vídá se nejednou tam, kde prozatím nejsou leč jeho prvky. Ty mohou míti velikou spoludůležitost, ale zůstávají přece jen prvky, jimž umění mnohdy bývá ještě cílem velmi odlehlým, přečasto vůbec nedostižným.

Helenou Modrzejewskou kráčelo po sceně samo umění. Poznal jsem ji, jak myslím, v dlouho trvajícím zenitu jejího umění, ne již v zenitu jejího života. Z toho zůstaly při Modrzejewské štíhlost postavy, pravidelné ušlechtilé rysy, neobyčejně výrazné oko a něha duševní. Ale umění bylo i tehda v plném všestranném rozkvětu, plynouc z duše stále tak svěží a mladé, jako když snad poprvé vstoupila umělkyně na jevistě.

Když po velkých scenách odcházela Modrzejewská za kulisy a budovou zlatého domu hřměl ohlušující potlesk, nejednou fysickým zemdlením sklesla na židli a do rukou té, která stále byla kolem ní. Ale s prvním krokem na jeviště — ať k pouhému děkování, ať k výstupu opět stejně namáhavému — všechna únava rázem zmizela, jakoby se jí byl dotkl nějaký kouzelný prut, dávající jí svěžest nehynoucí.

A čím jevila se u Modrzejewské ona neobyčejná velikost umění, zanechávající ve tvé duši na celý život stopu nevyhladitelnou, vzpomínku vždycky teplou, třeba že po léta denně pozorované výkony divadelní usadily na tvém úsudku jistý rači

Digitized by Google

krunýř klidu? V čem spočívalo hlavní kouzlo umění Heleny Modrzejewské?

V jeho vniternosti.

Každá postava Heleny Modrzejewské na jevišti žila svým životem, od básníka nebo vůbec autora pro ni naznačeným. Ne uměleckou jeho nápodobninou, nýbrž životem samým.

Rozumí se, že všechno, co jest na jevišti kromě prvků a fondů osobní konstituce duševní a fysické, jest výtvorem uměleckého tvoření. Tedy i ten život, jakým se jevily postavy Modrzejewské. Ale ty její umělecké výkony byly tak dokonalé, že zapomínal jsi na umělecké napodobení a žil i ty s ní sám život jejích postav. Od počátku do konce hry.

Jak vstoupila umělkyně na jeviště, viděl jsi ji žíti v povaze té které postavy a mocí jejího podmaňujícího kouzla žil jsi s ní. „Viděl jsi", abych toho nemožného výrazu užil, týmž okamžikem základní tón oné postavy. A postupem hry viděl jsi, jak postava se stává plastickou, jak nabývá všech rysův a tvarů básníkem žádaných, jak vedle základního tónu ozývají se i všechny pravé tóny ostatní a jak všechno posléze zní mohutným, zrovna tě překonávajícím akkordem duševně a umělecky ohromného výkonu.

Helena Modrzejewská dovedla vtěliti každé duševní hnutí, každý cit, každou vášeň, každou náladu svých postav. Nikdy se mi nezastrou závojem zvláště dva momenty jejích her. Dávala — mimo Adriennu, Marketu Gautierovou, Odettu a Marii Stuartovnu — Blaženu v Shakespearově veselohře „Mnoho povyku pro nic za nic" a lady Macbethovu v „Macbethu". Vystoupila jako Blažena a stanouc v pozadí jeviště, s úsměvným výsměvem dívala se na Beneše v popředí jeviště stojícího. A z toho jejího pouhého úsměvu, z té sotva několik vteřin trvající němé hry, z toho humoru samé její duše rozlila se po jevišti a hledišti taková nálada a teplota, že něco tomu rovného nikdy jindy jsem nepoznal.

V úsměvu Modrzejewské a výrazu jejího líce tajila se dovádivost a v ní prokmitající láska k Beneši a spolu vřelost. Vše to bylo podáno neobyčejnou jemností. A všechno to bylo tak proniknuto duševní vniterností umělkyně a odráželo se jak pa-

Digitized by Google

prsek slunečného tepla od kontrastované básníkem nálady Benešovy tou měrou, že uchvátilo elementárně a působilo dojmem, jaký by jinak nebyl s to vyvolati ani celý dialog. Byla to nejjemnějšími a nejprostšími prostředky uměleckými vyvolaná veselohern nálada, jakéž rovné jinak nepamatuji.

A přímo úžasným kontrastem toho byl vstup Lady Macbethové, kdy v polosnění, duchem skoro nepřítomna, vychází v šeru nočním na jeviště a umývá sobě od domnělé skvrny ruce. Ten pouhý němý vstup — dříve než lady promluvila jediného slova — byl výrazem tváře umělkyně, její chůzí a jejími nemnohými pohyby tak úchvatný, že sám sebou otřásl diváctvem tak, jak by byla dokázala málo která jiná mistrovsky podaná, mluvená scena tragická.

Ty dva momenty byly pro všechno umění Heleny Modrzejewské charakteristické. Působila nejprve a nejvíce vnitřní silou duše své. A ty dva momenty nečněly ve své velikosti nijak jako stožáry z ostatních částí výkonův umělkyně. Neboť dalším vynikajícím znakem umění Modrzejewské byla vyrovnanost v podávání jednotlivých postav, ona vnitřní umělecká jednotnost, která nenanáší barvou žádný sebe vděčnější moment více nežli snese postava celá. Vše bylo k sobě umělecky odváženo, všechno tíhlo pouze k tomu, aby celek působil, a to životně a v duchu básníkově.

Jako v uvedených dvou momentech, podobně byla Helena Modrzejewská umělkyní výrazu pro každý duševní záchvěv, sílu i něhu všech postav, jež jsem od ní hráti viděl. A že nechybělo jí nic z toho, čeho se nabývá vedle uměleckého nadání, posvěcení a duchového tvoření i uměleckou technikou, netřeba mi dokládati. Přednes jejího slova prosou i veršem byl svou zřetelností vzorem, lahodou výrazu a hlasu hudbou. Hlas umělkyně nebyl veliký; ale pružný, měkký a skoro nedotknut dlouholetou námahou. Lahodný, zvučný, z prsou jdoucí. Zrovna tě objímal kolem šíje, líbal ti čelo a tvář. Patřil k těm, které mají v sobě kouzlo. Podmaňují vůbec, poslouchají se zálibně bez veškera zřetele k tomu, co vyjadřují. A když se jimi sluchu donáší i mimořádný obsah slova, stupňuje se záliba v pravou rozkoš.

Digitized by Google

Digitized by Google

... ba nikem ml...
... působil...
... Byla to ne,
...
...
... Lady M...
... vých...
... domnělé š...
... proměna je-
... a jejím
... otřásl diváctvem
... mistrovsky podána,

... Heleny Modrze-
... a nejvíce vnitřní silou
... ve své velikosti nijak
... umělkyně. Neboť dalším
... vnanost v po-
... jednotnost, která
... moment více nežli snese
..., všechno tíhlo
... a v duchu bás-

... ch, podobně byla Helena
... pro každý duševní zachvěv, sílu
... viděl. A že nechybělo
... nabyva ... uměleckého nadání, posvě-
... i uměleckou technikou, netřeba mi
... slova prosou i versem byl svou zřetel-
... výrazu a hlasu hudbou. Hlas umělkyně
... a skoro nedotknut dlouholeto...
... jdoucí. Zrovna te objímal
... Patřil k těm, které mají v sobě
... poslouchají se zalíbně bez veškera
... A když se jimi sluchu dorůst...
... stupňuje se záliba v pravou rozkoš.

Digitized by Google

A Monsieur le Directeur F. A. Lubert
avec les remerciments sincères pour
son hospitalité gracieuse

Helena Modrzejewska
1891.

Digitized by Google

Digitized by Google

Takový hlas jest pro herečku a herce veliký přirozený fond, jímž možno zakrýt i mnohý nedostatek umělecký a dokázati leccos, co by při jiném charakteru hlasu bylo naprosto nedosažitelno.

Ústa umělkyně byla souměrných úzkých rtů, ale ne právě nejmenších. I tato fysická vlastnost jest nemalou výhodou pro

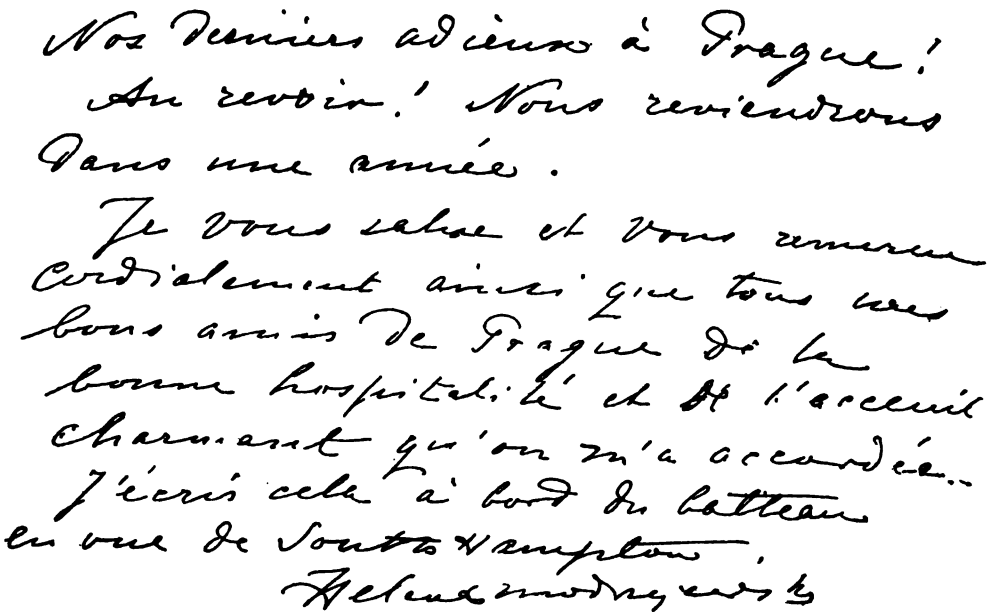

herce a zvláště pro každou činoherní umělkyni. Neboť větší ústa zabraňují značné sesílení a tím jakési slití svalů tváře, jaké se jevívá při malých ústech dam. Přílišné sesílení líce dělá však dojem tvrdosti, zaviňuje nehybnost a tím vyvolává nejednou zdání nedostatku citu a vniternosti vůbec. Neboť v divadle nejprve a nejvíce se díváme a ponejvíce dle dívání soudíme. Správně, špatně, jak kdy. Velká ústa přispívají neobyčejně k měkkosti, pohyblivosti a tím k výraznosti tváře. Jsou tedy málo sice známou,

Digitized by Google

ale neocenitelnou výhodou pro činoherní umělce dramatické a zvláště pro dámy. Neboť herec pomůže sobě k výraznosti tváře vousy, kteréž pak také umožňují mnohem intensivnější líčení. První pomůcky dáma naprosto postrádá, a i druhé může, naproti pánům, používati z pravidla jen měrou skrovnější.

I Sarah Bernhardtová i Coquelin st., Savina i Růžičková mají větší ústa a to nikoliv na svůj umělecký neprospěch. —

Helena Modrzejewská při veškeré přirozenosti a prostotě svých výkonů a při okouzlujícím přednesu slova nebyla ani moderní realistkou ani herečkou deklamační, ačkoliv byla zrozena dobou deklamace a jí bližší než realismu. Byla svá, byla Helena Modrzejewská. Vše, co ten neb onen směr v umění dramatickém dává umělci za pomůcku, spracovala a uzpůsobila sobě svou měrou, svou osobitou povahou uměleckou.

Mluvím arci o umělkyni jen dle úloh, které jsem viděl. Dokonalost její sahala dle jejích fondů po mém názoru až k čáře veliké vášně, při které člověk sebe sama zapomíná, a bouřlivého výrazu. Za to byla nedostižná, kde šlo o hloubku, jemnost, něžnost, vnitřní sílu, noblessu a majestát. —

Modrzejewské bylo dopřáno státi se nejen jedním z nejskvělejších květů polského umění dramatického ve druhé polovině uplynulého století a herečkou dvou světů, nýbrž i umělkyní dvou národů. Jeť mistryní právě tak v jazyce anglickém jako ve svém mateřském polském. Dojem, kterým působila i na tu část obecenstva, jež nezná jazyka umělkyně, rovnal se velikosti jejího umění; byl neobyčejně hluboký, nesmazatelný. —

Jedinou vadu bylo veliké té umělkyni vytknouti — tu, že sobě samovolně upravovala jednotlivé části dramat na úkor básníkův. Shakespeara a Schillera netřeba umělcům násilně osekávati k vůli tomu, aby výkony jejich hlavních představitelů vynikly. To bohužel Modrzejewská činila. Při pohostinských hrách nebylo ani možno to překaziti, ježto nebylo ani tehdy při nich k disposici mnoho času. —

Doufal jsem pevně, že po r. 1891, kdy Modrzejewská v měsíci dubnu v Národním divadle hrála, podaří se mi ji opět za

Digitized by Google

nedlouho v Praze uviděti. Měli jsme smluveno, že umělkyně do roka se vrátí, a přáli jsme si toho snad stejně vřele jak my, Praha, tak ona, umělkyně. Působiloť na Modrzejewskou opravdově, že byla přijata s takovým uznáním a tak přátelsky. Ještě s lodi na své cestě do Ameriky zaslala mi lístek, jímž pravila:

„Naše poslední „s Bohem" Praze! Na shledanou! Vrátíme se do roka.

Pozdravuji Vás a děkuji Vám srdečně tak jako všem svým dobrým přátelům v Praze za pohostinnost a roztomilé přijetí, jehož se mi dostalo.

Píši to na palubě lodi, tváří v tvář Southamptonu.

Helena Modrzejewská."

Do svých slov zavírala svého chotě p. Chlapowského, muže to nevelké elegantní postavy a suchých, vybrázděných rysů, jež bezděky nabývaly někdy až výrazu Mefistofelského. Byl svou tváří pravým kontrastem ku měkkému výrazu líce umělkyně. —

Přáli jsme sobě všichni sejíti se, ale od té doby jsme se neuviděli.

Helena Modrzejewská jela z Prahy nejprve na svou farmu kamsi do Kalifornie, později hrála v severní Americe. Přijela od té doby, tuším, dvakráte do Evropy. Ale nedošlo k jejím opětným hrám v Čechách. Nejprve byly tomu v cestě překážky, které někdy, při obmezené lhůtě, v níž by třeba bylo něco vykonati, ani při nejvřelejším přání odstraniti nelze.

A koncem let devadesátých mé přání bylo zatlačeno jiným, které prodlením času mocně ve mně se vyvinulo.

Umění Heleny Modrzejewské vrylo se mi do duše neobyčejně hluboko. Za rok za dvě léta, kdyby byla opět vystoupila, byl jsem jist, že dojem z něho býval by u mne ještě mohutnější. A proto jsem si přál, aby se vrátila. Ale později nastupovala v duši znenáhla pochyba, zdali by po šesti sedmi letech nový dojem nepůsobil — z jakékoliv příčiny — poněkud slaběji, stínověji. A ta pochyba rostla ve mně v bázeň. Nebylo snad k ní příčiny. Hlasy z Polska, rakouského i ruského — z kterého byla Modrzejewská posléze vypovězena, promluviv-ši

Digitized by Google

kdysi několik ohnivých slov v duchu protiruském — doléhaly do Prahy o ní stejně jásavě jako před deseti a dvaceti lety. Ale moje bázeň zůstávala bázní, ve mně se ozvalo nejdůtklivější přání, aby obraz jejího umění do duše mojí se vtisklý nedostal ani sebe menší rupturu — a proto jsem Modrzejewskou více do Prahy nepozval.

To byl můj egoismus, kterému jsem podlehl.

Vedle obrazu jejího umění v mé duši hledí na mne stálé v mé pracovně a ložnici obraz skoro celé její postavy. I z toho line se teplo do tiché jizby mé. —

Digitized by Google

KNĚŽNA PAVLÍNA Z METTERNICH-SÁNDORŮ A BEDŘICH SMETANA.

Digitized by Google

Digitized by Google

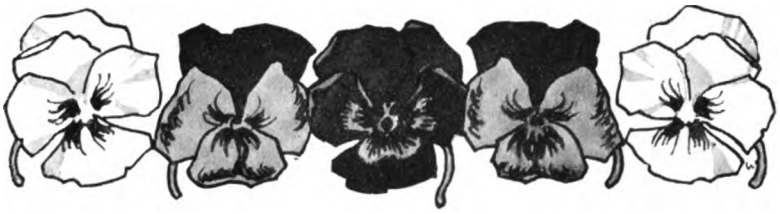

Kdyby se mne někdo tázal, koho za hranicemi našich českých vlastí považuji za nejohnivějšího ctitele Bedřicha Smetany a za nejhorlivějšího fedrovníka jeho „Prodané nevěsty“ v posledním desítiletí, odpověděl bych tu chvíli: „Kněžnu Pavlínu z Metternich-Sándorů“.—

Jsou sice již dnes i mimo Čechy tisícové ctitelů velikého mistra; neznám však nikoho, kdo by pro jeho genia a jeho „Prodanou“ tak byl roznícen a o šíření jeho slávy tak vytrvale se zasazoval, jako kněžna Metternichová.

To souvisí s temperamentem kněžny, s nevysychatelnou svěžestí její energie a s bezpříkladnou houževnatostí, s jakou kráčí za cílem, pro který její mysl a její duch kdy zahořely.

Pro Bedřicha Smetanu kněžna Metternichová zaplanula.

Až do r. 1892 byl jí Smetana neznám. Dělo se jí v tom právě tak jako všemu ostatnímu světu, nevyjímaje ani slovanský. Genius tvořil v Praze řadu nesmrtelných děl, ale mimo jeho otčinu neznal jej nikdo, nestaral se o něj nikdo. Jednotlivé hlasy, které byly ochotny jeho pověst dále hlásati — jako Ludvík Hartmann v Drážďanech — buď zanikly v lomozu politického a národního boje proti národu českému, nebo v poušti úplné nevšímavosti ke kulturním snahám našim. Naši nejbližší sousedé

Digitized by Google

dbali o nás zrovna tak jako — na skrovné výjimky — naši vlastní slovanští příbuzní — ve Vídni se vědělo o Smetanovi právě tak málo jako v Petrohradě, Moskvě, Varšavě nebo v Paříži a Berlíně.

Tu došlo r. 1892 ve Vídni k První mezinárodní hudební a divadelní výstavě, navržené kněžnou Metternichovou. České Národní divadlo podniklo tam uměleckou výpravu, „Prodaná nevěsta" přešla jevištěm výstavního divadla — a rázem zmizela kletba, ležící do té chvíle nad Smetanou a veškerým českým uměním mimo Čechy. Geniovi českému přinesen byl ve Vídni hold, o jakém dříve nikdo se ani neodvážil sníti — a tím okamžikem byl Smetana odkryt světu celému.

Ale jen německá jeviště sáhla hned k jeho dílům. V tom případě obrátil se k nám německý duch svým krásným lícem. Uprostřed národního a politického nepřátelství ocenilo veškero Německo genia Smetanova — co zatím naši bratři nad Něvou, Moskvou a Vislou a naši přátelé nad Sekvanou se domnívali, že si mohou vzíti ještě mnoho, velice mnoho času na rozmyšlenou. —

To bylo sice z různých příčin vysvětlitelno, ale my jsme z toho měli praskrovnou radost. V Praze čekali jsme nejprve, jak se zachovají přátelé a rodní bratři, když Němci vyzdvihli Smetanu na štít. Přibouřila zima, přilétlo léto — ale ani s onou ani s tímto nedocházela od východu neb od západu radostná zvěst. Naopak zdálo se, jakoby spadala na Bedřicha Smetanu znova nějaká kletba právě tam, kde bys jí býval nejméně se nadál.

I bylo pilno nalézti nějakého kouzelníka nebo kouzelnici, kteří by s to byli, ji zažehnati, zlomiti.

Co do Paříže, požívali jsme tam sice nějakých sympatií a těšili se několika — bohužel nemnohým — opravdovým přátelům. Ale nenalezli jsme tam přece nikoho, kdo by si býval Smetany do opravdy všiml, vytkl sobě za úkol, uvésti jej na některé tamní jeviště a za ten úkol neúporně, neodervale se zasazoval. Nezbylo tedy, leč po někom se poohlednouti mimo

Digitized by Google

Paříž — a zraky všech obrátily se k čestné předsedkyni mezinárodní hudební a divadelní výstavy vídeňské.

Vědělo se, že kněžna Metternichová hned po prvním představení „Prodané nevěsty" ve Vídni byla uchvácena pro Smetanu nadšením, které již samo sebou dělalo zvěčnělému mistru propagandu, kde kněžna jen se objevila.

Vzpomínalo se, s jakou vřelostí a vervou působila kněžna pro Wagnera v Paříži r. 1861 a kterak tam provedla později představení jeho „Tannhäusera". Bylo známo, kterak po prvních představeních českých oper ve Vídni byla zaujata pro české umění vůbec a pro české Národní divadlo zvláště. A konečně vědělo se všeobecně, jak kněžna vůbec hoří pro umění, jak ráda sama sobě vytýká mimořádné cíle a s jakou vytrvalostí a silnou vůlí dovede pracovat o jich dosažení.

A tak bylo zcela přirozeno, že oči všech obrátily se ku kněžně Pavlíně z Metternichů.

Příjezd kněžny do Prahy 3. listopadu 1893 přišel velice vhod. Národní divadlo, učinivši již před tím zadost své čestné povinnosti ku kněžně odeslanou jí adressou, dalo na počest její 3. listopadu v Praze představení tehda již světoznámé „Prodané nevěsty". Rozumělo se samo sebou, že kněžna byla předmětem nadšené pozornosti celého divadla, neméně že skoro výhradním předmětem konversace byl Bedřich Smetana i další možný osud jeho oper, a že padla jména Paříž a Petrohrad.

Více nebylo třeba, aby při dámě, pro Smetanu tak hořící, vznikl záměr, zasaditi se o to stůj co stůj, aby Smetana se dostal na Opéru comique v Paříži.

„Ubohému Smetanovi postavila Vídeň most do světa. Ale Paříž jest podnes první centrum umění ve světě — Smetana nesmí zůstati mimo Paříž."

To byla vlastní slova kněžnina — slova znamenající zároveň pevné rozhodnutí. —

Ještě z Prahy psala mi kněžna 4. listopadu 1893:

„Nechci a nemohu Prahu opustit, aniž bych Vám neopakovala svůj dík za včerejší krásné představení a Vám neřekla, jak

Digitized by Google

unesena jsem jím opět byla — a nepřipojila, jak hluboce pohnuta jsem byla srdečným uvítáním, jehož se mi dostalo v Národním divadle od Vás a Vaší umělecké družiny. Zůstane mi nezapomenutelno — prosím, řekněte to všem.

Neračte zapomenouti na překlad libretta*) do francziny — třebas by proveden byl jen skicovitě — to nevadí. Klavírní výtah pošlu také řediteli**) Carvalhovi.“ —

S jakým ohněm, důsledností a vytrvalostí kněžna od té chvíle pracovala pro Smetanu v Paříži — později i v Londýně a Novém Yorku — dokáží nejlépe výňatky z jejích listů, v nichž se také zrcadlí rázovitost jejího ohnivého ducha. Kdekoliv od té doby dlela, ať ve Vídni, Paříži, Budapešti, Drážďanech, v Elsasích nebo na nejrůznějších zámcích, všude držela ve stálé paměti převzatou uměleckou missi, a odevšad docházely listy, dávající nejradostnější svědectví o její nejživější snaze a působení pro Bedřicha Smetanu. Uveřejňuje obsah jednotlivých, nestávám se nediskretním; žádalť a obdržel jsem od kněžny k tomu svolení.

Již 10. listopadu 1893 byl jsem poctěn psaním ze zámku Plas, v němž kněžna pravila:

„Psala jsem Carvalhovi již včera a jsem arci velmi ochotna zaslati mu klavírní výtah, který jsem právě z Prahy obdržela... Vyprávěla jsem p. Carvalhovi tolik krásného a dobrého o představení pražském, že, nevyslyší-li nás, nerozumí vlastnímu prospěchu. Bude-li odpověď odmítavá, obrátím se jinam, a to ku hraběnce Greffulheové, která jest předsedkyní grandes auditions musicales a každého roku dává provozovati od nejpřednějších umělcův operu, pařížskému obecenstvu neznámou ... Přijměte, velectěný pane řediteli, opětně ubezpečení, že si dám na tom záležet, abych fedrovala a podporovala dílo, či vlastně díla Smetanova dle své nejlepší síly, poněvadž patřím k velkým obdivovatelkám jeho nadání. V upřímné oddanosti kněžna z Metternichů.“ —

*) „Prodané nevěsty“.

**) Komické opery pařížské.

Digitized by Google

Zmiňujíc se o divadelních představeních hraběnky Greffulheové zalétla kněžna zajisté do časů, kdy jako choť rakouského velvyslance v Paříži počátkem let šedesátých uplynulého věku sama pořádávala divadelní představení ve vyslaneckém paláci. Tehdejší přítomnost kněžnina u dvora císaře Napoleona III. a její činnost v diplomatické a šlechtické společnosti zůstala nezapomenutelna všem, kdož jí blízci byli. Baron Imbert de Saint-Amand napsal o ní ve své knize „Le règne de Napoléon III. 1861“ *) takto:

„Poměry Francie a Rakouska utvářily se znamenitě. Nikdy neměli velvyslanec a velvyslankyně lepší postavení nad knížete Metternicha a kněžnu Pavlínu Metternichovou, nikdy nebylo velvyslanectví skvělejší, elegantnější a více v módě. R. 1861 měl kníže 32, kněžna 24 léta. Mladost, rod, bohatství, vše přispívalo k jejich úspěchu. Vychován ve škole otce, nejslavnějšího diplomata věku, velmi vzdělán a svrchované courtoisie, mohl kníže Richard Metternich slouti typem muže světa a grandseigneura. Byl stejně Pařížan jako Vídeňan. Akademikové o něm říkali, že zná francouzsky lépe než oni sami.

Byl-li kníže Metternich persona grata u dvora Tuilerií, platilo to o kněžně Pavlíně měrou ještě větší. Tou chvílí, kdy vstoupila na pařížskou půdu, okouzlila veškeru vysokou společnost, svět francouzské šlechty právě tak jako diplomacii. Císař a císařovna stáli v kouzlu této mladé velvyslankyně, jež byla tak veselá jako duchaplná a jejíž uchvacující rozmar a překypující život byly by vyjasnily i nejchmurnější náladu. Její jemné, útlé ruce vládly s dokonalou jistotou žezlem elegance.“

„Když kněžna Metternichová,“ psala Mme Carettová, „vstoupila o plesové soirée do Tuilerií, štíhlá, skoro hubená, ramena majíc silně obnažena, hlavu pokrytu diamanty, šat dlouhý a vlečný, nebylo žádné jiné, která by byla bývala vypadala půvabnější a vznešenější nad ni. To byla pravá velvyslankyně, povolána representovati velikou říši. A ve způsobu, jakým nesla hlavu na

*) Paris, libraire Dentu. (Bez roku.)

Digitized by Google

štíhlém krku, spočívalo něco jako hrdinky, jsoucí s to obětovati se věci ušlechtilé.“ —

Podobizna kněžnina dle obrazu z oné doby, kterou jsem obdržel od kněžny k Vánocům r. 1895, a dle níž proveden obraz její, tuto připojený, dává úplně za pravdu popisu Mme Carettové.

„Tato dáma velkého světa,“ praví dále baron Saint-Amand, „milovala zábavu právě tak jako nenáviděla zlo, zůstávala však při tom vždy slušnou a byla chotí a matkou bez hany.“

Baron de Massa — z nejlepších přátel kněžniných — dí ve svých vzpomínkách:

„Skoro večer co večer po divadle scházela se na velvyslanectví k intimní soirée skupina přátel. Zapálili jsme si doutník a naši hostitelé, oba výborní hudebníci, posadili se každý k jednomu klavíru a hráli jako cikáni spolu a po paměti tu vídeňské valčíky, jejichž výrazný rhytmus sám hráče na sedadlech roztancoval, tu nejrozdílnější úryvky z eklektického repertoiru od oper Wagnerových až k Offenbaškám. — Narozeniny každého manžela slavily se vždy představením nějaké příležitostné komedie, jejíž autorem já sám leckdy jsem býval. Kněžna byla velkolepa v přednášení kupletův a její zamilované kousky byly ty, jež vedle nějaké jadrné gauloiserie měly nádech citu. ‚Chci publikum rozesmát a rozplakati,‘ říkala ku spisovateli textu. Zpívala chansony lidové zpěvačky Thérésy; ale její zamilovaný básník, jehož plody nejlépe přednášela, byl Gustave Nadaud, moralní Béranger.“ —

Ve zvláštní kapitole vypravuje pak autor knihy, jak kněžna obdržela roku 1861 od císaře Napoleona III. svolení k vypravení Wagnerova „Tannhäusera“ velkou operou pařížskou a jak došlo později k prvnímu představení tohoto německého díla v Paříži. —

List kněžny ze dne 15. května 1894 došlý mne z Vídně ukázal na nesnáze, kladoucí se hned od počátku v cestu kněžninu odhodlání ve prospěch Smetanův.

„Zabývám se tím stále, abych Smetanu uvedla v Paříži,“ pravila, „ale nejde to tak snadno, jak by člověk myslil.“ —

Digitized by Google

Smrt knížete Richarda Metternicha r. 1895 způsobila pochopitelně, že kněžna bezděky byla nucena odvrátiti svůj zřetel od záležitosti, jí tak na srdci ležící. Teprve 10. června 1896 obdržel jsem z Paříže dopis tohoto znění:

„Nezapomínám Smetany a přicházím Vás žádat, abyste obratem zaslal partituru ‚Prodané' panu Viktoru Maurelovi 10 rue Lesueur v Paříži, protože tento slavný baryton mne posledně za to žádal a my viribus unitis o to zasaditi se chceme, aby skvostná opera Smetanova dostala se tady konečně ku provozování. Nemám nic proti tomu, dáte-li oznámiti českými a vůbec pražskými časopisy, že se vážně zasazujeme, aby představení se umožnilo. Neboť tím se dostane věc do francouzských žurnálův, a máme-li pro sebe tisk, vyhráli jsme a Smetana triumfuje v Paříži jako všady!

Žádajíc Vás o brzkou odpověď a o zaslání partitury, znamenám se Vaše velmi oddaná a horlivá fedrovatelka Smetany kněžna z Metternich-Sándorů." —

„P. S. Viktor Maurel platí nyní za prvního barytona Francie. Vytvořil úlohu ‚Fallstafa' a Jaga ve Verdiho ‚Otellu'. Tedy, prosím, pošlete jemu partituru."

Za týden psala kněžna z Paříže:

„Račíte být tak laskav a zaslati mně malou notici o Smetanovi? Chefredaktor „Gaulois" p. Arthur Meyer, který mne právě opouští, požádal mne, abych mu obstarala o Smetanovi data, poněvadž zamýšlí uveřejniti ve svém listě článek o Smetanovi, jeho životě a činnosti a ve spojení s tím by doporoučel představení ‚Prodané nevěsty' v Paříži! — Zasazuji se ze všech sil o věc a nabývá půdy!

Mr. Maurel stojí mně věrně po boku a dává si rovněž všemožnou práci. Doufejme, že naše snahy budou jednou korunovány výsledkem! . . . Ale potřebuje to času a váhy!

Mr. Meyer mně nadhodil, kdyby k prvnímu představení,*) k němuž má dojíti dne 4. října t. r. na počest narozenin Jeho Veličenstva, byl pozván francouzský tisk, zajisté by k němu se

*) „Prodané nevěsty" ve vídeňské dvorní opeře.

Digitized by Google

objevili první jeho zástupcové a tím definitivné vítězství bylo by naše!

Prosím, zašlete mi notici co nejrychleji, poněvadž 24. t. m. večer v 6 hod. 50 m. opouštím Paříž. Ráda bych ji dodala p. Meyerovi a vložila na srdce. S nejlepšími pozdravy a poručením kněžna z Metternich-Sándorů.“ —

Od smrti knížete Metternicha přijala kněžna ku svému jménu knížecímu opětně také dívčí jméno staroslovanského rodu uherského, jemuž náležela jako dcera pověstného sportsmana, divokého jezdce a při tom filanthropa hraběte Mořice Sándora de Slawnicza. Ode dne úmrtí knížete Richarda Metternicha až po dnes měly její listy černou obrubu. —

K dostavení se pařížské kritiky k „Prodané nevěstě“ ve Vídni připínala kněžna Metternichová pro své cíle veliké naděje. Bylať pevně přesvědčena, že nádherné dílo Smetanovo působiti bude na Pařížany účinkem rozhodujícím a že referáty a povzbuzující články pařížských žurnálů jistě pohnou ředitele Carvalha, otevříti „Prodané nevěstě“ brány „Opéry comique“.

„Davši sobě v Paříži všemožnou snahu,“ psala mi kněžna 4. července 1896 ze sklárny Mattstallu v Elsasích, „abych vše dovedla ku představení ‚Prodané nevěsty‘, vidím, že jest nyní třeba, abyste Vy o věc se zasadil, a žádám Vás opětně k tomu působit, aby pozván byl ku představení dne 4. října do Vídně francouzský tisk, aspoň první časopisy, protože by to mohlo rozhodnouti stran definitivného přijmutí Smetanovy opery.

Dostala jsem návštěvu ředitele komické opery pana Carvalha, který, kdyby se na něj působilo od žurnálů jen dosti slabým naléháním, nic by proti tomu neměl, ‚Prodanou nevěstu‘ dávati. Ježto Maurel prohlásil se býti ochoten ku převzetí úlohy Kecala, slibovalo by nám také obsazení jistý výsledek. Ale, jak praveno, nesmí se ustati; neboť jinak jest marno všechno lásky snažení a historie znova usne!

Také v officielních kruzích podnikala jsem malou krtčí práci. Bylo jí proto třeba, že komická opera jest divadlo státem podporované a stojí pod vlivem ministerstva krásných umění.“

Digitized by Google

Stran návštěvy pařížské kritiky ve Vídni myslila kněžna předem na všechno. Rozvrhla potřebné disposice, které mi sdělila v dopisech ze zámku Oettingenu v Bavořích (28. července 1896) a z Rychnova v Dolních Rakousích (13. srpna 1896), ukládajíc mi zároveň něco v té věci; vyjednávala mezitím s generalním intendantem dvorní opery vídeňské baronem Bezecným, s ministrem železnic polním podmaršálkem rytířem z Guttenberga ve Vídni, s různými osobnostmi v Paříži, informovala se o obsazení „Prodané" ve Vídni a pobádala dědice Smetanovy k opatření výborného překladu libretta pařížským spisovatelem p. Nuitterem. Dopisy její zrovna sálaly zápalem. —

Ze zámku Bajna v Uhrách zaslala mi kněžna koncept pozvání 15 pařížských žurnálův a pánův Carvalha a Maurela. — Ale již tehda padaly stíny na žádaný a očekávaný příchod pařížské kritiky do Vídně.

„Bojím se jen po tom, co z Paříže slyším," pravila kněžna, „že hudební kritikové 4. října nepřijedou, protože dne 5. října stihnou do Paříže ruská veličenstva. Proto dím ve svém dopisu, kdyby nemohli přibyti dne 4., aby se laskavě přihlásili ku představení ‚Prodané nevěsty' o několik dní později." —

V listě ze dne 2. září 1896 (Bajna) zabývá se kněžna toužebně žádaným francouzským překladem libretta od p. Nuittera a poznamenává:

„Pan Nuitter by měl býti hotov v únoru nebo nejpozději v březnu, protože bych ráda viděla představení konec května (pleine saison)."

K listu — napsanému „chvatným letem" na 8 stránkách — připojen byl výstřižek journalu „La Liberté", oznamující případné přijmutí „Prodané nevěsty" do zimního pořadu her Opéry comique. —

Mezitím padl paprsek naděje až z Ameriky. Dne 3. září 1896 zaslala mi kněžna z Bajny následující vážné a humoru plné řádky:

„Dostávám list z Ameriky, ve kterém mne žádají o zaslání životopisu nebo zpráv o Smetanovi, poněvadž tam chtějí míti prodlením této zimy přednášku o nejnovějších hudebnících všech

Digitized by Google

zemí, t. j. o nejznamenitějších, jako o Čajkovském, Glinkovi, Griegovi a Smetanovi. Zdá se, že ‚New-York Herald' obrátil pozornost Yankeův ku Smetanovi, oznámiv jim, že jsem se zasadila o provozování ‚Prodané nevěsty' — t. j. v Paříži — a nyní stříhají Američané ušima a chtějí také Smetanu slyšeti.

Není-li to zajímavé, stopujeme-li, jak se teď věc šíří jako mastná skvrna. Ale dlouho to trvalo, bůhtě ví. — Račte, prosím, zaslati knihu nebo zprávy Mrs. Florence Moscherové, New-York 28 East 23. street, co možná nejdříve." —

Dne 10. září oznamovala mi kněžna z Bajny:

„Chci Vám jen říci, že, dojde-li konečně v Paříži ku představení ‚Prodané nevěsty', nejspíše Fugère a ne Maurel převzal by úlohu Kecala. Fugère upomíná velice svou živostí na Heše. Očekávám netrpělivě odpověď pana Schwarze*) ohledně překladu." — List končil: „S nejlepšími poručeními a živým přáním zdaru naší umělecké kampagně." —

Zatím se dověděla kněžna, že překlad libretta od vídeňského zástupce oper Smetanových pana Weinbergra nebyl svěřen p. Nuitterovi, nýbrž jinému spisovateli — a tu psala 12. září velmi zle . . . Arci, jak později se ukázalo, nebylo příliš mnoho důvodů, horšiti se, že p. Nuitter překlad nedostal. — Ale již v následujícím listě jevila se šlechetná a neunavná fedrovatelka Smetany opět trochu utišena. List končil: „Snad konečně počne kámen se valiti. Ale co námahy to stojí!" —

V následujícím dopise z Bajny ze dne 4. října 1896 zaslala mi kněžna dopis p. Nuittera a psala mezi jiným:

„Přijměte můj nejsrdečnější dík za dobrotivé zaslání pamětného peníze na Smetanu a provozování ‚Prodané nevěsty' v době hudební a divadelní výstavy. Zůstane mi povždy drahou upomínkou na ony nezapomenutelné dny, ve kterých slavilo české Národní divadlo, pod Vaším vedením stojící, ve hlavním a residenčním městě Vídni tak skvělé triumfy.

*) Lesmistr p. J. Schwarz, zeť Bedřicha Smetany, zástupce dědiců Smetanových.

Digitized by Google

PAULÍNA P[illegible]

PAVLÍNA KNĚŽNA Z METTERNICH-SÁNDORŮ.

Digitized by Google

Digitized by Google

K mé živé lítosti nebylo mně dnes možná jeti do Vídně, abych byla přítomna představení mistrovského díla Smetanova ve dvorní opeře, poněvadž mám hostí plný dům. V myšlénkách a s nejlepším přáním zdaru budu večer ve Vídni, a doufám, že všechno dobře dopadne." —

Jel jsem do Vídně, byl jsem na tamní třetí premieře „Prodané" a referoval jsem kněžně o představení. Chválil jsem dle pravdy formálně výtečné hudební podání opery, ale nemohl jsem také dle pravdy nepřipamatovati, že ve dvorní opeře dílo Smetanovo nebylo veskrze podáno jeho duchem, po výtce českým. V té příčině byla před lety premiera „Prodané" nad Vídeňkou bližší podání českému.

Zdálo se, že kněžna chovala jakousi malou pochybnost o podstatnosti této mé výtky. Psalať mi 7. října z Bajny:

„Děkuji Vám velice za Vaši zajímavou zprávu. Mohu si mysliti, že se nepřipadlo ve všem na místní barvu . . . ale přes to zdá se, dle všeho co slyším, byl výsledek obrovsky velký. Kritika znalce, jenž tak s věcí jest obeznámen jako Vy, zůstane asi velmi osamocena!

Požádám pana Carvalha každým způsobem, aby se na operu podíval v Praze, a radila bych, poprositi žurnalisty, které jsme pozvali do Vídně, také do Prahy, až koncem října přijedou do Rakouska. Největší jich část nemohla nyní k vůli slavnostem Paříž opustiti. To bylo věru fatalní. Jsem jenom ráda, že úspěch ve dvorní opeře byl tak úplný. To pro Paříž věc důkladně ku předu posune! —

V letném chvatu — mám dům plný hostí-lovců." —

Ale přes všechny starosti, které zabíraly v Bajně osvícenou paní, dostal jsem od ní hned nazítří opět zprávu o úspěchu „Prodané" ve Vídni — tentokráte poprvé v zálepce. Byloť času na psaní přece jen pomalu.

„Moji přátelé," pravil lístek, „byli vídeňským představením nadšeni, shledávají jen, že by se měly provésti některé zkratky a Heš že by si měl vzíti pořádného učitele němčiny! Nepochopitelno, že to neudělal. Hudebním sluchem jistě se pozná rychle přízvuk cizí řeči. — Měl byste mu poraditi, vážně poraditi, aby

Digitized by Google

se v němčině zdokonalil! Nejlepší pozdravy! Kněžna z Metternich-Sándorů."

Dne 25. října 1896 psala kněžna: „Jsouc před odjezdem z Bajny, spěchám Vám zaslati připojený list Mrs. Florence Mosherové, které jste poslal na mou žádost knihu o Smetanovi.*) Snad se nám podaří ‚Vyprodanou nevěstu', jak teď ve Vídni operu nazývají, přepraviti do Ameriky! — Jedu zítra ráno do Pešti a přibudu 30. večer ve Vídni, Grand hôtel. Baron Bezecný byl tak přívětiv, že dal ‚Prodanou' na den 31. t. m. na répertoire, abych mohla býti představení přítomna. Nejspíše bude tam toho večera p. Salvayre ze ‚Gil Blas'. Ve spěchu pozdravujíc kněžna z Metternich-Sándorů."

Z pařížských žurnálů vyslaly jen „Temps" a „Gil Blas" své zástupce do Vídně a do Prahy. Vyhlídky na Paříž mezitím trochu se zakalily, ačkoliv oba žurnály doporoučely „Prodanou" pro Paříž svrchovaně vřele. Jasná paní psala mi dne 6. prosince ze Schoppenwihru v Elsasích:

„Byť i vyvstávaly veliké obtíže ohledně umožnění představení ‚Prodané nevěsty' v Paříži, jest přece podnět dán a my přece dostihneme cíle, o tom jsem pevně přesvědčena. Nepopustím, a kdyby se i nesnáze věžily! Vytknuvši sobě nějaký cíl, tíhnu k němu a nedám se odstrašiti. —

Pan Salvayre byl pražskými představeními**) velice nadšen a vytkl ve svém listě mně zaslaném s velikým důrazem náramný ten rozdíl, který vládne mezi pojmutím ve vídeňské opeře a v českém Národním divadle. Mně zůstává jen nepochopitelno, že vídeňský régisseur nesnažil se co nejvíce možná se přiblížiti pojmutí pražského divadla a upraviti mise en scène národněji! To bývalo by přece prosté!!

Carvalho by prý, po názoru Salvayreově, dával ‚Prodanou nevěstu' špatně, protože mu ve mnohém vzhledě scházejí síly. Měl by jen Fugéra pro Kecala ... Sbory jsou u něho bídné a balet pode vši kritiku!

---

*) Bylo to Em. Chvály „Čtvrt století české hudby".

**) P. Salvayre byl v Nár. divadle přítomen představení tří různých oper.

Digitized by Google

Chtějí nyní založiti ‚Théâtre universel' a jsou prý kapitály již pohotovu — účastníci mně přislíbili, že v první řadě provedou ‚Prodanou nevěstu'! Až do roku 1900*) nečekáme . . . arci by mohlo a mělo potom české Národní divadlo v Paříži se ukázati.

Přikládám do listu psaní a račte mi dáti věděti, kde se najde ona kniha o Smetanových pracích jakož i o jeho životě, abych ji poslala panu Baudoinu la Londre do Paříže, ‚Journal musical' 11 rue St. Joseph. Přeje sobě různých dat o mistrovi... Arci bylo by nejlépe, kdybyste mně ráčil zodpovídati otázky ve psaní uvedené, abych s ním mohla Vaše odpovědi sděliti. Prosím o navrácení listu." —

Dopis ze dne 26. března 1897 zvěstoval, že „p. Nuitter, jak se zdá, zhotovil překlad ‚Prodané nevěsty' v prose! — — Zamýšlíme nyní v květnu nebo červnu provésti některé věci z opery a sice má býti k tomuto účelu velká soirée u Maurelových." —

V listě z 10. dubna — Schoppenwihr — podotkla kněžna: „Zdá se, zdá se, jakoby ‚Prodaná nevěsta' v Paříži měla dostati křídla. — Manželé Maurelovi dávají sobě všemožnou práci a paní Maurelová je zvláště obdivuhodna ve své horlivosti." —

Dne 6. května byla kněžna v Paříži, aby mohla býti přítomna předvedení zlomků z „Prodané nevěsty".

„Sotva jsem přijela, počala jsem arci ihned pracovati pro ‚Nevěstu' a měla jsem včera schůzku s paní Maurelovou a drem Blondelem,**) v níž mně překlad předčítali a zpívali. Jest výtečný***) a tak typický, tak blízký původnímu textu, tak se hodí pro hudbu, že jsem nemohla leč k němu dru Blondelovi gratulovati. Myslím skoro, že jeho překlad se blíží českému originálu více nežli německý!" —

List ze dne 11. května byl vzdechem. Kněžna lituje, že výborný překlad dra Blondela nemá čáku býti přijat . . . A . . .

*) Do doby světové výstavy pařížské na ten rok určené.

**) Kterému byl svěřen překlad „Prodané".

***) Třikráte podtrženo.

*

Digitized by Google

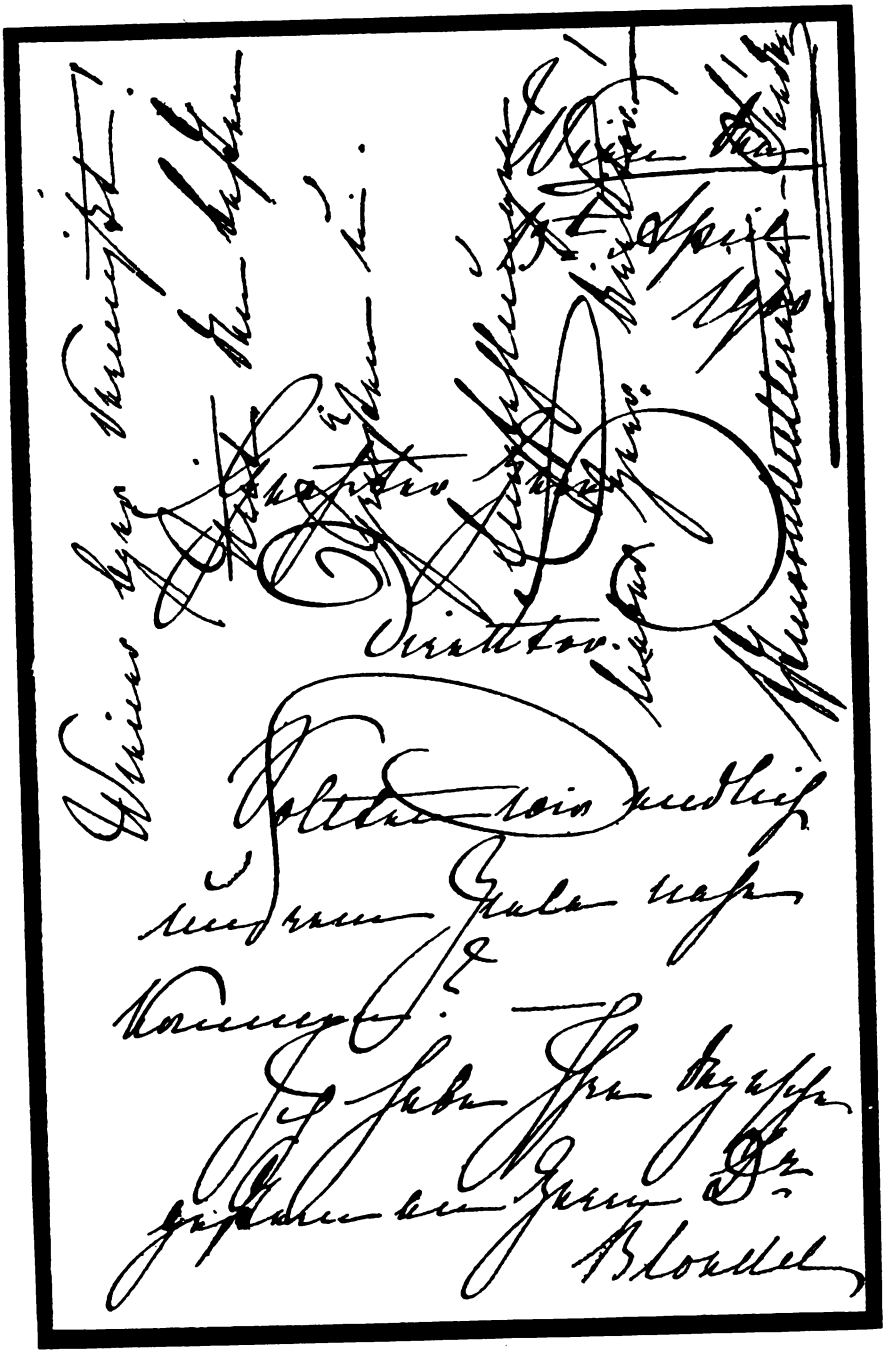

Digitized by Google

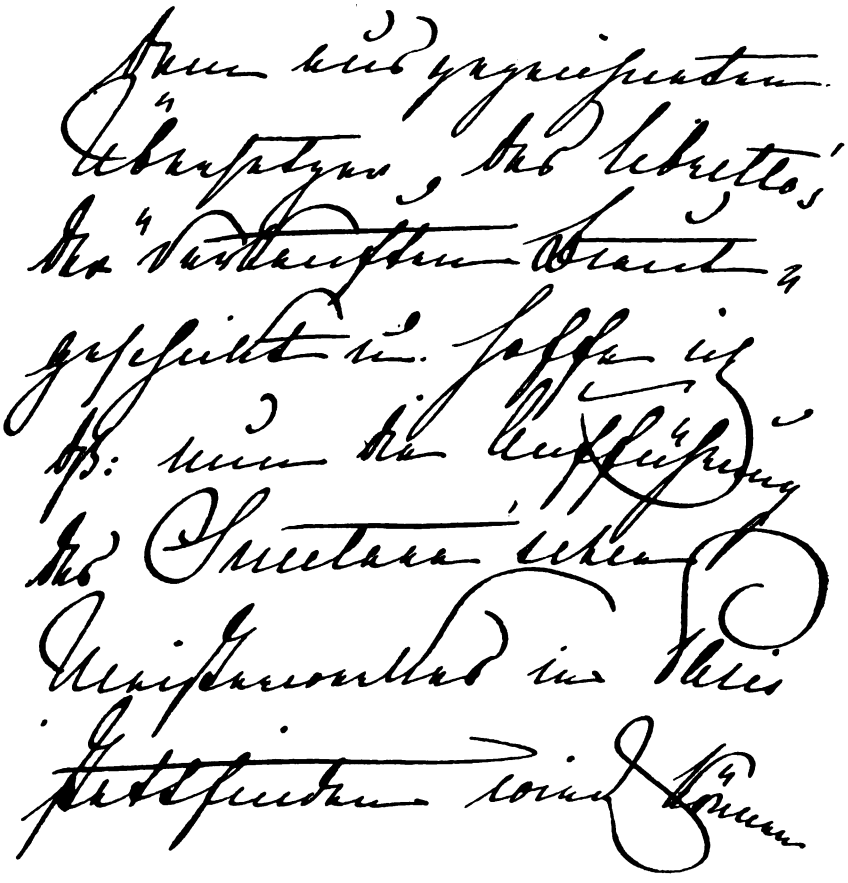

„u Maurelových budou se dávati zlomky, ale to jest potom také všechno!!! — Škoda, věčná škoda!“

Kněžna se dotkla jistých překážek stavicích se v cestu přijmutí „Prodané“ do Opéry comique, rázu osobního, ale připojila ihned odhodlaně: „Přes to všechno zůstanu odešlému velkému mistru věrna a neustanu pro něj agitovat a pracovati.“

Přípravy k soirée určené na 19. června působily kněžně mnoho radosti.

Digitized by Google

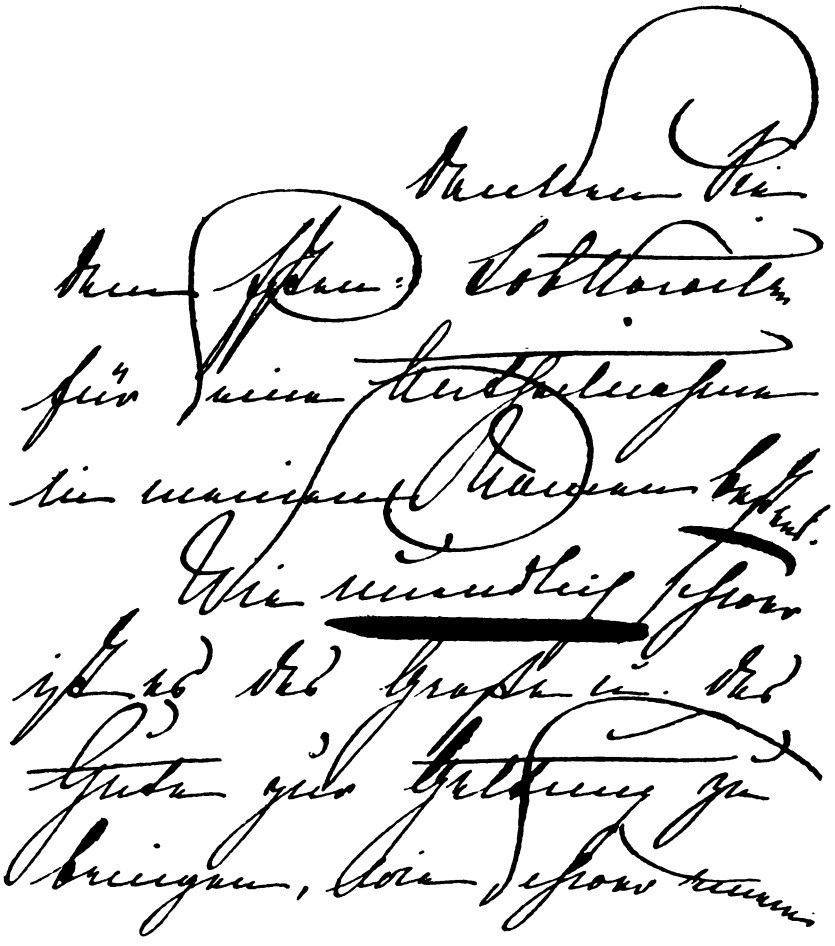

„Tím by byl učiněn počátek k rozšíření mistrovského díla," pravila dne 8. června v obšírném listě, „jsem zvědava uviděti, jaký úspěch bude míti Smetana u Francouzů." —

Kdyby bylo možná uveřejniti již dnes do podrobna všechny velezajímavé listy kněžniny, seznala by se teprve plnou měrou její žhoucí horlivost pro Smetanu. Byl jsem unesen obdivem k planoucímu, a při všem úsilí a přese všechny překážky i nemilé příhody, jichž se nechci dotýkati, ani dost málo ubývajícímu

Digitized by Google

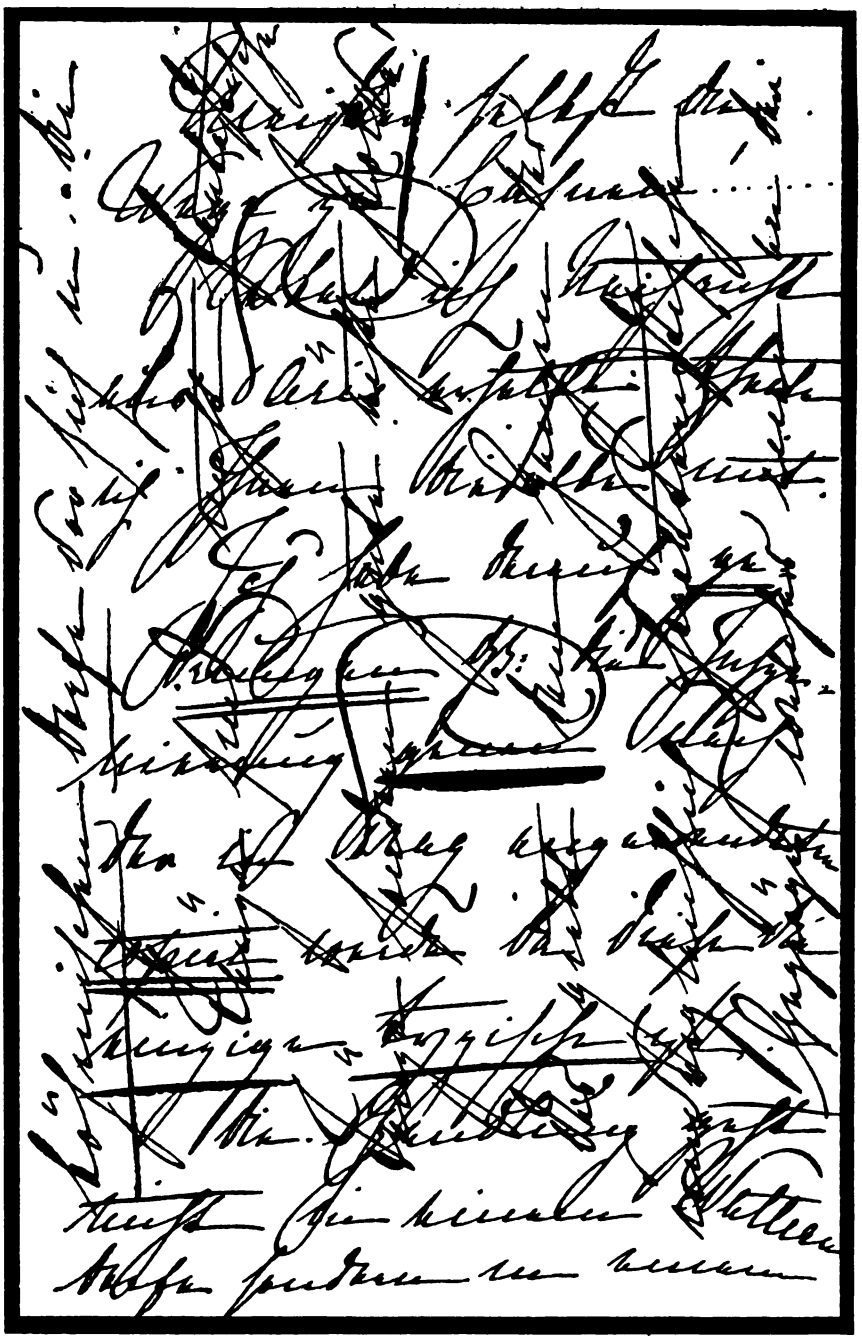

Digitized by Google

anebo dokonce hasnoucímu nadšení této dámy. Zdálo se, že takořka žije a dýchá v myšlénce, dovésti Smetanovo umění k platnosti a je zvelebiti.

Před soirée dostal jsem ještě listy ze dne 14. a 15. června 1897, v nichž kněžna nemluvila leč o přípravách k hudební produkci a o Smetanovi. Prvního dne psala mi:

„Jestliže stále vynášíte moji horlivost pro Smetanu, co mám teprve říci o Vaší? .... Vy děláte více pro zesnulého mistra nežli my všichni dohromady! — Zdař bůh! volám nám k sobotě. — Právě mi píše Maurel, že všechno dobře jde — zkouší se pilně. Ve středu a ve čtvrtek budu opět u zkoušek. — S nejlepšími ze všech pozdravů — 1000ery díky za famosní fotografie Kecala a článek ‚Politiky'. Nejpřátelštěji oddaná kněžna z Metternich-Sándorů."

Ale při všech nejlepších nadějích na úspěch soirée neodevzdávala se kněžna žádným illusím ohledně nejbližší budoucnosti a teskně připojila ku všemu tomu, co mně sdělila: „Učinila jsem vše, co jsem mohla. V pondělí 21. večer odcestuji a potom jistě nevěsta opět usne — leda že Maurel se jí ujme a dá ji provozovati v nově povstávajícím Théâtre lyrique." —

Ale nad úspěchem soirée zaplesala duše ideální přítelkyně hudby Smetanovy.

„Obrovský výsledek," telegrafovala mně kněžna, „všechno uneseno. Píši. Dnes došly květiny čerstvé."

A list ohlášený — ze dne 20. června — triumfoval:

„Sdělila jsem s Vámi telegraficky velký úspěch včerejšího večera. Byl skvělý a Smetana slavil pravé triumfy. Sedm piec z ‚Prodané nevěsty' bylo akklamováno. Pan Georges Vanor — conférencier, jak zde v Paříži existují — vylíčil krátkými slovy význam Smetanův a sdělil přítomným, že stejnou dobou dává se opera v Praze." (Také to stalo se v Praze na podnět kněžny, která všady všechno výtečně scenovala.) „Řekl to všechno velmi hezky a elegantně.

Váš krásný bouquet ležel na klavíru — došel ku podivu svěží a s nádhernými stuhami dělal se velmi krásně. Maurel překonal sebe sama a byl pochvalou zasypán. Výtečný byl pan

Digitized by Google

Carbonal a duo jeho a sl. Seelese — oba jsou z komické opery — zapálilo. Jest to duo Jeníka a Mařenky z posledního jednání. Ale nic nemohlo překonati duo Kecala a Jeníka ‚ta má dukáty' z druhého aktu, kteréž jako závěrečný ohňostroj bylo vypáleno. Famosní!*)

Tak jsme Smetanu uvedli a nyní jde o to jej provésti!

Paní Maurelová poděkuje Vám za skvostnou kytici a pošle Vám hezoučký program. Soirèe byla tak elegantní, tak animována! Počítám, že bylo na 250 osob přítomno. Byly tu pospolu špičky společnosti, aristokraté, umění, hudební kritikové, časopisectvo.

A tak jsme vyvedli naši lodičku také tady z přístavu, ve kterém ležela na řetěze! Kéž dojde břehu, nesena nejlepším větrem . . . Tisícery díky za Vaše spolupůsobení!" —

Dne 28. června 1897 psala mně tiše, ale neunavně pro Smetanu pracující kněžna dle zpráv, došlých jí z Paříže: „V Paříži nyní všechno blouzní o Smetanovi, a Maurelovi byli požádáni, uspořádati na podzim ještě jednu soirèe Smetanovu." —

Ale ne každý zápal jest tak vytrvalý jako zápal kněžny Metternich-Sándorové . . . . Na moře, kterým měla loďka proplouti, položila se tišina — a nevěsta v Paříži vskutku usnula. —

Teprve v listopadu 1899 došla kněžny z Paříže zvěst, že se tam opět počínají zabývati „Prodanou nevěstou". Kněžna mne poctila listem z Drážďan, toho sídelního města, ve kterém „Prodaná" v Německu naposledy byla připuštěna na jeviště. Stalo se tak nejspíše proto, že hlavní město Saska jest nejbližší sousedkou Prahy, že tam Ludvík Hartmann již koncem let sedmdesátých v minulém století první v Německu upozorňoval na Smetanu — a že ředitelem dvorní opery drážďanské jest Rakušan. —

Dopis (ze dne 9. listopadu) zněl:

„‚Prodaná nevěsta' dělá svou cestu — třeba že volněji než sobě přeji! Včera jsem obcovala v loži generalního intendanta dvorních divadel hraběte Seebacha představení jejímu, schválně

*) Pětkráte podtrženo.

Digitized by Google

pro mne danému, a potěšila se velice z toho dvorním radou ze Schuchu řízeného provedení. Brillantně byl zpíván sextett a výborny jsou tance, mající ráz venkovský a tančené kolossalním brio. Úlohu nevěsty dávala hezká paní Krammerová výtečně. Ženich a Kecal jsou méně cenní; Heš jest a zůstal v této roli jediný a není možná po něm dívati se na jiného.

Ale chtěla jsem Vám říci, že ohledně představení v Paříži nepopustím a snažím se interessovati pro ně Lamoureuxa.*) Snad to přece jednou provedu . . . Dr. Blondel, horlivý fedrovatel Smetanův, psal mi opět, aby mně řekl, že mluvil s ředitelstvem nového lyrického divadla k vůli umožnění představení ‚Prodané nevěsty'. Pánové nezdají se býti neochotni, závisí to ale nyní opět mnoho na panu W., poněvadž mladý podnik nedisponuje velkými fondy a proto by nakladatel neměl dělati přehnané nároky." —

Zdálo se, že krásný sen o představení „Prodané" v Paříži se splňuje. Ne sice na jevišti Opéry comique, s kterou bohužel již naprosto nemohlo se počítati, ale na jiném. Théâtre lyrique de la Renaissance interessovalo se skutečně o dílo Bedřicha Smetany. Dr. Blondel zpravoval kněžnu po pravdě. V lednu 1900 zdálo se, že ředitelství oné pařížské opery o tom již definitivně se rozhodlo. K mému dotazu, zda-li by bylo možná pohnouti Pařížany, aby provedli mise en scène „Prodané" dle Prahy, odepsala mi kněžna dne 17. ledna 1900:

„Konečně zdá se věc býti v proudu . . . ale stálo to času a námahy! Nejlepší důkaz, že vytrvalost vede k cíli. Potkala jsem se v tom s Vámi — obdrževši Váš ctěný list — ohledně inscenování díla; neboť jsem již dlouho a opětně říkala a psala, aby poslali kapelníka a režisera do Prahy a ne do Vídně nebo Berlína, protože v Praze trvají pravdivé a pravé tradice, dávající opeře půvab originality, kdežto změny jí jen škodily.

Tak na př. perhorreskuji hloupou mise en scène, která udělala z české velmi typické vesnice Watteauskou krajinu! . . . Rovněž tak kostumy**) nejsou správny. Nejděsnější jsou právě

*) Vynikajícího dirigenta symfonických koncertů. — **) Ve Vídni.

Digitized by Google

v Drážďanech, kde by člověk myslil, že děj se odehrává někde v Neusiedelu. Jenom proslulé sextuor se tam provádí zcela na div, tak krásně, jak jsem je dosud nikde neslyšela! Vpád hlasu Mařenčina chytne a uchvátí posluchače nolens volens k výkřiku nadšení.

Kdybych zvěděla novinu, neopomenu ji s Vámi sděliti — až do té chvíle posýlám Vám své nejlepší a nejpřátelštější pozdravy, vyznívající v „Sláva Smetanovi!“ —

*

Jak šťastni byli jsme všichni u víře, že uskutečnění dlouholetého krásného sna konečně, konečně jsme blízci!

Poněvadž bylo na jevu, že v dohledné době není docela žádné naděje dosíci přijetí „Prodané nevěsty“ v Opéra comique — ráz díla vylučoval předem jeho předvedení ve velké opeře v „Académie nationale de musique“ — nezbývalo leč získati „Prodané nevěstě“ operní scenu jinou. Nejlepší a k tomu účelu nejlépe se hodící byla ze všech ostatních scena Théâtre lyrique de la Renaissance. A když premiera nesmrtelného díla Smetanova v Paříži již tak se zpozdila, bylo s druhé strany pro ně a jeho další rozšíření velikou výhodou, že se mělo dávati v Paříži v roce světové výstavy.

Ale tu se prozatím počítalo bez ředitelství Théatre lyrique, jež se přihlásilo ke slovu dodatečně. Kněžny došel dne 25. března 1900 dopis dra Blondela, obsahující poněkud překvapující zvěst, že ředitelství divadla činí představení „Prodané nevěsty“ závislo na splnění jistých podmínek. Zněly:

„Ježto sněmovna neschválila povolení subvence pro Théâtre lyrique, vidí se ředitelstvo nuceno žádati: Ředitelství garantujíc dílu v každém případě 20 po sobě jdoucích představení očekává, že s druhé strany jemu samému bude garantován příjem 3500 fr. pro každé představení prodlením 20 večerů tím způsobem, že suma 10.000 fr. ne do jeho rukou, ale u některé banky se uloží, aby hradila ředitelstvu případně jeho výlohy. Jestliže ve 20 prvních představeních docílí se příjmu po 3500 fr., bude plných

Digitized by Google

10.000 fr. vráceno. Ředitelstvo domnívá se býti oprávněno k tomuto požadavku, anoť obyčejně za večer průměrem se přijímá 4000 fr. a v divadle maxima 9000 fr. docíliti se může. Naděje jest tím větší, poněvadž představení dávati se budou za světové výstavy; tím jest skutečné risico vyloučeno a ředitelství požaduje garancii více ze zásady, aby se totiž tímto způsobem předvedla před oči nutnost subvencování divadla. Jest to týž případ jako při Wagnerově „Tristanu a Isoldě", kterážto opera v Paříži právě tak uvedena byla na scenu. Jediným rozdílem jest, že u díla Wagnerova bylo dosti obdivovatelův v Paříži samé, kdežto obdivovatelé Smetanovi nalézají se ve Vídni a Praze. Jakmile odpověď kněžny Metternichové bude této kombinaci příznivá, přikročí se ihned ke zkouškám díla." —

Tato kombinace byla sice pro Vídeň a Prahu novinkou. Ale měla-li „Prodaná nevěsta" dostati se r. 1900 ku světové výstavě do Paříže, nemohlo se koncem března 1900 o této kombinaci dlouho kombinovati. Kněžna poslala mi z Vídně podmínky pařížské sceny již 26. března a v připojeném listě psala:

„Nutno dělati koncesse. Promluvte, prosím, s princem Ferdinandem Lobkowicem, nebylo-li by možná fond v Čechách sebrati. Jakmile by se tak stalo, počaly by zkoušky a v době výstavní došlo by k prvnímu představení ubohého Smetany, jejž proto ubohým zovu, poněvadž pro jeho genia nutno bojovati. Vidíte, že moje bojovnost při všech svízelích neutuchá a že hledím do budoucna, věříc ve Smetanu. Se žádostí, abyste mně dal co nejdříve zprávu, jak hudební kruhy v Čechách k věci se chovají, znamenám, velectěný pane řediteli, Vaše velmi oddaná a k službám ochotná kněžna z Metternich-Sándorů. — Byla bych volna súčastniti se ve zřízení garančního fondu jistým penízem, byť i malým, a slibuji předem 200 korun vulgo 100 zlatých." —

Odebral jsem se neprodleně k princi Ferdinandu Lobkowici a shledal jej hotova podporovati akci kněžninu. Dohodli jsme se v tom, uspořádati subskripci, získati pro myšlénku a pro podpis krátkého provolání pány dra Fr. Lad. barona Riegra, presidenta České akademie J. Hlávku, Družstvo Národního di-

Digitized by Google

vadla a intendanta Národního divadla dra J. Herolda. Ze soukromého upisování stalo se později šťastně počaté veřejné. Dědicové Smetanovi súčastnili se ho vynikajícím způsobem a výbor Družstva Národního divadla zaručil výsledek nejen příspěvkem 2000 K., nýbrž i předem učiněným usnesením, že z vlastních prostředků Družstva dosadí vše, co by prodlením několika dní nebylo jinak kryto.

Šlo tedy všechno přirozenou cestou. Byl jsem s to telegrafovati kněžně, že v každém případě může disponovati sumou, z Paříže požadovanou. —

Jak s důstatek známo, vystoupily počátkem r. 1900 na povrch dříve již se vyskytující, ale do té doby tajené aspirace, jejichž účelem bylo, vytisknouti Družstvo Národního divadla stůj co stůj z Národního divadla. Jeden z předbojců tohoto hnutí udělal vynález, že Národní divadlo provádí upisování jen k vůli tomu, aby se učinilo populárním ve chvíli, ve které se mělo rozhodnouti o dalším zadání správy Národního divadla. Udeřil tedy na poplach v listě, který od té doby rozžehnal se s tímto světem, a to jak proti Družstvu, tak proti skládání příspěvků. Ochotné pomocníky našel zanícený horlivec ve výtečných znalcích Paříže, kteří světu zjevili, že Théâtre lyrique jest scena posledního druhu, na níž ob čas dávají se také opery — při doprovodu klavírním a před hledištěm, do kterého se nevejde ani 200 osob! Proto Družstvo Národního divadla páše nejméně zločin, chtějíc na takovém jevišti předvésti Paříži „Prodanou nevěstu“. —

Pánové sice nestačili na zmaření sbírky. Ale jednu část veřejnosti přece zarazili, sebe udělali směšnými — a ve Vídni a v Paříži způsobili jisté disgusto. Přátelé Smetanovi tázali se tam, koho vlastně před sebou mají, když takové naivity jsou v Praze možny. Neboť Théâtre lyrique byl v pravdě ne zákoutní scena posledního druhu, nýbrž krásný Théâtre lyrique de la Renaissance asi o 1800 sedadel — tedy o mnohem větším počtu, nežli jich vykazuje naše Národní divadlo.

Dopis, vlastně dopisy, které mně psala kněžna Metternichová o této příhodě, jsou nejen stilisticky zajímavy. Ale abych se odvděčil za šetrnost, kterou oni pánové tak ušlechtile a ne-

Digitized by Google

zištně osvědčovali tehda nejen k Družstvu nýbrž i k mé osobě, pominu na tomto místě obsah jejich mlčením. —

Ještě 13. dubna 1900 pravila kněžna: „Poděkujte mým jménem upřímně knížeti Lobkowici za jeho účast. Jak neskonale těžko jest, uplatniti veliké a dobré, jak těžko i skutečnému mistru raziti cesty! . . . Jakmile dostanu z Paříže zprávu, sdělím ji s Vámi. Naléhala jsem na to, aby inscenování bylo napodobeno věrně dle pražského, poněvadž to jest jediné typické. Dávat celku onen neporovnatelný charakteristický ráz, kterého ve vídeňské opeře postrádáme.“ —

Ale veliké lásky snažení zůstalo i tentokráte marno!

„Zlá zpráva z Paříže,“ psala kněžna 26. dubna. „Théâtre lyrique, kteréž není sálem nýbrž divadlem, bude na léto zavřeno, tak že není ani řeči, aby ‚Prodaná nevěsta‘ mohla se dávati před zářím. Onen list (nyní následuje jméno onoho pražského časopisu) marně si hnul žlučí. Já však zůstanu státi na průlomu a budu bojovati dále, až naše snažení se vtělí ve skutečnost!“ —

Několik dní potom pravil jiný dopis kněžnin:

„Ustavila se tu nová lyrická scena, která má se státi tak říkajíc oddělením Opéry comique. Vyhlédnutý ředitel tohoto nově zřizovaného divadla, zdá se, přijal velmi vlídně myšlénku vypravení ‚Prodané nevěsty‘ koncem podzimu! Tím lépe. Tak odpadá také pro nynější saisonu všeliká potřeba garantovaných 10.000 fr.“ —

*

Práce k uskutečnění záměru, provésti představení „Prodané nevěsty“ v Paříži na podzim 1900, byla náhle přerušena změnou, nastalou mezitím u vedení Národního divadla, odstraněním Družstva Národního divadla a dosavadního ředitelství. Jak a čím k tomu došlo, bylo již pověděno jinde a nebudu se šířiti na tomto místě ani o věci té, ani o její účincích na další příhody a události v Národním divadle. Nechci uváděti také slova, jimiž dala kněžna Metternichová výraz svému dojmu nad provedenou změnou. Znajíc ústrojí divadelní a nemohouc sobě představiti,

Digitized by Google

že by takové náhlé a násilné rozrušení všeho pravidelného rozvoje sedmnácti let mohlo posloužiti vůbec některému ústavu uměleckému ku prospěchu bez jeho otřesení, pravila dne 4. května 1900 ohledně svých snah: „Mohu Vás ubezpečiti, že tou změnou můj enthusiasmus pro představení ‚Prodané nevěsty' důkladně ochabuje, poněvadž mně" atd. —

Nemohl jsem arci než prositi kněžnu, tíhnoucí stále přese všechny překážky a zklamání k dalekému cíli, aby nechala mimo sebe celé to naše pražské intermezzo a pro Smetanu v Paříži dále působila. Nerozrušitelná důslednost a vytrvalost, vyznačující veškeru činnost kněžninu, byla mi také již předem zárukou, že kněžna nezapře ani v budoucnosti své žhoucí sympatie pro Smetanu. Že jsem soudil správně, dokazují řádky listu, jejž jsem obdržel od kněžny z Mnichova v prvních dnech ledna 1901:

„Nevykonala jsem pro představení Smetanova mistrovského díla v Paříži nic jiného — prozatím — nežli že se snažím o ně se zasazovati, a stále a nepřetržitě, jako krtek, jenž pod zemí ryje a chodby staví, o to interessovati známé mně hudebníky a kritiky. Pan Soubies podporuje mne věrně v mých snahách. Neustanu — až do mého dechu posledního!" —

*

„Prodaná nevěsta" nedostala se přese vše mnohaleté úsilí vysoké přítelkyně vysokého umění Smetanova v Paříži dosud, do r. 1901, na scenu. O příčinách toho, o nepřekročitelných dosud překážkách, snad jednou napíši něco bližšího. Ale to všechno neuskrovňuje zásluh dámy, jež nejsouc Češkou a přihlašujíc se u veřejném životě a i v dopisech mně zaslaných přímo za Čechoněmkyni, i nejsouc vedena ničím jiným leč svou láskou a obdivem k „Prodané nevěstě", po léta ve prospěch Smetanův pokračovala v Paříži ve svých „krtčích pracích", nepřetržitě stála u výhledu a neunavně připravovala půdu, ve které jednou by měla v Paříži vykvésti a svůj kalich rozevříti nádherná červená květina nejnárodnější opery českého ducha. Za to bude

Digitized by Google

tato umělecká zahradnice — až jednou přes všechny svízele k onomu svému cíli dojdeme — a my k němu dojdeme — jmenována jako první z těch, kterým se přičte k zásluze, že uvedli „Prodanou nevěstu“ do Paříže a tím bohdá do celého světa západního. —

Zdali ohnivé a neunavné snahy této aristokratické, mimo českou národnost stojící dámy ve prospěch českého umění udělají školu — v Čechách? —

Digitized by Google

Digitized by Google

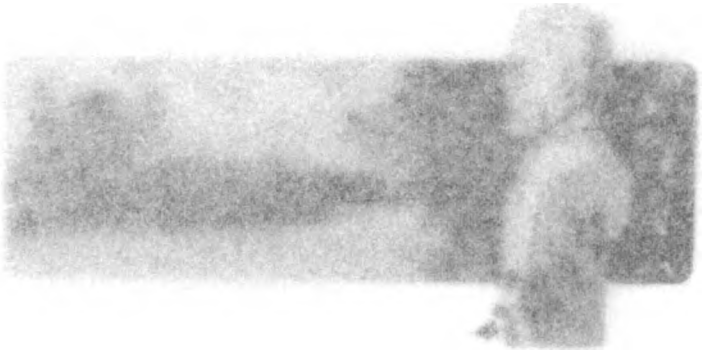

Digitized by Google

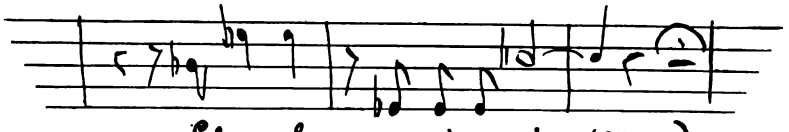

Sal-var-lo e poi mo-rin. (Ebrea)

Emma Turolla al
Egregio
Direttore Signor
A. F. Subert
Praga 2/11-86.

Digitized by Google

Digitized by Google

VERA DIVA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Emma Turolla . . . . .

Květiny, vavříny, palmy — zahrady květin, háje vavřínův, lesy palem a deště růží na jevišti, stříbro, zlato, bankety mimo jeviště — horečné nadšení všeho divadelního obecenstva, všeho obyvatelstva celé Prahy — toť ta ohně a barev plná metelice jisker, kterou v paměti, vzpomínce působí jméno Emmy Turolly.

A v tom všem nebylo nic strojeného, nic z okamžitého přepadení obecenstva vzešlého. Tryskalo to z pravého dojmu samého nad ryzím a velkým uměním. A s důrazem dokládám: velkým absolutním uměním.

Samo umění zpěvu, skvělé, zářící, stálo tu, ale současně vtěleno v materiál tak ušlechtilý, ve tvary tak krásné a veškeren zjev tak okouzlující, že nebylo divu, ana vznětlivá povaha česká zapalovala se jím v dřevěné boudě i zlatém paláci k nekonečným výbuchům nadšení a živelné téměř vzrušení rozlévalo se odtud záplavou do salonů právě tak jako do jizeb nejskrovnějších.

A to nejen v době jeho prvního se objevení, nýbrž při každém a to několikerém návratu pěvkyně do zdí pražských. Nepadl tedy chvilkový omam na smysly a nervy, bylo to hluboké a trvalé podmanění umělecké bytosti jedné části a celé divadelní bytosti veškera obecenstva. Veškera; neboť s českým

*

Digitized by Google

obecenstvem strženo bylo ku stejnému a trvalému obdivu i obecenstvo německé, a to byl v Praze v letech osmdesátých minulého století, kdy rozchod obou živlů i stále mocněji byl podněcován i samovolně se děl, úkaz svrchovaně pozoruhodný. —

Emma Turolla byla krása italská, rázu turinského. Podlouhlý obličej, veliké, neobyčejně veliké tmavé oči, přibledlé líce jak orchideového pletiva a pleti, plné, ne právě malé rty, podlouhlý nos, vedoucí do prsou celé proudy dechu, husté tmavé vlasy. Oko stále sálalo ohněm, při pohnutí jiskřilo, metalo blesky — a na měkké tváři byl patrný každý záchvěv nitra, ať bouřný co vichr, ať jemný co šelest letního večera.

Každým hnutím jevil se temperament jihu i osoby a v nitru dívky byla spjata taková síla citu a vášně, že na místech zpěvu a hry, kdy mohla se uvolniti, nebo přímo propuknouti, vystupovala mohutností, jež bezděky každého uchvátila. Roztomilá, líbezná a ušlechtile něžná v obcování soukromém, zasršela umělkyně v rozčilení a vzrušení zpěvu, a když nadešly chvíle vášně, byl to prudký, neodvratnou silou všechno s sebou strhující proud, jemuž se neubránil nikdo, nikdo — a to snad právě jen proto, že při veškeré síle a prudkosti zůstávala umělkyně vždycky v mezích výrazu uměleckého. Nikdy se nedávala strhnouti k pouhému divadelnictví. V těch jejích prsou hořela sopka a její žilami proudila žhoucí láva. Přirozená vznešenost propůjčovala vedle toho pěvkyni chvílemi až i jistou nepopíratelnou majestátnost. Byla dámou i v životě schopnou důstojně zasednouti na knížecí trůn a býti jeho skutečnou ozdobou. Když o plese Akademického spolku na Žofíně seděla v křesle a obklopena svými přátely přijímala dámy i pány, kteří se jí dávali představovati, byla to v pravdě kněžna, neupomínající ani hnutím brvy na divadlo.

Vera diva!

Ku kráse, mladosti, ohnivému nitru a obdivuplnému vystupování družil se její měkký, teplý, kovového zvuku plný hlas. Byl to v podstatě mezzosopran toho pastosního tělesa a prsového tónu, který i v pouhé rozmluvě chová v sobě svěží půvab hloubky a opravdovosti, ve zpěvu pak naprosto duši k sobě

Digitized by Google

strhuje. Byl arci dosti vysoký, že nebylo pěvkyni třeba couvnouti ani před úlohami Valentiny neb Aidy. Stejně mohla bez rozpaku zpívati i Amneris tak jako vedle Elsy Ortrudu.

I střízliví kritikové byli uvedeni již samým charakterem hlasu v nadšení, přirovnávajíce jej zvukům varhan. Zvučelyť v něm i tóny varhan i zvuky znějícího kovu, a když vydržovala pěvkyně jednotlivé hlubší tóny, bylo posluchači, jakoby jakýs veliký pták rozpjatými široce křídly leže ve vzduchu snášel se zvolna k zemi. —

A jaké divy umění Emma Turolla tím hlasem konala! Neobyčejné přirozené nadání bylo provázeno nejskvělejšími výsledky staré, bohužel i v Italii samé vždy víc a více vymírající školy pěvecké. Hudební sluch tonul při jejím zpěvu v rozkoši právě tak jako se opíjel sluch laika, podléhající v první řadě hlasovému kouzlu, již samým jejím nektarem hlasovým.

Kromě toho i herecky uchvacovala obecenstvo Emma Turolla. Ale zde byly to přece jen hlavně její duševní materiál a ladnost pohybu, jimiž vynikala. Zpěv, zvláště u dam, bývá tomuto umění z pravidla největším nepřítelem. Ani Emma Turolla nestála jako herečka úplně na téže výši absolutního umění jako pěvkyně. Ale každá úloha — hlavně vnitřním fondem její duše — nabývala vždycky její hrou pravdivých a silných kontur, jichž bylo třeba, aby plný účinek zpěvu byl pokud možná ještě stupňován. A tak nebylo divu, že kritika zkoušela se tentokráte ne tak v pouhém kritisování, jako spíše v básnění, pějíc pravidlem hymny místo suchých střízlivých posudků.

Emma Turolla přišla k nám z Italie přes Varšavu a Vídeň. Ve Vídni zpívala na jaře 1883 a úspěchy její vzbudily i v malé kanceláři malého prozatímného takovou silnou odezvu, že povstala touha, získati ji i pro Prahu. Touha naše měla několik důvodů. Přede vším uvésti na české jeviště nový, v Praze do té chvíle naprosto neznámý zjev umělecký. Mimo to bylo žádoucno osvěžiti nějak blížící se léto. Byloť hrozné se všech boků. Nejprve již proto, že bylo léto. To divadlo zabíjí. Za druhé bylo léto před chystaným otevřením Národního divadla. Život prozatímného dohasínal a veškera pozornost veřejnosti

Digitized by Google

obracela se přes všechno vynasnažení správy divadelní už jen ku dni a hodině, kdy Národní divadlo otevře svoje brány.

Všechny ty do listopadu zbývající měsíce byly vlastně již jen přípravami pro Národní divadlo. K nim nemohla nepatřiti hlavní příprava nejlepší — péče o povznesení her divadla prozatímného i v jejich podání dramatickém i v jejich výpravě, které před tím pro skrovné prostředky nemohla se věnovati náležitá pozornost. Organisace uměleckého personálu pro Národní divadlo, opatřování činoher a oper, pořizování nových dokonalejších textů, hovících požadavkům moderního básnického jazyka, předběžné studování jednotlivých her do zásoby, pořizování nezbytných zásob kostumů, dekorací i všelikých jiných potřeb a s tím ruku v ruce jdoucí jiné mimořádné starosti tlačily se a hnaly s sebou všechno ostatní tak, že jen se značným napjetím sil bylo možná, při nedaleké již a s nemalými požadavky k divadelní správě přistupující budoucnosti zachovati na zřeteli také přítomnost. Kromě toho v době po osudném požáru Národního divadla r. 1881 a přípravami pro Národní divadlo vyčerpala se již povážlivou měrou pokladna Družstva — a přece stáli jsme ještě před hrozivým létem!

Aby v době nejhorší podnítil se a osvěžil interess k divadlu, odhodlal jsem se, neznámou do té doby v Praze italskou umělkyni získati pro jeviště českého divadla. Bylo tehdy obmezeno jen na dřevěné letní divadlo zabranské, Nové české divadlo. Prozatímné zavřeli jsme již „Prodanou nevěstou“ a odevzdali je krumpáči dělníkův, aby na jeho místě zdvihl se doplněk divadla Národního. Škoda, že nemohlo celé někam se přenésti. Jak by bylo dnes činohře výhodno!

Získání signoriny Emmy Turolly vyžadovalo tenkráte jistou míru odhodlanosti. V prozatímném divadle obmezovaly se před tím honoráry příchozích cizích umělců pravidlem na míru, nikterak se nerovnající výši, jaké byli hosté zvyklí ve velikých městech jiných. Ale zástupcové Emmy Turolly, její otec, signor Remigio Turolla, a její vídeňský agent Herr S. Weiser, nehodlali nijak vzíti zřetel k malým tehda poměrům malého tehdy českého divadla, nýbrž činili podmínky zcela takové, jaké přijímala operní

Digitized by Google

divadla první. Kdyby je bylo odmítlo divadlo české, bývali by se prostě obrátili ku pražskému divadlu německému.

Opíraje se o vídeňský úspěch umělkyně a jsa pevně přesvědčen, že umění Emmy Turolly i Prahy dobude, dosáhl jsem, že správní výbor Družstva Národního divadla po delší úvaze smlouvu schválil. Byla arci učiněna opatrně — jen na tři hry. První z nich byla najisto ztracena, poněvadž pěvkyni dosud v Praze nikdo neznal, a kritiky vídeňské na široké vrstvy obecenstva vzrušný účinek míti nemohly. Druhé dva večery měly nahraditi ztrátu prvního — a rozhodnouti o všem dalším.

Došlo k vystoupení. Mladá, dosaženým za hranicemi Italie jménem ještě neoslněná zpěvačka objevila se v průvodu otcově při zkoušce klavírní. Pozornost všech přítomných neobyčejně se napjala a — zklamala. Přepůvabný host totiž vlastně nic nezpíval, naznačuje všechno jen polohlasem. Nebylo arci něčeho jiného třeba, protože v oné době „Troubadoura" zpívali nejen všichni umělci českého divadla ze sna, nýbrž i všichni vrabci na střeše. Byla to opera uštvaná ke smrti. Ale umělkyně nechtěla debutovati v žádné jiné.

Tím větší napjetí nastalo na zkoušku orkestrovou. A sotva že počala nevelká signorina plným hlasem zpívati, zdvihl se na jevišti i v orkestru a mezi přítomnými posluchači v hledišti rozruch a šumot, a když dokončila svou první arii, propuklo všechno bezděky v tleskot a volání, strženo jsouc v obdiv krásou hlasu Turollina a jejího zpěvného umění.

Nazítří 6. června — za úžasného vedra ve dřevěném stanu Thaliinu — slavil Verdiův „Troubadour" s Emmou Turollou úspěch přímo italské premiery, úspěch, o jakém ubohému utýranému dílu v Praze již dlouho se nesnilo. Divadlo bylo sice více než s polovinu prázdno — žhavé léto, „Troubadour" a neznámá umělkyně vzdorovaly s obdivuhodným výsledkem všem reklamám — ale úspěch byl ohromný.

A stupňoval se v sobotu 10. června při Donizettiově „Lucrezii Borgii". Neboť do této úlohy mohla Emma Turolla kromě umění zpěvného a oslnivého zjevu vložiti tolik své vnitřní vášně, že strhla obecenstvo k projevům tak frenetickým, jakých Nové

Digitized by Google

Stabilimento Giorgetti.

Pecoaro 23/7=84

Gentilissimo Signor Subert

Vi sono tanto riconoscente per le vostre due cortesissime lettere col ritratto e giornali che mi avete fatto tenere. La prima vostra 12 corr: mi è giunta molto con ritardo, e mi dispiace causa a questo d'avervi disturbato col mio telegramma Vi ringrazio ancora mille volte di quanto avete fatto

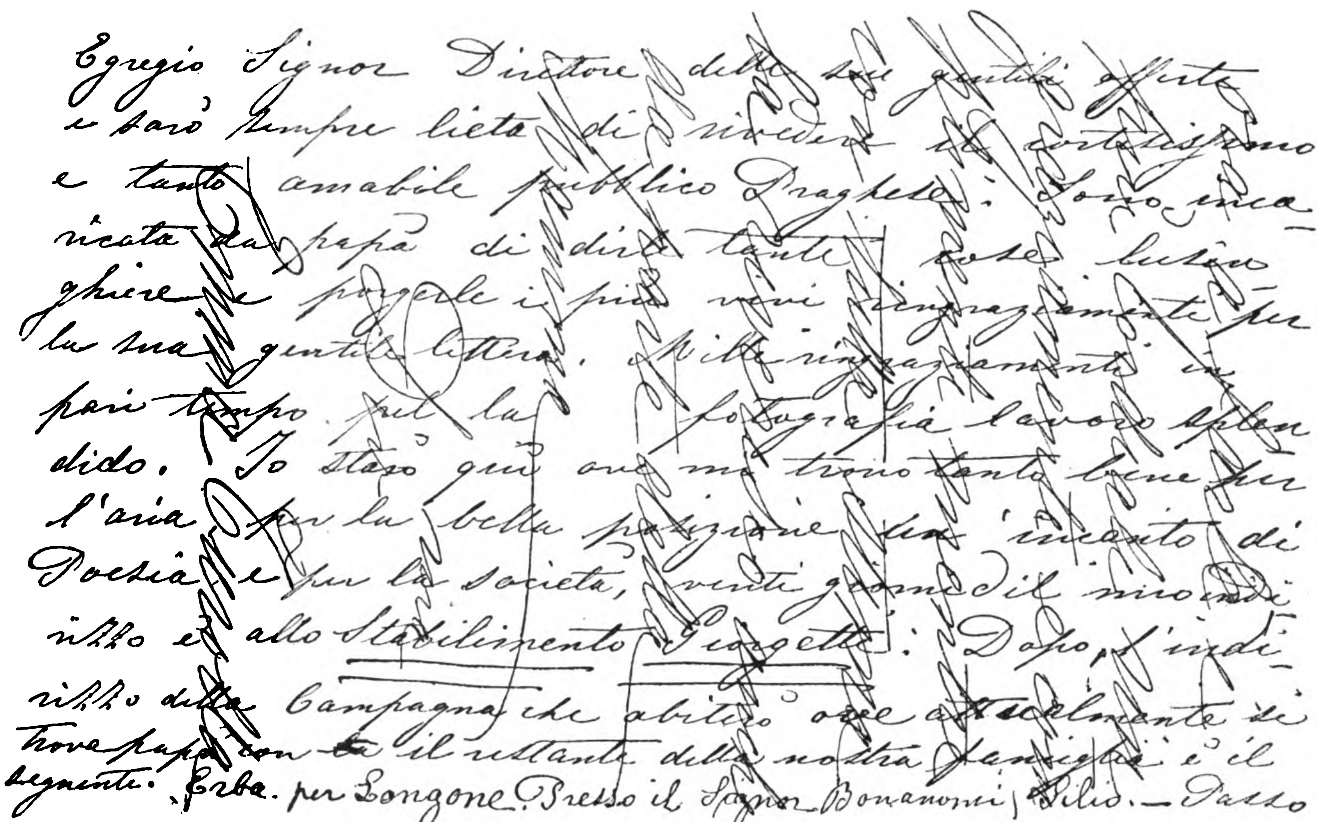

Egregio Signor Direttore delle sue gentili offerte
e sarò sempre lieta di rivedere il cortesissimo
e tanto amabile pubblico Praghese. Sono inca-
ricata da papà di dirle tante cose e di
porgerle i più vivi ringraziamenti per
la sua gentile lettera. Mille ringraziamenti in
pari tempo per la fotografia lavoro splen-
dido. Io starò qui ove mi trovo tanto bene per
l'aria per la bella posizione un incanto di
Poesia e per la società, venti giorni. Il mio indi-
rizzo è allo Stabilimento Giorgetti. Dopo, l'indi-
rizzo della Campagna che abiterò ove attualmente si
trova papà con il restante della nostra famiglia è il
seguente: Erba. per Longone. Presso il Signor Bonanomi, Filio. — Passo

české divadlo při vážných hrách ještě nikdy svědkem nebylo. V divadle zavládlo pravé delirium fremens spectatorum. Unesené obecenstvo bouřilo a chvílemi bylo, jakoby část jeho voláním a tleskotem přímo běsila. Zastaralá uvadlá opera zaskvěla se uměním Turolliným v lesku téměř mladistvém. „Zdálo se nám," napsal Jan Neruda, „že teprve nyní dramatické povaze této stokráte slyšené úlohy náhle a jakýmsi zázrakem rozumíme, dnes že teprve slova mají hloubku, hudba výraz, tóny sílu." —

Naprosto neobyčejný, přímo jakémus očarování se rovnající dojem, jakým Emma Turolla toho večera působila, zabezpečoval si všeliký další úspěch umělkyně jako naprosto a ničím nerozborný. A jen proto bylo možno se odvážiti skutku, nad kterým i nejstarší spolusprávcové divadla povážlivě kroutili hlavami. Ustanovil jsem totiž v sobotu večer — bez všelikého předchozího ohlášení na neděli — že nazítří v neděli večer bude opět „Lucrezia Borgia" s Turollou a opět mimo předplacení.

Kdo se vyzná poněkud v divadelní pranostice a pohlédne na okolnosti, za jakých mělo se tak státi, pochopí upřímné varovné hlasy divadlu oddaných a s ním srostlých praktiků, jež mně bylo vyslechnouti.

„Nikdy dvě představení mimo předplacení za sebou!" pronášel maximu hospodářské zkušenosti sekretář pan Sklenář.

— Zvláště ne s hostem! doplňoval s důrazem první kapelník pan Čech.

‚A k tomu tak drahým,' připojil s akcentem na „tak" účetní pan Kocík.

„Račte jen dobře pomysliti: neděle, v červnu — a v takovém horku!"

— Neděle jest v létě nejhorší den divadelní. Všechno jede ven! napomínal pan vrchní režiser Kolár.

‚A „Lucrezia"! Zázrak, že naplnila jednou,' volal kdosi z umělcův.

„Nepokoušejte Pánaboha!" varoval přítomný předseda Družstva pan Em. rytíř Skramlík.

— Může se hrozně ublížiti dalším hrám sl. Turolly, když bude zítra prázdno, upozorňoval znova sekretář.

Digitized by Google

‚Ano, kdyby takhle zítra celé dopoledne pršelo; to by byl domeček!‘ nadhodil někdo.

„Pršet! Nebe jako cvok,“ vyrazil nedaleko stojící Petr Doubravský.

— Ale nával byl dnes tak ohromný, upozorňoval jsem, obecenstvo jest uchváceno. Po té dnešní veliké vlně možno očekávati několik podobných.

‚Ale první teprve po třech dnech, v úterý. Dnes v Praze nikdo neví, že bude zítra opět „Lucrezie“ — a zítra bude Praha prázdná.‘—

Přesvědčení moje, že i hned nazítří bude návštěva mimořádná, bylo tak pevné, že jsem přece zůstal na svém rozhodnutí.

„Dixi et salvavi animam meam,“ loučil se s úsměvem pan vrchní režiser.

— Ich wasche meine Hände in Unschuld, utíkal pan kapelník Čech.

‚Na tohle se ale podívám,‘ byl žádostiv pan kapelník Anger, odcházeje dirigovat druhé jednání Lucrezie.

Po všech těch námitkách usadila se i ve mně dodatkem nejistota — a nezmenšila se arci, když ráno bylo nebe jako nejjasnější litina a proudy obyvatelstva valily se k parníkům, nádražím i vůbec za všechny brány, i za tu Žitnou, za kterou stálo Nové české — jenom ne k divadelní kase. Kolem mne vážné dlouhé obličeje v kanceláři, odpoledne v divadle tři zamlklí členové výboru Družstva.

„Bude zle,“ podotkl pan Neswadba.

— To se nemělo udělat! vytýkal p. Bouček. Dvakráte po sobě „Lucrezie“ a den před tím neohlášená! A takový den! —

Ale přicházela šestá — s ní celé davy návštěvníků, a když o sedmé mělo počíti představení, i dům i všechny tváře v kancelářích a loži divadelní byly opět plny a kulaty.

Proč zmiňuji se o této episodce? Poněvadž na ní jest nejlépe zřejmo, jakým kouzlem a jakou úžasnou přitažlivostí působilo umění mladé pěvkyně, jež dvěma bezprostředně po sobě vyprodanými domy na zapomenutou téměř „Lucrezii“, a to v nej-

Digitized by Google

horší době divadelní dokázala, co před ní žádné umělkyni za takových okolností na českém jevišti se nepovedlo.

I pro mne měla ta malá příhoda mimo všechno nadání jistý účinek: nevěda ani o tom, nabyl jsem jí v divadle důvěry do budoucna, když k uměleckým podnikům o mnoho důležitějším rovněž bylo třeba jisté odvahy. —

Ze tří večerů, o kterých měla slečna Emma Turolla prvotně vystoupiti, stalo se ve žhavém létě třináctě, z jednoho týdne jejího pobytu v Praze celý měsíc. Teprve v prvních dnech července opustila umělkyně Prahu, když se byla rozloučila s obecenstvem v „Židovce".

Výkon v této opeře Halévyho byl vůbec vrcholem Turollina umění v té saisoně. Když po „Lucrezii" děla se porada, ve kterých operách by měla slečna Turolla vystoupiti, projevil jsem mínění, že by nepochybně v „Židovce" slavila veliký úspěch.

Opera, jak se divadelnicky říká, nestála. Ale kapelník pan Čech vložil se do ní tak, že již dne 20. června mohla se dávati, když před tím 15. vystoupila Emma Turolla ještě v „Maškarním plesu". Jako Recha uchvátila umělkyně vedle umění zpěvného i hrou a výrazem, jakým dovedla prodchnouti každou jednotlivou scenu, zvláště pak svým posledním chvěním se před smrtí. To působilo až rozčilivě. Ale i každá jiná scena šla hluboko do duše, a nezapomenu nikdy na závěrek jejího zpěvu z předposledního jednání: „Salvarlo e poi morir".*) Ta prostá fráse byla pronesena s takovým citem a prodchnuta takovou láskou i neobmezenou oddaností a resignací, že se jí bezděky zachvěla duše každého. Dnes, po osmnácti letech, zní mně ve sluchu několik těch tónů a slov, a nikdy více neslyšel jsem je s tím výrazem, jaký do nich vložila Emma Turolla. —

Kromě „Židovky" uslyšeli jsme tehdy od slavného hostě ještě Meyerbeerovu „Afričanku" a k vůli kontrastu k silně dramatickým postavám Gounodovu Markétu. I v té byla umělkyně výborná, ačkoliv tlumení přirozeného duševního fondu, k znázor-

*) Zachránit jej a potom zemříti.

Digitized by Google

nění vášní stvořeného, vyžadovalo na slečně Turolle jisté překonávání sebe samy. —

Obecenstvo zasypávalo mladou kněžku dramatického zpěvu nejen pochvalou, nýbrž i květinami, vavříny a palmami. Triumfy působily jí neobyčejnou radost. Nebyla ještě primadonnou, která by naprostou grandezzou odpovídala na lichotivé uznání cizího jí dosud obecenstva. Květinové dary ještě ji upřímně těšily. — Jednou, tuším že právě po „Židovce", byl enthusiasmus tak mocný, že až změnil několik lidí v koně: vypřáhli jí vůz a sami dovezli uprostřed stále volajícího zástupu až k hôtelu Arcivévody Štěpána, kde vždycky v Praze bydlila. Mezi jejími pokoji nesměl nikdy scházeti pokoj č. 3. Na to číslo přísahala.

Únavy neznala.

„Když úlohu dozpívám," říkala, „nejraději bych ji počala znova."

A nejraději by bývala bydlila v samém divadle.

Chvátala ku každé zkoušce a po představení nechtělo se jí z divadla. Když odložila kostum a ukončila toilettu a zástupy ji očekávaly venku u kočáru, přišla na jeviště, sedla si tam, pozvala nás přítomné, abychom též usedli, a bavila se, žvatlala a žertovala přes půl hodiny. Pravidlem tam přicházela sl. M. Roubalová, nadšená přítelka zpěvu a vedle ostatního svého vzdělání výborně znalá italštiny i francíny, tajemník p. Sklenář, někdy paní Otylie Sklenářová-Malá a dva, tři jiní obdivovatelé, kteří vyžádali sobě po představení přístup na jeviště.

Já jsem znal tehda z italštiny asi „buon giorno" a „felice notte" a ani ve francíně nebyl jsem tak zběhlý, abych mohl plynně hovořiti. Rozuměje ale francouzsky, měl jsem za ochotnou tlumočnici mých odpovědí a dotazů sl. Roubalovou. Ale příležitost dělá zloděje — a já jsem na sobě koncem června pozoroval, že sice moje francína není ještě klassická, ale že přece budu znenáhla moci v ní se obcházeti bez milé tlumočnice.

Triumfy pražské byly tak intensivné, že otevřely sl. Turolle cestu na opery budapeštskou, petrohradskou, berlínskou a jiné.

Digitized by Google

I do Vídně byla umělkyně znova pozvána, tentokráte do dvorní opery. —

Když se k nám vrátila roku 1884, přijela již ne do dřevěného Nového českého divadla, nýbrž do nádherného chrámu našeho nad Vltavou, ve kterém její umění možno-li ještě skvěleji zazářilo nežli před tím v divadle letním.

V Národním zpívala v lednu a v únoru, a sice kromě dřívějších úloh i Aidu a Valentinu. Na to přijela opět v červnu téhož roku. V červenci 1885 připojila k svým dosavadním úlohám Elsu, v dubnu a květnu 1886 Sábskou královnu a v říjnu téhož roku Markétu-Helenu v Boitově opeře „Mefistofeles". Stále a stále uchvacovala obecenstvo, které ji zasypávalo dary a pochvalou, unášela i poety, kteří o jejím umění a kráse básnili, i professory universitní, kteří pseudonymně o ní psali duchaplné feuilletony — i kde koho vůbec od lože až ku gallerii.

Večer před Dušičkami r. 1886 vystoupila však Emma Turolla v Národním divadle a v Praze vůbec naposledy. Zpívala ještě jinde. Ale choroba hlasová, nastalá před rokem v Pešti neopatrným přemožením hlasivek a již r. 1886 patrná i v Praze porouchaným zněním jednoho tónu, vzmohla se za nedlouho tak, že umělkyně ve květu mládí a slávy i v dešti zlata byla nucena se zříci jeviště, které jí bylo druhým životem.

Náhlá ta změna působila na slečnu Turollu tak, že bylo divu, že jejím následkům vůbec nepodlehla. Uchovala jí jen její neobyčejná síla duševní, která jí dopřála i na venek se usmívati, když nitro její bylo zdrceno. —

*

S nezapomenutelnou umělkyní zůstával jsem ve styku, i když s jevištěm se rozloučila a trvale opět se usadila se svou rodinou v Miláně. V dětství dlela nějakou dobu i v Tiflisu, kde rodiče její byli při divadle a kde sedmnáctiletá Emma r. 1876 poprvé vystoupila, a sice v opeře „Semiramis". — Náhoda tomu

Digitized by Google

chtěla, že jsem přijel do Milána v dubnu 1892, právě den před tím, co slavená druhdy diva šla k oltáři a tím navždy do rodinného zátiší se šlechticem Luigim Massimem de Capitani, kapitánem ve vojště italském, krásným to mužem. A když jsem po roce opětně do Milána přijel a šlechtičně de Capitani svou návštěvu učinil, ukázala mně v kolébce spící svoje děťátko. — Byla šťastnou matkou i ženou a myslím, že jest jí dosud.

V památkách svých chovám svazek listův od bývalé signoriny a jejího otce, jenž obstarával všechny její záležitosti divadelní, nemluvě o ní skoro jinak leč „signorina“. Nikdy neřekl „moje dcera“, jen někdy „Emma“. Ale celá řada dopisů bohužel ztratila se mi, nevím kdy a jak, fotografie však se mi zachovaly. —

Digitized by Google

Digitized by Google

MARIE WILTOVA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Za celé své pouti říší divadla nepotkal jsem se s takovým příkrým kontrastem umění dramatického a jeho živoucí schránou jako u dramatické zpěvačky paní Marie Wiltové. Dlužno říci pěvkyně. Neboť pro označení jejího zpěvu, jejího umění, není slova dosti vznešeného. Z těch, kterými vládne řeč, dlužno voliti nejkrásnější, nejvýraznější. Bylať Marie Wiltová bez fráse skutečným fenoménem v oboru zpěvu dramatického. Jejím hrdlem pěl sám genius zpěvu, a to stejně porážející silou bouře jako nejjemnějším pěním ptáčete a zvučným klokotem slavíka. Před touto pěvkyní nezůstala tajem zastřena ani jediná stránka zpěvu od výraznosti arie pomsty doně Anny až po ozdobnost a květnatost arií Konstanciných. Zde bylo možná mluviti o docílené skutečné dokonalosti v oboru zpěvném, o skutečném vrcholu v tomto umění.

Ale ten genius slunečně zářivé krásy — jakou to masku nosil! Hrubá veliká, veškeré kráse odpírající postava, obličej se svislými tučnými tvářemi, vráskovité čelo s výrazem předčasné staroby, malé oči, neladná všednost v každém pohybu — tak dojela do Prahy na podzim r. 1884 Marie Wiltová. Ani tušiti, nerci-li poznati při pohledu na ni nebylo možno umělkyni. Její nedostižná ušlechtilost a duševní výraznost zpěvu nejevila se

Digitized by Google

při ní na venek ani jediným rysem v postavě „té ženy s nízkým plochým čelem", jak Machar o ní pěl, „s vídeňské zelinářky čelem", z níž „genius zářil v lesku skvělém a božská velkost splývala". Formy její bily každým svým millimetrem ve tvář skutečné kráse, odpuzovaly, odháněly každého — kdo by nevěděl, jaké umění za nimi se skrývá.

A nejen formy zevní, nýbrž i do velké míry způsob jejího jednání. Umělci a zvláště umělkyně — ať již z božího dechnutí či jen dle jména — pravidlem odnášejí sobě ze svého povolání, ze svého okolí, všeobecným společenským, ano i vůbec přírodním zákonem přizpůsobování jisté zevní formy obcování. Ale ani ty pro Marii Wiltovou téměř neexistovaly. Nemluvím o drsnosti výrazu; neboť užívá-li jí ob čas duch nad ní stojící, může jí docíliti originálnosti často i zajímavé. Ale u Marie Wiltové byl pravidlem způsob vyjadřování týž jako u lidí nemajících ani z daleka styku s uměním — neženovanost v obcování s lidmi sotva den jí známými někdy až porážela. Jeť naprosto nemožno o jednotlivostech se zmiňovati.

A všechnu tu drsnou, neúhlednou, namnoze až přímo odpuzující skořepinu přemáhalo a přemohlo její vítězné umění vždy ihned týmž okamihem, ve kterém z jejího hrdla, z jejích prsou, z jejího srdce ohlásil se první tón. V té chvíli bylo, jakoby na ten nesympatický, skorem až odporný zjev náhle se vylil proud světla, jakoby kolem té pějící ženy vyrůstaly květiny, jakoby nějaké kouzlo z onoho zpěvu se linoucí ověšovalo ty formy těla třpytným závojem je zastírajícím a dávajícím zapomínati na vše to, co jinak uráželo každý pojem o krásnu. Přivřel-li posluchač víčka oční, rostla illuse do nekonečna. Tu spadlo se zpěvu i poslední rušivé vlákno babího léta, dokonalost a ušlechtilost umění nastoupily svou vládu naprostou, a ze zpěvu to bouřilo, jásalo, kvílelo, vzdychalo a plesalo mocí, jíž naprosto nebylo lze ubrániti se. —

Hledaje pro Národní divadlo k občasným hrám pohostinským první umělce jména světového, nemohl jsem opomenouti paní Marie Wiltové. Měla přibyti již na jaře 1884. Ale dojela teprve koncem září téhož roku. Pověst o jejím umění

Digitized by Google

předcházela ji tak veliká, že úplně potlačila všechny jiné o jejím nepříznivém zjevu. Hned první vystoupení bylo pro ni obrovským triumfem. Obecenstvo přeplnilo všechny prostory divadla. Učiněné jemu náspy a zákopy formou zvýšených cen vzalo vesměs útokem. Marie Wiltová zpívala doňu Annu v Mozartově nesmrtelném díle, které po mnoha nesnázích rázu technického uvedeno bylo na jevišti Národního divadla způsobem, jímž vzrostlé již do té doby jméno divadla v uměleckém vzhledě ještě podstatně získalo.

Mladistvá svěžest, lahoda a síla dramatického hlasu umělkyně, nesená nejvzácnějším uměním, zaujala rázem celé divadlo, a podporována jsouc přítmím první sceny „Dona Juana" věštila již vítězné proniknutí umělkyně, k němuž došlo ve veliké sceně s arií pomsty. Tu rozburácelo se hlediště hřmícím potleskem, tu zapomnělo se i na všechno, co při menší dokonalosti výkonu bývalo by se jistě stalo hrotovým úskalím každou loď tříštícím, a jméno Marie Wiltové bylo tou chvílí připsáno k řadě nejskvělejších jmen, která kdy před tím a po tom na divadelních návěštích Národního divadla se objevila.

Překvapila-li arie pomsty zrovna zdrcující silou výrazu, uvedly jiné části úlohy, zejména arie s listem v podiv mistrnou zpěvní dovedností umělkyně, jíž úloha v každém vzhledě obrovská nečinila ani nejmenší námahy. Snad by ji byla mohla téhož večera odzpívati bez únavy ještě jednou a celou, nejen jednotlivé arie, jichž opakování obecenstvo marně si žádalo.

Úspěch Marie Wiltové byl tak veliký, že prodlením doby, ve které v Praze meškala — místo čtyř výstupů došlo k jedenácti — zpívati mohla doňu Annu pětkráte. Kromě této úlohy zpívala ještě dvakráte v Mozartově „Únosu ze serailu", v němž vytrvalostí hlasu vzbudila neobmezený obdiv. Předneslať známou velikou arii Konstancinu celou, nezkrácenou, vystupujíc plnou silou a svěžestí hlasu teprve náležitě tam, kde jiné zpěvačky únavou již klesajíce arii o velikou její část pravidlem zkracují. V „Normě" byl úspěch umělkyně možno-li ještě větší a v „Aidě", „Hugenotech" (Valentina) a „Troubadouru" (Leonora) dosvědčila,

Digitized by Google

že v italské moderní a francouzské opeře jest stejnou mistryní jako v opeře klassické.

Na hru umělkyně arci nesmělo se přikládat ani z daleka měřítko jejího zpěvu; ta byla a vypadala tím primitivnější, čím velkolepější jevilo se její umění zpěvné. —

Jsouc říznou Vídeňačkou v odpovědích a nejednom okamžitém zablesknutí vtipu jevila se Marie Wiltová povahy dobré. Výše jejího umění byla jí velmi dobře známa, ale umělkyně nestavěla ji sama na odiv. I v tom vedla sobě téměř tak prostě jako ve způsobu života svého. V Praze vyhledala sobě pokojík v hotelu jména podřízeného a majíc příjmů tak jako v Pešti nebo Vídni 500 zl. za večer, nevydala denně snad ani stou toho část. „Zelenina" věnců ji sice těšila, ale neuváděla v rozechvění, každou poctu vůbec přijímala buď jako samozřejmou neb i nezbytnou anebo docela lhostejnou, kterou netřeba se příliš zabývati. —

Bývalo by asi vůbec velmi zajímavo, vniknouti do té zvláštní duše a poznati, co kdy ji vzrušilo a na ni působilo. Pod pokryvkou obyčejného, často i velmi všedního života byly to asi prudké bouře, které ji rozrývaly. Teprve ve svých letech třicátých dostala se na jeviště operní, kdež — ve Vídni — rázem zaujala jedno z prvních míst. Od svého muže odešla a kromě svého vystupování na jevišti byla živa v ústraní tak, že by nikdo nebyl v ní hledal umělkyni prvního řádu. A když byla již blízka šedesátému roku života — r. 1891 — zmocnila se jí vášeň k mladému studentu a že zůstala neopětována, v zuření vášně a snad i náhlém odtud šílenství vrhla se s třetího patra dolů do dvora a skončila s rozdrcenými údy způsobem v pravdě děsným. Děsným pro způsob volené smrti a více ještě pro okolnosti, jež ji samu vedly ke skoku s okna.

Kdo by si troufal rozhodovati, byla-li příčinou skutečná v tak pozdním věku náhle vyrůstající láska, či pouhá vášeň, či náhle propuklé šílenství... Ať to či ono, každý motiv byl při ubohé té ženě tragický.

A rovněž tak zůstane asi nerozřešeno, zda k smrti se odhodlala v náhlém záchvatu zoufalství, či jsouc od ní dlouho vá-

Digitized by Google

bena. Přicházíť duším zdrceným neb umdleným smrt buď jako blesk nebo jako soumrak letní noci. S první myšlénkou zoufalství hned rozhodnutí a provedení. Nebo znenáhla, jako záludem, jako umíráním jednotlivých paprsků světla až do samé tmy. Mysl něčím do hlubin se otřese. Život pozbyl půvabu. Ale na smrt není hned odvahy. Buď vzpírá se vůbec duch sáhnutí na vlastní život, anebo se jeví člověku smrt příliš děsivou. Ale den se plouží za dnem, dojem sesiluje se, umírá paprsek života jeden po druhém a místo nich vyrážejí k němu bubliny odporu, hnusu, nebo vždy větší bázně z budoucna. A tu duch buď se zmítá v těžkém mučení a třepe i bije sebou v drápech držícího jej a nemilosrdně dobíjejícího zoufalství, anebo se opíjí — dny, měsíce i léta — vždy víc a více půvabem smrti, kynoucí jemu zapomněním a rozplynutím celé bytosti. Někdy milostivé šílenství obestře duši a ducha, aby jim nebylo nutno do poslední chvíle hleděti do rozevřené propasti. A konec všeho smrt. —

Jakým postupem došla smrti Marie Wiltová, z jakých vnitřních důvodů kromě zevního podnětu pěvkyně ji vyhledala, kdož to dnes může říci. Snad je správno Macharovo básnické rozpoznání u „těžkopádné“ duše Marie Wiltové, jež dí, že bouře života v jejím nitru se ozvaly vždy teprv u věku, kdy u jiných lidí sotva již vládnou na ně pouhé vzpomínky. —

Digitized by Google

Digitized by Google

SKLADATEL »EUGENA ONĚGINA«.

Digitized by Google

Digitized by Google

Bylo to v době plného květu populárních koncertův Umělecké Besedy, kdy přijel Petr Iljič Čajkovskij poprvé do Prahy. K pozvání Besedy, řídit koncert. Jméno jeho jako předního ruského skladatele operního stačilo, aby již při jeho příchodu se mu osvědčila všestranná pozornost. Dostavili se tedy odpoledne o 3. hod. dne 12. února 1888 na pražské nádraží nejen zástupcové Umělecké besedy a jejího hudebního odboru se starostou Besedy drem J. Strakatým v čele, nýbrž i Ruského kroužku, jehož předsedou byl poslanec dr. J. Vašatý, někteří jiní čeští „Slované", studentstvo a několik dam.

Za Národní divadlo byli se mnou oba dva kapelníci pp. Ad. Čech a M. Anger. Nemohli jsme scházeti při prvním vstoupení Petra Iljiče na půdu pražskou; neboť bylo již předem fait accompli, že mimo koncert populární říditi bude Čajkovskij také koncert v Národním divadle a že zároveň uvede tady poprvé na scenu svůj balet „Labutí jezero". To proto, aby nevážil dalekou cestu jen k vůli jednomu koncertu, a kromě toho aby se jemu mohly prokázati všechny cti na tehdejším prvním čestném místě všeho národa českého.

Hned na první setkání, řekl bych skoro na první pohled, zaujal nás Petr Iljič všechny. Nervy jeho jen hrály, otevřenost

Digitized by Google

jdoucí chvílemi až do srdečnosti, otvírala jemu srdce každého, kdo s ním mohl vyměniti něco slov. Při tom bylo znáti nejen hudebníka celou duší, nýbrž i muže vzdělaného, a muže společnosti. Zjev od dávna pozorovaný, že nervy těch, kdo žijí intensivný život hudební, jsou mnohem citlivější a rozrušenější, byl za krátko patrný i u hostě. Každá maličkost, ať přijemná či méně milá, vtiskovala se mu do duše mnohem hlubším dojmem, než by bývala působila na jiného — ale i dojem střídal se také rychle s dojmem, jsa mnohdy jen okamžitý, prchavý, a ustupuje ihned, jakmile o struny duše zavadil jiný.

Orkestrem Národního divadla Čajkovský byl nadšen, jásavý úspěch obou koncertů jej unášel, pozornosti mu lahodily, Smetanovou „Libuší" byl svrchovaně překvapen. Nemohl se ani dobrati dost díků za své pozvání do Prahy. Vše nadceňoval, uměje býti výtečným hostem.

O nejteplejší náladě súčastnil se banketu, na jeho počest v Saském dvoře pořádaného. Již v uplynulých dnech — koncerty se děly 19. a 21. února — zavadil jsem u něho, že bude nutno seznámiti český hudební svět nejen s jeho skladbami koncertními, nýbrž také s některou jeho nových oper. Mimo „Pannu Orleanskou" nedávala se od něho do té doby na českém jevišti žádná jiná, a sama „Orleanskaja děva" nedostala se na jeviště Národního divadla, byvši provedena ještě za doby prozatímnosti roku 1882. Banket byl také nejlepší příležitostí o věci takové s mistrem se domluviti. Stalť se nám Čajkovskij velmi milým a bývali bychom rádi, aby nezapomněl záhy na Prahu.

Dal jsem výraz naději, že uvidíme mistra za nedlouho opět v Praze a to jako dirigenta některé jeho opery.

„Nepřejte si toho," pravil Čajkovskij s úsměvem, „pochodili byste špatně — opery neumím dirigovati."

Odpíralo se, ale mistr trval na svém.

„V koncertech jsem svůj, ale říditi své opery ponechávám rád kapelníkům."

Nepamatuji se již, nedodal-li, že do té doby vůbec nedirigoval žádnou.

Digitized by Google

„A kterou operu moji byste chtěli dávati? Nevím, budou-li se líbiti mimo Rus sujety mých prací."

Ubezpečili jsme jej, že by se dotekl smrtelně celé naší české veřejnosti, kdyby pochyboval o jejím interessu k sujetům ruským i vůbec slovanským.

„Nevím, nevím," tvrdil mistr opravdově, „zdali při tom vašem slovanství naleznete chuti v některé mé práci. ‚Opričnik', ‚Čarodějka', ‚Kuzněc', ‚Čerevički' a jiné — to všechno snad jest pro nás Rusy, ale s tíží kde jinde trvale se uchytí. —"

— Které vaše dílo jest vám nejmilejší? otázal jsem se.

„Nejmilejší?" opakoval Petr Iljič, opřel se zády o lenoch křesla a oči jeho utkvěly pevně na mně, neobyčejně pevně. Na tváři jeho podlouhlé, sv. Petru podobné hlavy objevilo se vzrušení. Větší než jsem se mohl nadáti. Přelétlo po ní očekávání, ale současně jako bázeň před zklamáním.

Odklonil se opět od křesla, schýlil hlavu ku stolu, pravou rukou čímsi sobě hrál a poněkud tlumeným, skoro stísněným hlasem pravil:

„Jedno moje operní dílo jest mně nejmilejší — ale to mimo Rus jest vůbec nemožno."

— Které? dotíral jsem.

„Není skoro dramatické, jsou to jen sceny."

A zadívav se stranou opakoval:

„To jest vůbec nemožno."

Slovu lidskému se může úplně rozuměti, jen když je slyšíme a když současně mluvícího vidíme. Bývá maskou, bývá závojem, bývá mluvícímu lékem, aby jej nebolelo, kdyby je jiný vyslovil, bývá opakem jeho přání. Pravdou bývá tón mluvícího, pohled oka, výraz obličeje.

— U nás v Praze bývá v umění možno, odvětil jsem, čemu by snad jinde se nerozumělo. Jsme sobě bližší, nežli s národy cizími. A proto mi snad aspoň řeknete, jaké jméno má vaše nejmilejší dílo.

„Jevgenij Aněgin," prudce pronesl Čajkovskij, dodávaje stejně rychle: „Ale žádná opera, žádné drama, samá lyrická scena" ...

Digitized by Google

17/29 Janvier 1891

Klin, près Moscou

Cher et très respecté Monsieur!
Je viens de recevoir Votre lettre
dans laquelle Vous m'annoncez
que Vous avez l'intention
de monter ma „Dame de Piqué"
sur la scène du Théâtre Na=
=tional de Prague Permet-
-tez moi de Vous exprimer
ma profonde et vive recon=
-naissance pour cette nou=
-velle attention que Vous

Digitized by Google

voulez bien me le renvoyer.
Dieu veuille que mon opéra
obtienne à Prague les
suffrages de votre excellent
public, dont je n'oublierai
jamais l'accueil sympathique
en 1888

En vous réitérant encore
l'expression de ma joie
et de ma vive gratitude
et en vous priant de
me rappeler au souvenir
de tous mes amis de Prague
je suis, Monsieur le Directeur,
votre dévoué et éternel-
-lement reconnaissant
serviteur

P. Tchaikovsky

Digitized by Google

Nemohl jsem neříci, co k radosti své a Čajkovského jsem na to pronesl. Oči jeho zaplesaly. Povstal. Chytil mne přes stůl za ruku — seděl jsem proti němu — stiskl ji a řekl jen: „Přijedu, přijedu."

Spoluhosté — pokud se pamatuji dr. A. Dvořák, J. R. Rozkošný, Em. Chvála, prof. Ot. Hostinský, prof. Dolanský, členové výboru a hudebního odboru Umělecké besedy, kapelníci Národního divadla, dr. Vašatý a jiní přítomní zvěděli teprve nyní, oč jde — a mžikem zazvonily sklenice a číše na premieru opery „Eugena Oněgina" v Praze a na opětný příchod skladatelův.

Nikdo z přítomných hudbu „Oněgina" neznal. Vědělo se jen, že opera jest řadou volných scen, napsaných dle Puškinovy arci velmi známé básně. Obtížný knihkupecký styk s Rusí i na poli hudebním jevil se tu opětně celým svým stínem. Tehda ještě vůbec opery Čajkovského neměly zástupce mimo Rus. Jen ze zpráv našich krajanů hudebních umělců na Rusi bylo nám známo, že toto dílo Petra Iljiče Čajkovského patří v Petrohradě a Moskvě vůbec k nejpopulárnějším operám ruským. To arci nebylo ještě nijak zárukou, že se jím stane i za hranicí ruskou. Viz „Žizň za carja".

Ale v tomto případě nešlo vůbec o nic jiného, než o způsobení radosti umělci, jenž i jako skladatel i jako člověk sobě získal v Praze všeobecných sympatií — o splnění jeho tichého, snad vůbec nikdy před tím nevysloveného přání.

Tak byl přijat „Eugen Oněgin" mezi číšemi pro Národní divadlo, vše ostatní šlo svojí cestou — a v listopadu téhož roku vítali jsme již Petra Iljiče Čajkovského v Praze ku premieře.

Byla s velikou pílí připravena. Obsazení úloh slečnou Lautererovou, pány Benonim, Florjanským a celou řadou jiných umělců bylo velmi šťastné, rovněž tak hudební podání řízené prvním kapelníkem Adolfem Čechem a scenické provedení režiserem Šmahou. Pro figuriny ke kostumům dopsali jsme sobě k pramenu, k císařské opeře petrohradské. Premiera měla úspěch jásavý. Při následujících představeních nebyl sice interess obecenstva nejživější. Ale dílo líbilo se stále více a za nedlouho

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

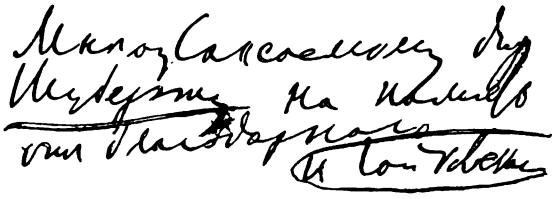

Digitized by Google

Digitized by Google

zapustilo i do obecenstva tak pevné kořeny, že zůstalo až do dneška jednou z nejoblíbenějších oper Národního divadla. —

Pronikavý úspěch „Oněgina" byl tím pozoruhodnější, anoť libretto jest skutečně jen řadou scen, ne pravým dramatem. Ale hluboce dramatická povaha básně Puškinovy zanechala i v divadelním okleštění mocné stopy. Ráz hudby Čajkovského, bohatá její melodičnost, tance, uznané kritikou i skladatelem výborné provedení a případné scenování díla, vše to pospolu způsobilo, že „Eugenij Oněgin" stal se zamilovanou operou, jíž obecenstvo později nemohlo ani dosti se naposlouchati. —

Při premieře „Oněgina" připadl také prvnímu kapelníkovi Národního divadla úkol poněkud neobvyklý — úkol napovědy. Petr Iljič neublížil sobě nikterak vlastním tvrzením, že v dirigování oper není doma. Nejsa mu zvyklý, věnoval svoji pozornost hlavně orkestru, o jeviště samo se mnoho nestaraje. Aby tedy při premieře nedošlo někde k nějakému nemilému naražení na skalní útes, posadil se první kapelník do budky a spolupůsobil úplně ve smyslu italských operních suflerů, kteří nejenom napovídají, nýbrž i dávají zpěvákům takt a všechny ostatní potřebné pokyny. Odchyloval se od nich jen v tom, že obecenstvu nebyl viditelný. —

Při zkouškách a zvláště představeních byl skladatel velice rozčilen a jako náruživý kuřák po každé sceně odbíhal sobě zapálit cigaretu. V našem divadle — zvláště po osudné epidemii divadelních požárů v letech osmdesátých předešlého věku — nebylo kouření modou, jsouc přísně zakázáno řádem divadelním. Ale protože Čajkovský byl jako kuřák nezkrotné náruživosti, nevěděl o tom nikdo, když se uchýlil do kapelnického pokojíka při orkestru a tam se členem orkestru p. Knotem při otevřeném okně — v prosinci — cigarety točil a zapaloval, pije kysibelku s koňakem. —

Z mimořádného úspěchu „Eugena Oněgina" měl Čajkovskij upřímnou a velikou radost. Poznal, že dílo má pevnou půdu i mimo Rus svou absolutní hodnotou hudební a ne tedy jen svým slovním podkladem, srdci národa ruského blízkým. To byl jemu, skla-

Digitized by Google

dateli, pochopitelným způsobem zjev velice milý, do jisté míry i povznášející.

Účinek Národního divadla objevil se při této opeře později ještě i v tom, že s jeho jeviště přešla opera do vídeňské opery a na jiná jeviště německá, ano i do Milána, a že další operní tvorba P. I. Čajkovského budila již pozornost všeobecnou. Tak sotva že napsal Čajkovskij „Pikovou dámu", zakoupil k ní všechna provozovací práva hamburský ředitel Pollini. Národní divadlo přijalo na své jeviště arci i tuto operu a také s ní mělo znamenitý úspěch — třeba že při prvním představení jednotlivé dámy hrůzou z divadla prchaly, nemohouce snésti příšerného zjevu, sl. Vykoukalovou mistrně podané dámy. I toto dílo Čajkovského stalo se u nás trvale repertoirním. Obě dvě opery seznal v Národním divadle ředitel dvorní opery vídeňské Vilém Jahn a byl rozhodnut přijmouti je obě. „Pikovou dámu" chtěl vzíti první. Ale s věcí se prodlelo a teprve za nástupce Jahnova, p. Mahlera, přijat byl „Oněgin" do Vídně, kde také pevně se ujal.

V tom vzhledě bylo Národní divadlo mostem, po němž ruské dílo přešlo na jeviště západní. Od dob prvních hesel slovanské vzájemnosti lichotívali jsme sobě, že jsme prostředníky mezi kulturou západní a východní, ač tato domněnka byla ponejvíce milým sebeklamem a ne pravdou. Výměna myšlének a styky duchového života mezi těmito dvěma světy děly se pravidlem ne naším prostřednictvím, alebrž přes naše hlavy. My pak jen jsme sobě přáli být, ale ve skutečnosti málo kdy jsme byli mostem, po kterém tiché a hlučné ideje a snahy kulturní cestou slunce a proti ní v Evropě se ubíraly.

Jím byli jsme skoro jen v Národním divadle, v němž pěstovali jsme v oboru umění, pokud na nás bylo, soustavně vzájemnost slovanskou a snažili se uváděti ve známost i cizině umělecká díla slovanská. Byla také v Praze od zástupcův ciziny často poznávána, ale jen výjimečně přijímána. K těmto milým výjimkám patřil právě i Petra Iljiče Čajkovského „Eugenij Oněgin". —

Skladatel uvedení svého nejmilejšího díla na jevišti mimoslovanská se nedožil. Zemřel náhle v plné síle svého tvoření.

Digitized by Google

Jak naši krajané z Rusi vyprávěli, vzpomínal prý rád na Prahu. Jeho zajisté upřímně míněný a v Praze nejednou pronesený úmysl, přispěti k uvedení některého díla českého na scenu ruskou, za jeho života se neuskutečnil. —

O jeho milých vzpomínkách na Prahu svědčí také jeho list ze dne 17./29. ledna 1891, došlý mne z Kliru u Moskvy, ve kterém takto psal:

„Obdržel jsem právě Váš dopis, ve kterém mně oznamujete, že máte v úmyslu vystaviti mou ‚Pikovou dámu'. Dovolte mně vysloviti moji hlubokou a upřímnou vděčnost za tuto novou pozornost, kterou ráčíte mně osvědčovati. Dejž bůh, aby moje opera těšila se v Praze úspěchu u Vašeho výtečného obecenstva, jež mi navždy zůstane nezapomenutelno přijmutím mne r. 1888.

Opakuje Vám výraz své radosti a mojí živé vděčnosti a žádaje Vás, abyste mne přivolal do vzpomínky u všech mých pražských přátel, jsem, pane řediteli, Váš oddaný a na věky vděčný služebník P. Čajkovský."

V každém listě, který jsem od skladatele Oněgina obdržel, podepisoval se Čajkovský pravopisem českým — patrně ze sympatie ku Praze. Byl' jinak zvyklý jméno své psáti buď rusky nebo ortografií francouzskou.

V dopise ze dne 30. prosince 1892, došlém mne z Basileje, přimlouval se Čajkovský za pohostinské hry manželů Fignerových — tenoristy a sopranistky petrohradské opery — na jevišti Národního divadla. Dodal:

„Odpočívám v cizině po únavě uvedení na scenu ‚Iolanthy'. Opera se těšila dobrému úspěchu. Tisíce přání k roku 1893!!! Srdečné pozdravy všem našim společným přátelům. Váš P. Čajkovský."

Pro překážky, jež překonati nebylo v moci Národního divadla, nedošlo k pohostinské hře vzpomenutých dvou umělců v Praze — a jakýsi reflex toho objevil se v Petrohradě, když tam šlo po šesti letech o vypravení Smetanova „Dalibora". Odřeklí oba umělci zpívati úlohy Dalibora a Milady. —

*

Digitized by Google

„Iolanthu“ zakoupil jsem pro Národní divadlo, ale bohužel nebylo možná do r. 1900 ji vypraviti. Nepochybuji však, že dojde tato práce Čajkovského v Praze podobného uznání, jako tři jeho opery již dávané, a že po letech osvěží upomínky všech přátel a přítelkyň „Eugena Oněgina“ na muže, jenž po životě plném neklidu často i rozrušení, ale také plném uměleckého tvoření, dříme ve své veliké vlasti, ve svaté Rusi, svůj věčný hudební sen. —

Digitized by Google

ŠIŘITEL OPER SMETANOVÝCH.

Digitized by Google

Digitized by Google

KEKEKE

Uprostřed zahrad divadelního života, jejich keřů, fantastických květů a v paprscích slunce blyskotavého hemžení nejrůznějších zjevů — jaké to černé prohlubně neštěstí a smrti!

Vynášejíc rázem z temnoty neznáma v nejostřejší jas svých lamp, rozhazuje divadlo celými hrstěmi slávu a pověstnost, štěstí a jeho pablesk — a k vůli kontrastu i bídu a záhubu.

Život divadelní jest zahradou a krchovem. Jakési Monte Carlo-Monaco.

Na břehu moře modrého emailu nádherný kout, ohraničený skalou Monaca i nebetyčnou hradbou Alp, a přeměněný rukou lidskou ve skutečný ráj.

Palmy, vavřín, spousty květů, předivné keře, věčně zářivé slunce nebes, hudba, zlato, fantastický život, bouře vášní, divoká hra o peníze a životy — a nikde ani zdánlivé stopy po bídě života.

A když v noci nebo k ránu jde parkem herny obchůzka, nalézá pod jednou palmou, druhým vavřínem a třetím kvetoucím keřem mrtvoly. Sebevrahů. Kule, jed, provaz — zničení. Uprostřed vířivého života klidně popravující smrt. Popravující lidi jejich vlastníma rukama.

Digitized by Google

Mrtvoly se vytáhnou, seberou, stranou ráje zakopou — a kdo ví, zdali vůbec kdy objeví se tam někdo, jenž by hledal některý ten hrob.

Tak v Monte Carlu-Monacu.

V zahradách života divadelního přijdeš na mrtvoly také: někdy jsou to sebevrazi, jako ředitel Jauner, pěvkyně M. Wiltová a jiní, jindy životy osudem rozbité, jako náš Václav Thám neb Adolf Baumann — a o některých se ani nezví, jak vlastně a čím zemřeli. —

U pobřeží Anglie, při úžině dowerské, zeje v hlubinách moře veliká šachta, veliký společný hrob. Tam, kde anglickým kutrem byl proboden a do hlubin mořských klesl nádherný německý parník „Elbe". A tam někde v té společné mořské šachtě uprostřed chaluh, písku a různého žížele leží kosti člověka divadelníka, jenž byl vtělené neštěstí. Oč zavadil, všechno s ním se trhalo, pod ním se bořilo — a marno bylo veškero jeho snažení. Osud jej držel v drápech a nepustil jej. Aby se napásl na jeho mukách, stavěl mu ob čas před oči různé fantomy štěstí, pravá fata morgana, čarující jemu hrady, ráje a celé pohádky štěstí před a za mořem. A jak jen k nim vykročil, jak po některém fantomu ubohá oběť jen sáhla, praštil ji vždycky přes ruku, až ji oslněnému těmi obrazy fantastovi rozbil. Když se ruka zahojila, opakoval hru a neustal v ní, dokud jej na konec neurdousil.

Nepoznal jsem v divadelním světě člověka nešťastnějšího nad Adolfa Baumanna. —

*

Když Národní divadlo překvapilo doma a jinde svým vystoupením ve Vídni na první mezinárodní, hudební a divadelní výstavě v červnu 1892, blouznil o „Prodané nevěstě" a vůbec o Smetanovi kde kdo. Kromě Prahy a Vídně „Prodaná nevěsta" nebyla tehdá ještě nikde známa — nešťastné její uvedení na scenu petrohradskou r. 1871 nebylo možná počítati. Slunili jsme se všichni v úspěchu vídeňském jako v létě vrabci na silnici a těšili

Digitized by Google

se už předem na dny, o kterých „Prodaná“ v cizině bude míti podobné premiery, jakou slavila 1. června t. r. ve Vídni.

Koncem měsíce července roku 1892 došel mne německy psaný list tohoto znění:

„Ve věci svrchovaně důležité, pro kterou si zatím vyprošuji Vaši nejpřísnější diskretnost, rád bych se dovolal Vaší vzácné rady a účinné podpory. Byl jste ke mně vždycky tak laskav, že důvěřuje právě v onu mně tak často osvědčenou roztomilost, osměluji se obtěžovati Vás touto záležitostí, která tou chvíli zůstati ještě musí hlubokým tajemstvím.

Zamýšlím totiž uspořádati v Berlíně nejbližšího léta s výbraným personálem prvních solových sil a výtečným členstvem sborovým a orkestrovým, v největším slohu a co možná nejumělečtější dokonalosti, řadu představení oper. Za pièce de resistance přál bych sobě získati pro Berlín ‚Prodanou nevěstu‘ a zajistiti sobě tam výlučné provozovací právo díla.

Myslím, že s touto operou — dávanou umělecky dokonale — docílím největšího úspěchu uměleckého a finančního. Vypravil bych ji v Berlíně zcela tak, jako jest vypravena ve Vašem divadle, s takovýmiž dekoracemi, kostumy a scenickou výbavou, v jazyku německém.

Znáte mne a víte, když něčeho se chopím, že se to děje pokud jen možná způsobem dokonalým. Přijel bych do Prahy seznat tam do podrobna dílo a sestavil bych svůj personál v první řadě se zřetelem právě k této opeře — rozumí se jen nejprvnější síly!

Ke komu bych se měl obrátiti stran provozovacího práva a mohl i chtěl byste, velectěný pane kollego, býti mi při tom pomocen? Představení by se děla v některém z prvních berlínských divadel.

Hledím vstříc laskavé brzké odpovědi v této pro mne a také pro českou operu tak neskonale důležité věci a prosím ještě jednou za odpuštění, jestliže jsem Vás tím nějak obtěžoval.

S nejdokonalejší úctou Váš povždy upřímně nejoddanější Adolf Baumann.“

Digitized by Google

Adolf Baumann byl ředitelem městského německého divadla v Brně, před tím režiserem německého divadla zemského v Praze.

Mé styky s ním v Praze obmezovaly se na ty nepatrné ochoty, které mezi divadly jsou běžny, a na několik krátkých rozmluv. Poznal jsem jej jako obdivovatele uměleckých výkonů Národního divadla — byl také mezi těmi, kdož gratulovali k výsledkům vídeňským.

Jeho rychlá řeč a stupňované výrazy prozrazovaly nervosnost, způsobenou divadlem, jež skoro výhradně tvořilo obor jeho duševní činnosti. Interes k divadlu probleskoval z každého slova, zápal svítil z horečných očí a neklid pronikal celým velmi hezkým mužným obličejem, jejž objímal tmavý plnovous.

Byl prý rodem Pražan, ale se mnou česky nikdy nemluvil; nevím ani, znal-li češtinu. Touha po samostatné umělecké činnosti odvedla jej z Prahy do Brna, kdež byl městskou radou přijat za artistického ředitele tamního nedávno nově zbudovaného městského divadla. Tam choval se k českému divadlu při každé příležitosti velmi kollegiálně.

Přispěti k tomu, aby „Prodaná nevěsta“ dostala se do Berlína, bylo mi arci radostí. Vždyť pak jednalo se již, aby samo naše Národní divadlo odebralo se do Berlína ještě v létě r. 1892. Zajel jsem k vůli tomu i do Berlína, odkud nám „Lessingtheater“ svou scenu nabídl. Ale poznal jsem, že toto divadlo jest k podobnému účelu malé — a kromě toho že my, české Národní divadlo, bychom v Berlíně se octli v ovzduší mnohem cizejším nežli bylo vídeňské.

Jako cesty do Vídně koncem r. 1890 a počátkem 1891 utvrdily mne v pevné důvěře v plný úspěch ve Vídni, tak cesta do Berlína utlumila mé prvotní přání, i tam opeře české dobyti půdy.

Jinak arci počala vypadati věc, když německý ředitel se hlásil, že by do Berlína zajel s vybranou operní společnosti a chtěl by tam dávati mistrovské dílo Smetanovo jazykem německým. —

List Baumannův došel mne 31. července. Ještě téhož dne poslal jsem jemu odpověď, a již nazítří měl jsem v rukou druhý dopis enthusiasty, pro vytknutý cíl zapáleného.

Digitized by Google

„Nejsrdečnější, nejvřelejší díky za to, že mi tak neobyčejně laskavě vycházíte vstříc. Botovi a Bockovi*) psal jsem ihned a prosím Vás velmi snažně, abyste s p. Jos. Schwarzem pojednal v mé záležitosti a jej příznivě naladil mojí myšlénce. Slibuji nanovo, že vypravím operu jen v největší dokonalosti s nejpřednějšími silami, zcela tak jako v českém Národním divadle.

Najmu jen první a veliké divadlo v Berlíně a mám již u sebe dotyčnou smlouvu k podpisu.“ —

Dne 5. srpna poslal mi Ad. Baumann již opis listu, který ho došel od Bote a Bocka; byl jím ubezpečen, že do té doby není křížen jeho záměr žádnou jinou kombinací, ačkoli již dvě divadla berlínská ucházela se o provozovací právo k „Prodané nevěstě“. Pln radosti, že jeho odvolání se na mne působilo u berlínské nakladatelské firmy pro něj prospěšně, rozšiřoval Ad. Baumann svůj záměr přes Berlín hned na celé Německo.

„Podaří se mi bohdá s Vaší pomocí,“ psal mi, „získati provozovací právo za slušných podmínek pro celé Německo, a dávám znova slavné ubezpečení, že bude mou nejpřednější snahou dopomoci této opeře k nejskvělejšímu vítězství v Německu. Mou největší hrdostí bude, řekne-li se jednou o mně, že jsem tuto operu předvedl v Německu v nejumělečtější dokonalosti.“ —

Zanícený optimista prokmital z každého superlativu. —

Moje letní prázdniny přerušily na krátkou dobu náš písemný styk. Potřeba odpočinku nutila mne žádat o poshovění; nebylo jím také nic zmeškáno, anať doba případného uskutečnění záměru byla ještě daleká. Ale sotva jsem se navrátil do Prahy, přinesl mi téměř každý den nějaký dopis. —

Dne 21. srpna sděloval mi Baumann: „Dnes jsem zpravil také p. purkmistra Gustava Winterhollera, nejvyššího chefa našeho divadla, o své myšlénce na Berlín, poněvadž nemohu jednati za jeho zády a kromě toho jest mi získati jeho schválení, ač-li mám vedle vedení zdejšího divadla dáti se ještě do jiného

*) Firma tato zastupovala „Prodanou nevěstu“ v Německu.

Digitized by Google

podniku. Také p. purkmistr Winterholler považuje mou myšlénku za výbornou, dává mi s radostí úplně volnou ruku, a slíbil mně, bude-li třeba, svou zvláštní protekci. On sám prý viděl by s potěšením, kdyby se mně, správci zdejšího divadla, podařilo skutečně provésti mou myšlénku, anať by část úspěchu padla i na brněnské divadlo samo.

Jestliže pak i Vy, velectěný pane kollego, nenecháte mne v nesnázi a svým mocným a rozhodujícím vlivem přispějete v můj prospěch, nemůže mne minouti dosažení výhradného provozovacího práva pro Berlín. Že nasadím všechno — čas, peníze, práci a veškeru svoji mohúcnost — abych provedl umělecký čin nejprvnějšího řádu, o tom můžete být přesvědčen od Vašeho vždy upřímně a nejvděčněji oddaného Adolfa Baumanna.“ —

Hned nazítří oznamoval mi: „Právě jsem četl v „Dresdener Zeitung“, že dědicové Smetanovi vyjednávají s p. Kalbeckem ve Vídni o překlad „Prodané nevěsty“, „Dalibora“ a ještě třetí opery, která se neuvádí. V tom případě jsem odhodlán získati ku představením v Berlíně nejen „Prodanou nevěstu“, nýbrž i „Dalibora“ a onu třetí operu, a tak dávati tam v nejbližším létě takořka celý cyklus Smetanových oper.

Dovoluji sobě k Vám, ctěný pane kollego, nejdůtklivější a nejsrdečnější prosbu, abyste mi propůjčil svou mocnou pomoc a vliv, aby se mi podařilo tuto moji myšlénku uskutečniti. Učinil byste mne tak člověkem nejšťastnějším a Vám na věky nejvděčnějším.“ —

Záměr s jednou operou Smetanovou v Berlíně vzrostl již na záměr tournée po celém Německu a to s třemi operami. A den na to pomýšlel již i na Ameriku! Psalť dne 23. srpna 1892 takto:

„Prosím, nelekejte se a nehněvejte, že Vás poslední dny svými dopisy přímo bombarduji. Ale věc s operami Smetanovými zasadila se v mém nejhlubším nitru a myšlénka ta srostla se mnou tak, že netrpělivostí nemohu se již ani dočkati, abych věc měl skutečně pevně v rukách. Myšlénka, že by mne mohl někdo jiný předejíti, působí mně bezesné noci; neboť ve šťast-

Digitized by Google

ném provedení této myšlénky vidím pro sebe slávu, čest a hmotný zisk! — —

Jak mne tato myšlénka neustále zaměstnává, můžete z toho poznati, že jsem připadl již opět na další rozšíření jí. Rád bych totiž získal ony tři opery Smetanovy, které p. Kalbeck překládá, nejen pro Berlín, nýbrž také pro Ameriku — jel bych po berlínské saisoně ihned s celým ensemblem do Chicaga ku světové výstavě a později bych podnikl tournée veškerými Spojenými státy americkými. Myslím také, že nikdo by nemohl provésti celý ten podnik lépe nade mne. Neboť můj švagr, rozený Američan — moje paní jest totiž Američanka ze San Francisco a rodiče její tam dosud žijí — jest vlastníkem a ředitelem anglické opery v San Francisco a najal sobě již v Chicagu divadlo, ve kterém bude v době světové výstavy dávat operní představení. Jest také ochoten jako manager vykonati všechny nejlepší přípravy, tak že bych mohl jen se přepravit a nalezl bych všechno dobře připraveno.

Kdyby bylo možno se svolením dědiců Smetanových tuto myšlénku provésti, znamenalo by to rovněž vítězoslavný pochod české hudby Amerikou.

Prosil bych Vás pak, abyste mi přispěl k tomu, bych mohl získati za dirigenta znamenitého skladatele Dvořáka, který právě v Americe sídlí.“ —

Myšlénka s Amerikou ležela ostatně již takořka v povětří. Došloť již v květnu 1892 Národního divadla i přímé vyzvání ze Chicaga, aby se tam opera česká odebrala. Později divadelní ředitel Amberg z Nového Yorku přijev do Prahy, podal určitý návrh, aby správa Národního divadla spojila se s ním k uspořádání podobné výpravy za ocean tím způsobem, že bychom se jí my súčastnili celým naším operním personálem, dekoracemi i veškerým příslušenstvím, kdežto stránku finanční by na se vzala společnost kapitalistů novoyorských, jež by k tomu účelu se sestoupila a v Praze potřebnou vysokou jistotu hotově složila. A ještě později, jak uvidíme, hlásili se i jiní podnikatelé. Vše to svědčilo, že jméno Smetanovo skutečně prolétlo světem obracejíc k sobě svou září všady pozornost.

Digitized by Google

Chtěje míti bližší spolehlivé zprávy o divadelních poměrech v Americe, obrátil jsem se dotazem k meškajícímu tam již tehdá p. Pavlu Albieriovi. — Dostal jsem od něho zprávy obšírné a ubezpečení, že by američtí Čechové nasadili všechny síly ku zdaru české výpravy.

Dne 25. srpna řed. Baumann, jemuž jsem se zmínil, že stran Ameriky již se počalo jednati, opětně své plány rozšiřoval.

„Myslil bych ostatně," pravil, „že by se mohlo s těmito operami jíti i na Rus a tam je dávati buď česky nebo francouzsky, dle panující politické nálady. Podotýkám výslovně, že mně nikdy nepřipadne na mysl, nějak křižovati vaše cesty; nejraději bych celou věc „Berlín-Německo-Amerika-Rus" udělal ve spolku s Vámi. Pokládám tento podnik za umělecký čin, jenž vzbudí takovou pozornost a slibuje nejskvělejší finanční úspěch, že bych se k vůli němu vzdal i zdejšího postavení svého, jen abych se jemu mohl celou silou věnovati. Zajímalo by mne velice, zvěděti o této věci Vaše mínění a s napnutím hledím vstříc Vaší bohdá příznivé zprávě."

Doslechnuv ode mne, že na nejbližší neděli jest v Národním divadle ustanovena „Prodaná nevěsta", připojil: „Bude-li mně jen poněkud možná, přijedu v neděli do Prahy, poslechnout si ‚Prodanou'. Jest to arci poněkud nesnadno, protože 1. září otvírám saisonu." —

Věřil jsem pevně v naprostý úspěch „Prodané nevěsty" všude, kde by se dávala, ale nijak mi nepřipadlo, abych přistoupil na návrh řed. Baumanna. Považoval jsem jej vůbec za pouhou zdvořilost. Ale aby nevzniklo ani z daleka nějaké nedorozumění, s díky jsem odmítl všeliký případný spolek. Nebyla by k němu ostatně stačila pouhá práce — a nadání, míti poklady, které mol žere, jsem měl tenkráte zrovna tak málo jako dnes. Mimo to horečnost a neklid, s jakým řed. Baumann postupoval v záměru tak velkém, vyzývaly důtklivě k zdrženlivosti. Proto také když v neděli skutečně přijel do Prahy, hleděl jsem mírniti i jeho přílišný sanguinismus. Dostal jsem však ujištění, že podnik bude míti podklad úplně bezpečný, že řed. Baumann „bez vesla se nepustí na moře". —

Digitized by Google

Představením „Prodané nevěsty“ byl Baumann na dobro uchvácen a hořel touhou, aby již měl v rukách aspoň provozovací právo k ní, „Daliboru“ a „Hubičce“.

K podrobnému jednání o tom došlo v druhé polovině měsíce září, kdy berlínský p. Hugo Bock se chystal do Vídně a chtěl při té příležitosti zastaviti se v Brně. Vídeňský plnomocník dědiců Smetanových, který mimo „Prodanou nevěstu“ zastupoval v cizině všechny ostatní opery Smetanovy, zval řed. Baumanna ku konferenci do Vídně. Měl jsem v ty dny rovněž vídeňskou cestu před sebou, chtěje seznati novinky, jež dávala Sonzognova italská společnost na jevišti divadla mezinárodní výstavy (Leoncavallovy „I Pagliacci“, dále od jiných skladatelů „La Tilda“ a „Il birichino“), a jednati o pohostinské hry dvou prvních členův vídeňské opery — sl. Renardovy a van Dycka i o koncert virtuosa p. Grünfelda v našem Národním divadle.

Když nás Čechy Vídeň tak dobře přijala, přáli jsme sobě odvděčiti se jí uvítáním jejích prvních umělců v umělecké domácnosti naší. —

Řed. Baumann přidružil se ke mně ve vlaku v Brně. Předmětem rozmluvy po cestě i ve Vídni byly skoro výlučně jeho plány. Přibližovaly se k uskutečnění potud, že řed. Baumann obdržel ve Vídni dosti spolehlivé ujištění ohledně provozovacího práva k „Prodané nevěstě“. Před odjezdem z Vídně dne 22. září psal mi ještě, dávaje výraz svému přesvědčení, že „věc jest již skoro úplně jista“.

Dne 25. září zaslal mi návrh smlouvy, ohledně „Prodané nevěsty“, došlý ho od Bote a Bocka. Žádal, abych jej prozkoumal a hleděl přimluviti se u lesmistra p. J. Schwarze, by provozovací právo k „Prodané nevěstě“ ponechal jemu pro všechny země také ku představením v jazyku českém. „Jinak nemá věc účelu!“ dodal stručně. Počítalť pevně na Rusko, Ameriku a jiné kraje, chtěje v nich dávati „Prodanou“ nikoli po německu, nýbrž po česku.

„Nejdůležitější jest nyní,“ pravil dále, „abych si ihned zabezpečil Ameriku a zvláště Chicago. — Nemohl by tam p. Dvořák prospěti? Anebo mohl bych se obrátit k onomu místu neb osob-

Digitized by Google

nosti, od které obdrželo české Národní divadlo návrh pro světovou výstavu? —"

S tohoto návrhu arci sešlo. Neboť již dne 15. září zaslal nám novoyorský řed. Amberg telegram, že následkem vyhoření novoyorské opery odvolává svůj návrh na tourneé Amerikou.

Nečekaje ani na ukončení nutných předběžných formalností, počal řed. Baumann jednati o angažování jednotlivých solistů. —

Dne 5. října oznámil mně pln radosti, že ráno podepsal smlouvu stran provozovacího práva ku „Prodané nevěstě" pro všechny země Evropy a Ameriky mimo Francii, Belgii, Italii, Španěly a města Prahu, Vídeň, Pešť a ta menší města česká, ve kterých „Prodaná nevěsta" již se dávala. Nedostav ale dosud odpovědi od p. Schwarze a jeho vídeňského zástupce ohledně druhých oper Smetanových, doložil: „Můžete si představiti, že se nalézám u velikém rozčilení, když bez výsledku mizí den za dnem času tak drahocenného!" —

Rozradostněn zvěstoval mi dne 10. října z Brna, že „včera byli zde pp. Schwarz a Weinberger, a uzavřeny jsou všechny smlouvy. Mám nyní i ‚Dalibora' a ‚Hubičku' pro všechny země Evropy a Ameriky mimo města Prahu, Vídeň a menší města česká, a kromě toho i ‚Prodanou nevěstu' pro Francii, Belgii, Italii a Španěly! Nyní nutno energicky a s celou silou dáti se do práce! V několika dnech uslyšíte o mně více!" —

I kdyby nebýval mluvil ob čas o svém rozčilení, horečný naturel jeho byl patrný téměř z každého dopisu. Neviděl nesnází, nebyla pro něj ani možnost nějakého nezdaru — odevšad mu kynula jen samá jistota! Teprve 8. listopadu poprvé byl sám poněkud zaražen.

„Záležitost tournée poněkud se zastavila tím, že z Ameriky pranic se nehýbe! Představoval jsem si to mnohem rychlejší a snadnější! Amerika jest pro mne hlavní věcí. Berlínem jsem jist, kolísám jen ještě ohledně divadel. Tournée po Německu jest v rozličných městech a divadlech skorem úplně zabezpečena a kruh téměř semknut. Jen Amerika mně dělá nejvíce bolení hlavy. Také záležitost angažování členstva se ukazuje býti obtížnou.

Digitized by Google

Crelinger,*) který chtěl dělati Ameriku, nezdá se mi býti k tomu pravým mužem, nemoha nic svésti. Tato nejistota s Amerikou vadí mně ve všech dalších rozhodnutích.“ —

Veškery naděje Baumannovy ohledně Ameriky přesunovaly se nyní na jediného divadelního agenta — přátelé ze San Francisca a Chicaga mizeli s obzoru úplně! — Ten list mne silně zarazil. —

Dne 15. listopadu psal opět: „Jsem již v horečném rozčilení. Každým dnem, ano hodinou očekávám rozhodnou odpověď ohledně Ameriky, abych mohl definitivně všechno uzavříti a nabyl konečně pevné půdy, na které bych mohl stavěti! Definitivně bezpečný jest prozatím jen Berlín!“

Tedy prozatím zmizel i ten „téměř semknutý kruh“ všech velkých měst v Německu. —

Dne 21. listopadu ozvalo se jakési echo z Ameriky: „Můj švagr, seznav Vaši knihu (o výpravě Národního divadla do Vídně) jest všecek zapálen pro věc a myslí, že může s jistotou předpovídati skvělý výsledek umělecký a finanční. Chce k vůli tomu dáti Vaši knihu přeložiti do angličiny.“ —

Chystal jsem se odjeti v únoru 1893 do Italie. Oznámil jsem to řediteli Baumannovi, aby v době mého nebytí v Praze mi nepsal. Domníval jsem se také, že všechno jde svou pravidelnou cestou, protože mne nedocházely v prosinci a v lednu žádné listy. Za to jsem jich dostal od 27. ledna 1893 šest za sebou.

Z prvního zvěděl jsem, že „finanční stránka podniku jest zabezpečena“. „Dovedl jsem,“ psal mi A. Baumann, „interessovati o tu věc p. X., spoluchefa firmy baron Y.“ (jména byla uvedena), „který mi právě telegrafem oznámil, že hodlá v podniku finančně súčastniti se. P. X. jest, jak známo, maecen umění a millionář, není tudíž třeba ničeho se báti.“ —

Přál jsem řed. Baumannovi upřímně, že našel peněžníka, kterého patrně potřeboval.

*) Berlínský agent divadelní.

Digitized by Google

Současně se zprávou o finančním zabezpečení podniku došla v témže listě jiná zlá. Dne 26. ledna dostavil se totiž bez předchozího oznámení k řed. Baumannovi účetní firmy Bote a Bock spolu s notářem, advokátem drem Blitzfeldem a ještě s dvěma jinými advokáty jako svědky, předložil mu veškeren hudební materiál „Prodané nevěsty“ a vyzval jej, aby ihned zaplatil celou kupní sumu 5000 marek. Když Baumann nemohl tak učiniti, dána mu lhůta do večera 27. ledna. Podle došlého telegramu měl řed. Baumann obdržeti z Vídně od p. X. potřebný peníz dne 28. ledna. Že nemohl složiti jej večer 27. ledna, prohlásil zástupce Bote a Bocka dr. Blitzfeld, dle došlého od firmy rozkazu, smlouvu pro nevyplnění platební podmínky za zrušenu.— Bylo to znamení, že firma Bote a Bock nemá důvěry v peněžnou schopnost svého kontrahenta. —

Zoufale psal mi řed. Baumann: „Zakročte v můj prospěch; obětoval jsem věci již své zdejší postavení, a teď má býti všechno ztraceno, já se svou rodinou bez chleba a bez existence! Neopusťte mne. Záruk uměleckých i finančních jest přímo nadbytek!“

Peníze z Vídně obdržel ředitel Baumann skutečně 28. ledna.

Hned nazítří došel druhý list, oznamující, že dr. Blitzfeld nepřijal ráno 28. ledna nabídnutých 5000 marek a že je pak řed. Baumann uložil u soudu. Jedinou koncessí bylo, že firma Bote a Bock ještě téhož dne telegraficky oznámila svou ochotu jednati s řed. Baumannem o novou smlouvu, jestliže za tím účelem přijede řed. Baumann do Berlína. — Chtěla patrně nabyti volné ruky a obmeziti příliš rozsáhlou koncessi ohledně „Prodané nevěsty“. —

Dne 30. ledna oznamoval mně řed. Baumann, že přijel do Brna ředitel české divadelní společnosti p. Pavel Švanda ze Semčic (syn). Ředitel Baumann zamýšlel jeho společnost angažovati, aby měl hlavně ve sboru a orkestru nějaký kmen českých zpěváků a hudebníků, znalých národního rázu oper Smetanových. „Nabídka řed. Švandy,“ psal mi, „jest mně proto velmi příjemná, že po důkladném zabývání se pracemi Smetanovými došel jsem přesvědčení, kterak k plnému proniknutí svému

Digitized by Google

v první řadě potřebuji kouzla ducha národního. Proto stále více kloním se k rozhodnutí, dávati je, možno-li tak, vůbec jen česky."

Rozumí se, že první síly pro orchestr, sbor a solisté pro hlavní úlohy oper Smetanových měli se teprve odjinud získati. Do časopisů brněnských byla však poslána zpráva, že Švandova společnost má dávati v Berlíně opery Smetanovy ředitelstvím Baumannovým. I nezbylo Baumannovi leč ji ihned vyvrátit.

Dne 1. února jel jsem přes Brno na Vídeň a dále do Italie. Pozval jsem řed. Baumanna, přeje-li sobě se mnou mluviti, aby mne z Brna doprovodil do Vídně. On však, nečta pozorně hodinu příjezdu mého do Brna, vlak promeškal. —

Navrátiv se do Prahy, zvěděl jsem, že i vídeňský artistický ředitel divadla výstavního a divadla nad Vídeňkou Fr. rytíř Jauner pojal myšlénku, odebrati se do Berlína s operami Smetanovými, a že se ucházel u téhož p. X. o financování svého záměru. Bylo mi známo, že řed. Baumann od firmy Bote a Bock novou smlouvu dosud nemá, i otázal jsem se ho, co na věci jest. Dopisem ze dne 12. března 1893 sdělil mi, že byl opětně u p. X. ve Vídni, že p. X. zůstává pouze při něm a ne při Jaunerovi, a že chce dáti do podniku 40—50.000 zl. „Pan X." dodal, „nevládne pouze miliony, nýbrž také prostřednictvím domu barona Y. jinými mocnými prostředky po celém světě, které podniku jen prospěšny býti mohou."

„Ujde-li mi tento podnik, budu člověk nejnešťastnější. Musím jej provésti; neboť moje zdejší postavení stalo se právě touto věcí neudržitelným a já bych šel se svou rodinou, se svou ubohou, nemocnou ženou vstříc jisté záhubě!" —

Paní Baumannova byla již dlouho nemocí schvácena tak, že pouze s cizí pomocí bylo jí lze pohybovati se. — Jak jsem zvěděl, dána byla řed. Baumannovi v Brně výpověď z jeho smlouvy.

Krátce po došlém listě obdržel jsem telegram, jímž oznamoval p. Baumann nazítří svůj příjezd do Prahy, odkud chtěl dále jeti do Berlína k uzavření své nové smlouvy. V Praze pověděl mi, co všechno již má připraveno a na polo zařízeno k podniku, jenž v létě už měl býti uskutečněn. Prvního kapel-

*

Digitized by Google

níka Národního divadla p. Ad. Čecha chtěl žádat, aby převzal vrchní dozor na zkoušky k operám Smetanovým, které v Praze měly se nastudovati, a baletního mistra p. Bergra získati k nacvičení tanců a jednati s ním o nový jednoaktový balet český. Již tehda předběžně si zamlouval z dílen Národního divadla na svůj účet kostumy, dekorace, nábytek a rekvisity. Především jiným pak dohodoval se s odbornými znalci o získání personálu, jejž bylo nutno veskrze nově sestaviti, poněvadž ustoupil od získání společnosti Švandovy.

Ještě než odjel dále do Berlína, dopsal mi z Prahy, žádaje o sestavení úplného rozpočtu pro veškeren personál a všechny scenické potřeby, na dobu jednoho měsíce. U p. X. měl již dle svých slov peněžnou pomoc zcela jistou. Žádal mne na několika stranách o přímluvu a pravil: „Jen já přivedu nyní za hranicemi ke cti také ‚Dalibora' a ‚Hubičku'. Zdaří-li se jen poněkud věc v Berlíně, o čemž nelze vůbec pochybovati, zamýšlím také získati ‚Dvě vdovy' a ‚V studni', abych pro další tournée mohl rozšířiti svůj repertoir." —

Z Berlína zpravil mne ze dne 16. března, že s Bote a Bokkem se dohodl a že uzavře téhož dne smlouvu i s divadlem Ronacherovým (Divadlo pod lipami), jež patřilo k největším a nejkrásnějším divadlům berlínským. — Dne 25. března psal mi z Brna, že obě dvě smlouvy jsou úplně v pořádku. Zároveň se rozhodl, že pro Berlín vezme jen „Prodanou" a „Hubičku"; ostatní opery že si nechá až na další tournée a zvláště pro Ameriku. —

Dne 4. dubna sdělil mi, že p. X. přijel do Brna k vůli své operettě, kterou řed. Baumann uvésti chtěl na tamním jevišti, a k vůli záležitosti berlínské. S klidem naprostého uspokojení dodal, že od večera 4. dubna jest i finanční záležitost úplně zabezpečena. —

Teprve těmi třemi smlouvami dostal řed. Baumann pevnou půdu pod nohy — a teprve nyní mohl definitivně přikročiti k získání celého uměleckého ensemblu a všech potřeb ku provedení svého plánu. Nezbývalo mu k tomu všemu více času než tři měsíce. Dne 1. července měla v Berlíně poprvé dávati se „Prodaná nevěsta". —

Digitized by Google

Počátkem dubna objevila se zpráva v novinách, že při podniku Baumannově súčastněn jest i hamburský ředitel Pollini, muž to neobyčejně podnikavý a v Německu mezi soukromými řediteli za prvního platící. K dotazu mému oznámil mně řed. Baumann, že tomu tak jest. Řed. Pollini učinil s ním smlouvu na zisk a ztrátu, ale vyloučil veškeru svou činnost osobní.

Jinak nebyl jsem nijak blíže zpraven o peněžných reservách celé dosti nákladné věci. Necítil jsem nikdy potřebu zabývati se záležitostmi soukromými, a řed. Baumann sám držel své peněžnické smlouvy v úplné tajnosti. Teprve v květnu bylo mi oznámeno, že ochota p. X. k řed. Baumannovi má jistý povážlivý důvod.

Pan X. byl z těch vídeňských millionářů, kterým nestačí milliony samotny a pouhá záliba v umění, nýbrž kteří chtějí býti také sami umělci, zvláště skladateli, a komponují operetty. A s takovou svou operettou p. X. šel k řed. Baumannovi a poskytnuv mu, nevím mnoho-li tisíc pro Berlín, zavázal si jej, že ji musí i v Berlíně dávati — a to před Smetanovou „Prodanou nevěstou". Operettu, která již jinde se dávala bez úspěchu.

Když jsem o tom v poslední chvíli zvěděl a řediteli Baumannovi domlouval, aby si nezničil napřed dojem „Prodané nevěsty" provozováním bezcenné věci, kterou si nezbytně ublíží, odpověděl prostě: „Musím!" —

Musel. Tím se propast otvírala. — Ale Baumann měl ostatně takovou skalopevnou důvěru v „Prodanou", že doufal i přes X-ovu operettu v neomylný a veliký úspěch Smetanova díla. Ku cti jeho nutno po pravdě říci, že s neuhasným zápalem a skutečným porozuměním připravoval vše tak, aby sobě opravdu zabezpečil zdar velikého uměleckého podniku. Sestavil si výborný orkestr 52 členů, operní sbor 48členný — ponejvíce z divadla nad Vídeňkou, kde „Prodaná" výtečně se dávala — solisty, jaké jen nejlepší mohl dostati, balet 24členný, dekorace od malíře Národního divadla R. Holzera v Praze, kostumy z dílen Národního divadla, nábytek a rekvisity rovněž z Prahy. Prvního kapelníka Národního divadla p. Ad. Čecha získal k nastudování partií se solisty, režisera Národního divadla p. J. Šmahu k režii,

Digitized by Google

baletního mistra p. Bergra pro balet a výborného hudebního umělce p. Jílka za kapelníka.

V Praze děly se všechny přípravné zkoušky a sice v Théatre Variété, jež řed. p. Tichý ochotně a nezištně k tomu cíli propůjčil. Nákladu nešetřil řed. Baumann na nic. Jeho stálým refrenem v dopisech mně zaslaných bylo: „Chci míti všechno tak jako v Národním divadle, chci míti všechno rázu úplně českého, chci míti všechno výborné.“ —

Mezi solisty měl i sl. Jelínkovou, tenoristu Buriána a pí. Maturovou. Přál si míti i Heše a Laška; ale u Národního divadla bylo tenkráte normou, že členové mají zpívati i na jiných jevištích jen česky, a tak nedošlo k angažování těchto dvou umělců. Sl. Jelínkova a p. Burián tehda ještě členy Národního divadla nebyli; pí. Maturová sice k Národnímu divadlu byla již smlouvou zavázána, ale v té době engagement ještě nenastoupila.

Pokud tedy šlo o umělecké přípravy, stalo se všechno, čím mohl se úspěch „Prodané nevěsty“ zabezpečiti. V tom směru řed. Baumann učinil skutečně vše, co bylo lze požadovati. —

Dopisů, ve kterých Ad. Baumann žádal o radu a přispění, bylo posléze tolik, že při mém povolání nezbývalo mi konečně ani kdy na ně odpovídati. Omlouval se a prosil znova a znova tak snažně, že jsem nemohl mu nevyhověti a zabýval se všemi těmi jeho přípravami skoro tak, jakoby bývalo šlo o věc Národního divadla. Šlo arci nejen o podnik cizí, nýbrž zároveň o věc českou, a pro tu pracujeme obyčejně všichni rádi — aspoň dotud, dokud z nás jeden druhého přes ruku neudeří. —

Práci daly přípravy. Shrnulyť se vesměs na dobu velice krátkou, tak že bylo třeba mimořádné píle a větší ještě pozornosti, aby se na nic nezapomnělo a všechno aby v čas bylo hotovo. Nejlepší pomocí neviditelnou, ale všem povědomou byly vzpomínky na lonské přípravy Národního divadla k výpravě vídeňské a na její úspěch. Ty dodávaly chuti a udržovaly nevadnoucí svěžest a radost k práci u prvního umělce právě tak jako u posledního krejčovského pomocníka. Byloť všechno přesvědčeno, že i v Berlíně zdar jest naprosto jistý — a nejživější přesvědčení o tom měl řed. Baumann sám. —

Digitized by Google

Koncem měsíce května přijel do Prahy, ale dlouho se tady nezdržel. Jel do Berlína dávat nejprve osudnou operettu . . .

Tou dobou považoval Baumann kapitálu Německa již jen za průpravu k vítěznému pochodu, jehož největší skvělost a sláva měly rozvinouti se teprve v Americe. Nevím, zdali vůbec čím si připravoval hry v Americe, ale fantasie jeho přesvědčovala jej, že tam slaviti bude úspěchy naprosto bezpříkladné! Jak se tam vůbec i jen dostane, to mu nebylo dosud známo. Každá zmínka o Americe uváděla jej v rozčilení. Když vídeňské listy přinesly zprávu — mylnou — že tenor divadla nad Vídeňkou dostal návrh, zpívati Jeníka v Novém Yorku, byl ohromně znepokojen, vida v tom přímo svou zkázu, kdyby jej v jeho plánech někdo předešel.

Že v Novém Yorku různí divadelní podnikatelé se zabývali myšlénkou, uvésti na jeviště „Prodanou nevěstu" a podniknouti s ní tournée po celé Americe, bylo pravda. Ale vše bylo tou dobou jen bledým záměrem. Teprve roku následujícího, jak později uvidíme, nabývala myšlénka určitějšího tvaru, ale ani potom se nestala skutkem. —

Z Berlína vrátil se řed. Baumann na den do Prahy a odjel odtud i nazpět do Brna, odkud ještě 18. června mně zaslal dvě psaní. Jedno končilo takto: „Mám-li kapelníka Čecha jako prvního dirigenta v Berlíně*) a p. Bergra a režisera Šmahu, musí se mi nezbytně podařiti dosíci skvělého vítězství!" — Téhož dne byl však řed. Baumann velmi postrašen zvěstí, že intendant berlínských královských divadel hr. Hochberg se uchází o „Prodanou nevěstu" pro berlínskou dvorní operu. „Psal jsem ihned p. Bockovi, aby mně ponechal přední právo až po premieře. Zamýšlím totiž najmouti v Berlíně divadlo a dávati v něm dále Smetanovy opery spolu s jinými, které bych ještě získal, tedy jaksi založiti v Berlíně jeviště pro operní novinky. Rozumí se, že tímto projektem nebude další tournée nijak dotknuta. Ta má a musí býti provedena. — Žádám Vás nejdůtklivěji a nejsrdeč-

*) Kapelník Čech byl určen dirigovat v Berlíně první představení.

Digitized by Google

Artistische Direction des Stadttheaters in Brünn.

23/8 92.

Sehr verehrter Herr College! —

Bitte entschuldigen Sie mich und zürnen Sie mich nicht böse, daß ich Sie in den letzten Tagen mit Briefen geradezu bombardire! — Allein die Sache mit den Smetana'schen Opern hat sich so in meinem Innersten festgesetzt, ich bin mit dieser Idee so sehr durchdrungen, daß ich es der Ungeduld kaum mehr erwarten kann, die Sache auch thatsächlich fest in meinen Händen zu haben. Der Gedanke, daß mir Jemand Anderer zuvorkommen könnte, verursacht mir schlaflose Nächte; denn in der glücklichen Aufführung dieser Idee sehe ich förmlich Ruhm, Ehre und materiellen Gewinn! — —

werden kann, so würde dies
ebenfalls einen Triumphzug
böhmischer Musik in Amerika
bedeuten.
Ich möchte Sie ergebenst bitten, mir
behilflich zu sein, als Dirigenten
dieses Unternehmens den bedeutenden
Tonmeister Dvořák zu gewinnen
der sich jetzt in Amerika hält! —
Ich bin unendlich neugierig
von Ihnen recht bald zu erfahren,
wie Sie sich zu dieser neuen Idee
stellen! —
Mit besten Grüßen und
vorzüglichster Hochachtung
Ihr
dankbarst & aufrichtigst
ergebener
Karl Hammer m. p.

něji, abyste ráčil celým svým vlivem u p. Bocka působiti v můj prospěch.“ —

Ten list byl poslední, který jsem dostal od řed. Baumanna před berlínskou premierou „Prodané nevěsty“. Přijel p. Baumann za několik dní z Brna do Prahy a odvezl si odtud všechny své umělce, veškeren personál k posledním zkouškám do Berlína. Dekorace a nábytek odeslány byly již dříve; dle policejního nařízení berlínského bylo nutno dekorace malovati na látce asbestové, která samotna přišla na 2500 marek. Rovněž tak byly zaslány do Berlína všechny nové kroje. — Náklad na celou výpravu „Prodané nevěsty“ uhradil řed. Baumann z peněz, jež obdržel do podniku od svých spolupodnikatelů, zejména od p. X.

Ku premieře, určené na 1. července, odebrala se z Prahy malá výprava národních horlivců, chtějících býti přítomni prvnímu představení „Prodané“ na půdě zcela nové, zcela cizí. Nemohl jsem odolati ani přání řed. Baumanna, ani vlastní touze a jel jsem do Berlína též. První krajan, kterého jsem tam se stejným cílem uviděl, byl J. Kuffner, jenž také psal o uměleckém výsledku prvního večera. —

Zmocnilo se nás všech značné napnutí. Ne sice tak veliké jako před jedenácti měsíci ve Vídni, ale byli jsme všichni na výsledek neobyčejně dychtivi. Hrozné předčasné vedro červencové vyvolávalo chvílemi až pocit nevolnosti. Rež. Šmaha mně referoval, že hlavní zkouška dopadla výborně, „skoro jako u nás“, kap. Čech byl úplně spokojen. Ku představením bylo najato nové nádherné divadlo pod lipami.

Jak bude opera přijata!

Byla přijata znamenitě. Zpívali v ní Mařenku sl. Jelínkova, Jeníka p. Braun, Kecala p. Arden, Vaška p. Klein, Míchu p. Bártovský, Míchovou sl. Dobšova, Krušinu p. Kroupa, Krušinovou sl. Ottenthalova, Esmeraldu sl. Davidova, principála p. Wallner, Indiána p. Löffler.

Hojného, opravdového potlesku se dostávalo i jednotlivým místům, která v Praze minou pravidlem bez něho. Úspěch byl veliký a opravdový. Gratulovali jsme k němu řed. Baumannovi z plného přesvědčení, a když jsem nazítří vracel se do Prahy,

Digitized by Google

domníval jsem se pevně, že veliký podnik úplně se zdařil, a že má řed. Baumann na celé čáře vyhráno. Byl jsem jist, že „Prodanou“ odčiní se i ten těžký neúspěch s propadlou X-ovou operettou, na který si mně toho dne řed. Baumann poprvé otevřeně postěžoval. —

Po premieře „Prodané nevěsty“ byl pln nejrůžovějších nadějí, bezpečen, že má všechno nejhorší za sebou, Berlínem že uhradí celý náklad na výpravu, první měsíc gáží i jiné výdaje — a potom že počne ona veliká, Amerikou vrcholící tournée, ve které dojde nejen cti a slávy, nýbrž i veškera toho štěstí, o kterém po celý rok snil. Fata morgana vyvstala jemu nanovo v plné kouzelné nádheře. Jen přikročiti, jen sáhnouti po zlatu a vavřínech . . .

*

Jak se vyplnily ty jeho naděje, o tom mluví písmem kamenným jeho dopis po berlínských hrách ze dne 24. září 1893. Byl to první obšírný list, který mne došel po 1. červenci. Před tím — dne 19. července — zaslal mi jen korrespondenční lístek, kterým velice naléhavě žádal, abych bez prodlení zaslal p. Karlu Rosenfeldovi v Novém Yorku, Broadway 1441, libretto „Prodané“, „Hubičky“, „Dalibora“ a „V studni“. — Tehda byl jsem však na cestách a lístek mně byl dodán později. —

Onen hrozný dopis ze dne 24. září zněl takto:

„V Berlíně W. Koethenerstrasse 7, I, v pravo u Sterna. Velectěný pane řediteli! Odpusťte dobrotivě, že ještě dnes se odvažuji Vás obtěžovati. Ale nyní jde skorem o moje poctivé jméno a proto myslím, že ani dnes mi neodejmete své mně vždy osvědčované drahocenné přátelství. Nevím, co pp. X., Y. a Z. všechno zaplatili a jaké požadavky a kde jsou ještě neuhraženy. Jde přirozeným způsobem jen o výpravy k operám „Prodaná nevěsta“ a „Hubička“.

Jmenovaní pánové vzali mi sice všechno, tvrdíce, že oni výpravu zaplatili, že jim tedy náleží. Poněvadž ale všechno se hotovilo na mé jméno, jsem konečně odpověden za placení. Nebudu špatným člověkem, třebas bych byl ubožák, žebrák a

Digitized by Google

p. X. několiknásobný millionář. Přísahám bohu všemohoucímu, všechno chci zapraviti, jen se mně musí dáti čas.

Zastupuji nyní jednu pojišťovací společnost a zamýšlím od 1. října otevříti divadelní agenturu — snad byste mohl mne v tom podporovati obraceje se ke mně se svými zakázkami — a chci z toho tolik a tak rychle, jak možná, zapravovati nevyrovnané dosud dlužné pohledávky. Jen čas musím míti! — Nalézám se nyní se svou nemocnou chotí a svými třemi malými dítkami v největší bídě, přímo vis-à-vis de rien! —

Všechno, co jsem měl já a moji a čeho jakkoli jsme mohli postrádati, prodal jsem, jen abych, pokud to vůbec bylo lze, dostál svým povinnostem. Nemáme vůbec více ničeho, ani peněz, ani hodnot peněžních. Neboť jsem prodal i šperky své paní a svých dětí, jen abych mohl platit. Nemáme více nežli to, co každý z nás nosí na těle — a hladovíme. Mé děti nosí lehoučké šaty z léta — teď při tom drsném podzimním povětří. —

Obrátil jsem se již k p. Bockovi a poukázal k tomu, že dostal ode mne za pouhé čtyři neděle, co jsem tu v Berlíně hrál, 5000 marek, aby mi z toho něco vrátil. Těch 5000 marek bylo přece počítáno na celou dobu tournée, když ale v Berlíně bylo hráno jen čtyry neděle, nemůže se vlastně požadovati za ten čas plných 5000 marek a mohli by p. Bock a dědicové Smetanovi při mé nouzi zcela dobře něco pro mou ubohou rodinu učiniti. Pan Schwarz dává mi také k tomu naději, jestliže se bezvýjimečně vzdám své smlouvy. Snad by se mně mohlo přenechati zastupování oper Smetanových, a snad by se to mohlo učiniti, kdyby se uvážilo, že můj úmysl byl šlechetný a dobrý a že jsem svým odvážným podnikem všeho pozbyl a bez vlastní viny se octl ..... lidmi a pro nepříznivé poměry povětrnosti s celou svou rodinou v nejhlubší, všechno smilování vyzývající bídě. — —

Očekávaje Vaši brzkou odpověď, zůstávám s obvyklou a neměnlivou vysokou vážností a nejupřímnější přátelskou úctou Váš vděčný Adolf Baumann.“ —

Netřeba mi asi dokládati, že ten list mnou zatřásl.

Digitized by Google

Tak bylo mluviti za několik neděl tomu, jenž nedávno před tím snil o cti, slávě a štěstí, jenž viděl v duchu, jak šíří po celém světě opery, v jejichž službu se postavil, a jak se k němu zlato proudem valí, jenž spoléhal na milliony bankéře i na tisíce jiných pomocníků, ano který jednou se zmínil i o millionářích-příbuzných! . . .

A čím stalo se, že došlo k takovému náhlému převratu, k takovému zničení existence ubožáka, k takovému od nikoho nečekanému zklamání ohledně finančního úspěchu „Prodané nevěsty" v Berlíně?

Dvěma příčinami. Především tím, že nesměl řed. Baumann začíti v Berlíně své hry „Prodanou nevěstou", nýbrž byl smlouvou nucen začíti onou nešťastnou operettou. Tou se v Berlíně diskreditoval — nežli mohl přijíti s „Prodanou", byla hlavní důvěra k němu otřesena. —

A druhou příčinou byla neobyčejná vedra, která toho roku v Berlíně uhodila koncem června a potrvala v červenci. Byla taková, že v městě, nezvyklém v létě na operu v divadle uzavřeném — v Berlíně se zavírají skoro všechna jeviště za letních měsíců — valně uskrovnila návštěvu těchto ensemblových her pohostinských. Naprosto zlá návštěva nebyla; naopak průměrem se udržovala na slušné výši. Ale nestačila přece jen na úhradu velikých výdajů a pád podnikatele byl zpečetěn. —

Co se dále dělo, byly jen dozvuky té rány, která ubohého muže nejen ohromila, nýbrž i zdrtila.

Dne 27. září mně psal: „Nestane-li se pro mne něco hned, budu 1. října bez přístřeší." —

Na štěstí mohl mi v listě ze dne 13. října aspoň tolik sděliti: „Moje záležitost s dědici Smetanovými, resp. s p. nadlesním Schwarzem jest následkem Vaší intervence co nejlépe uspořádána. Přijměte také za to můj nejsrdečnější dík! — Účty — za ‚Hubičku' — jsem obdržel a vynasnažím se všemožně, je zapraviti." —

Aby míra utrpení se naplnila, byl Ad. Baumann kterýmsi šlechetníkem u soudu udán, že ošidil členstvo o gáže a hrál v Berlíně bez koncesse! První udání bylo zcela lživé, druhé ne-

Digitized by Google

podstatné; neboť hrál na koncessi „divadla pod lipami“. Neznámému nepříteli jeho šlo jen o to, aby nesměl Baumann sobě zařídit ani divadelní agenturu! Ten šlechetný účel byl ale zmařen; přesvědčiloť se státní zastupitelstvo o nepravdivosti udání a Baumanna nestíhalo. —

K novému roku 1894 obdržel jsem od ubohého vřele psané přání. Působilo na mne dojmem, že snad se mu přece povedlo dostati se aspoň z nejhoršího vlnobití a nejdivější vichřice. —

*

Od toho dne nedošla mne od něho žádná zvěst, až teprve počátkem června. List měl razítko „Direktor Adolf Baumann. Theater und Concert-Agentur Berlin,“ datum „Berlín W. 8. června 1894. Jaegerstrasse 1“, a byl odpovědí na jakýsi můj dotaz ohledně Smetanových oper v Americe. Tuším, že mi bylo oznámeno, že z Nového Yorku hodlá k vůli nim do Prahy přijeti ředitel Rosenfeld. Kromě tohoto dopisu zaslal mně řed. Baumann ještě dvě psaní, a sice ze dne 14. června a dne 15. července. Toto jest vůbec poslední, které od ubohého chovám. Baumann odvolává se v nich na zprávy, které obdržel od amerického ředitele Conrieda a od zástupce novoyorských bratří Rosenfeldů, dra Schillera.

Z dopisů jde toto na jevo:

Bratří Theodor a Ludvík Rosenfeld najali sobě na zimní saisonu 1893—94 divadlo v Novém Yorku, 5. avenue, ku představením, která v něm chtěli dávati. Hlavní částí nájemného měly býti tantiemy z představení. Vlastníku divadla oznámili, že uvedou na scenu Smetanovu „Prodanou nevěstu“, a prokázali se mu celým hudebním materiálem opery. Odkud a jak si jej opatřili, nebylo známo, poněvadž ani dědicové Smetanovi ani jejich zástupcové v Berlíně a Vídni jim ho nepostoupili. K vůli tomu přijel také v červenci 1893 do Berlína Theodor Rosenfeld, aby vlastním názorem tam poznal „Prodanou“.

Majitel novoyorské divadelní budovy na ten slib a průkaz jim divadlo najal. Rosenfeldové oznámili jemu a v listech, že

Digitized by Google

ku představením „Prodané“ získali celý personál „České národní opery“ — kteréž jméno dal Baumann své operní společnosti v Berlíně. Z toho vznikla v amerických žurnálech mylná pověst, že do Ameriky přibude celý operní personál českého Národního divadla z Prahy.

Zatím však bratří Rosenfeldové, nemohouce získati společnost „České národní opery“ Baumannovy, poněvadž jí už nebylo, a nesehnavše vůbec žádnou dostatečnou společnost operní, zahájili saisonu kterýmsi francouzským kusem činoherním a dávali později Hauptmannovu „Hannele“. Vlastník divadla žádal slíbenou ve smlouvě „Prodanou nevěstu“, a když bratří Rosenfeldové nemohli smlouvě dostáti, žaloval je na porušení smlouvy.

Na to hleděli Rosenfeldové se dohodnouti s majitelem budovy tím způsobem, že mu zaručovali „Prodanou nevěstu“ pro saisonu 1894—95. Za tím účelem počali nejprve prostřednictvím dra Schillera jednati s Baumannem, aby převzal umělecké vedení podniku, sestavil celou operní společnost, arci úplně na vrub bratří Rosenfeldův. — V polou července 1894 přijel také do Berlína Ludvík Rosenfeld, oznámil řed. Baumannovi, že chce v Novém Yorku dávati nejen „Prodanou“, nýbrž i „Hubičku“ a „V studni“, a vyzval jej, aby konal přípravy k sestavení operní společnosti. Neznaje „Prodanou“ odebral se Ludvík Rosenfeld později z Berlína do Prahy, kdež si ji poslechl. Počátek operních představení v Novém Yorku byl určen na 25. listopadu 1894. Saisona měla trvati 25 neděl, po případě i déle, a v létě 1895 mělo se v ní pokračovati v Anglii. —

Ale ani tentokráte — a vůbec doposud — nedošlo k uskutečnění toho plánu v Americe. Od ředitele Baumanna nemám také žádných dalších zpráv. Za to posledního ledna a v prvních dnech února 1895 dočetl jsem se v časopisech osudných zvěstí. Nádherný parník Severoněmeckého Lloydu „Elbe“ byl na moři u pobřeží anglického před vjezdem do úžiny dowerské dne 30. ledna o půl 6. hodině ranní za panující mlhy v boku proražen malým, velikou rychlostí plujícím anglickým kutrem „Crathie“ tak, že bez záchrany ve 20 minutách se ponořil a utonul s největší částí cestujících, lodním mužstvem a kapitánem. — Byl to

Digitized by Google

týž parník, na kterém před jistou dobou konal cestu do Ameriky a nazpět ku svým pohostinským hrám po Americe režiser Národního divadla p. J. Šmaha. —

Když později byla oznamována jména utonulých cestujících, nalezl jsem mezi nimi také jméno Adolfa Baumanna! . . .

K jeho jménu připojila se později zpráva, že byl přijat v Novém Yorce za velmi krásných podmínek za režisera divadla, že spěchal tam nastoupit nový svůj úřad, ponechav zatím rodinu v Londýně — a že s „Elbe" nalezl v moři svůj hrob! — — —

Potom byly pro ubohou rodinu, která znova se octla v děsnější než kdy před tím bídě, vypsány veřejné sbírky. — —

*

Nemám žádných spolehlivých zvěstí, ku kterému divadlu novoyorskému měl býti Baumann přijat za režisera, zdali k divadlu svého švagra, či k divadlu bratří Rosenfeldův. Ale nechybuji asi, domnívaje se, že jel do Nového Yorku pln nadějí, že tam konečně uskuteční svůj dávný sen, že tam uvede Smetanovy opery na jeviště a že s nimi potom potáhne celou Amerikou ve vítězném, až k závrati opojivém průvodu! . . .

Osudný náraz slepou prudkostí plujícího anglického nákladního parníku zabil minutou i „Elbe" i Baumanna i všechny jeho sny. Na místo nich proudí dnes jeho lebkou voda moře — anebo se v ní hemží drobní obyvatelé hlubokých slaných tůní, šklebíce se na něj a vyškiebujíce se těm jeho divným fantasiím, které snad ještě dnes kolem lebky mátožně fosforují . . .

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] dobou konal cestu do Ame-
[illegible] hrám po Americe režisér
[illegible]
[illegible] jména [illegible] cestujících
[illegible] Adolfa Baumanna! . . .
[illegible] později zpráva, že byl přijat
[illegible] podmínek za režiséra divadla,
[illegible] svůj úřad, ponechav zatím rodinu
[illegible] v moři svůj hrob! — —
[illegible] která znova se octla v des-
[illegible] veřejné sbírky. — —

[illegible] zvěstí, ku kterému divadlu
[illegible] přijat za režiséra, zdali k di-
[illegible] bratří Rosenfeldův. Ale nechy-
[illegible] do Nového Yorku pln nadějí, že
[illegible] dávný sen, že tam uvede Smeta-
[illegible] s nimi potom potáhne celou Ame-
[illegible] obojivém průvodu! . . .
[illegible] plujícího anglického náklad-
[illegible] i Baumanna i všechny jeho
[illegible] jeho lebkou voda moře — anebo
[illegible] hlubokých slaných tuní, šklebíce
[illegible] se [illegible] jeho divným fantasiím, které
[illegible] lebky [illegible] fosforují . . .

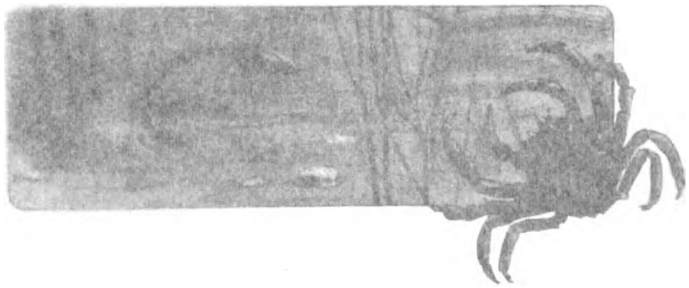

Другу русской музыки, глубокоува-
жаемому г. Шуберту отъ искрен-
но благодарной М. Горленко-Долина
2 Июня. 1900 г. Прага

Digitized by Google

MARIA IVANOVNA GORLENKO-DOLINA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Za dnů velkolepých slavností, jež pořádány byly v Petrohradě koncem května — po ruském slohu — r. 1899 na stoletou paměť narozenin Puškinových, byl jsem představen generálem Visarionem Visarionovičem Komarovem ruské dramatické pěvkyni paní Marii Ivanovně Gorlenko-Dolině.

Přijel jsem tehda poprvé na Rus, do té „zakleté říše“, do té země bílých bříz, světlých řídkých lesů, širých stepí, vodou podlitých hájů, skrovných polí a skrovnějších lidských bytů. Došlo mne pozvání k oněm dnům, na kterých měly se konati prazdniki Puškina, a já jsem je uvítal s upřímným potěšením.

Neznal jsem do té chvíle Rusi leda od slechu a z nejrůznějších, tiskem a slovem docházejících názorů. Tu byla příležitost aspoň na hodinu do ní pohlédnouti. A také jistý vzdor mě tam vedl.

Sám nepřátelský nám jinak živel německý zajímal se již o naši duševní tvorbu, přijal Smetanu, Dvořáka a Fibicha, neméně Vrchlického, Čecha, Myslbeka, Brožíka, Hynaisa a jiné aspoň v jednotlivých ukázkách. A Rus nechce o nás slyšeti. „Prodanou“ pohřbila před třiceti lety a teď o nás neví. Co je přece toho příčinou a proč se nemá ten tichý odpor zlomit? Jdi tam, podívej se, viz co dělat. V umění neplatí velikost národa a my bez nadsazování víme, čím jest nejen nám ale i ve světovém kon-

*

Digitized by Google

certu umění hudebního na př. Smetana. Snad se tam na té Rusi přece někdo najde, kdo bude chtít o něm něco zvěděti — a takovou výpravu jako roku 1892 do Vídně bychom už svedli i do Petrohradu a Moskvy.

Jel jsem. A hned v první společnosti, při soirée na uvítanou, která nám byla dána v sálech tuším Dononova restaurantu, ve společnosti umělců, zástupců žurnálů, vojenských důstojníkův a členů petrohradské dumy, zmínil jsem se o našem umění hudebním i veřejně v přípitku i v soukromé rozmluvě s několika členy světa petrohradského.

A hleděl jsem po všechny následující dny mluvit o tom našem umění a dosavadní nevšímavosti na Rusi. Mluvil jsem s našimi krajany, mluvil s representanty společnosti ruské, s umělci, žurnalisty, hlavou města i vůbec s každým, u koho jsem poznával nějaký nerv živějšího interesu uměleckého, nebo národní příbuznosti a třebas i jen pouhé politiky.

Na mé zaklepání ozývalo se mnoho ochoty. Ale byla smísena příliš s dvorností na straně ruské a varovným připomínáním na straně české, než abych býval mohl radovati se, že by naše Národní mohlo již na nejbližší velký půst ruský do Petrohradu a Moskvy sobě dojeti. Ani upřímné laskavé ubezpečování slavjanofilů — jejichž hostem byl jsem spolu s ostatními krajany svými — že by přivedení českých oper do Petrohradu mohlo čítati na jejich nejúčinnější pomoc, nemohlo mne naplniti jiným přesvědčením leč tím, že tak asi po třech po čtyřech letech bude snad možno Národnímu divadlu na svatou Rus se podívati. Pro nejbližší dobu viděl jsem, že to dosud neradno. Nezbylo tedy leč obmeziti se navázáním některých styků. —

Dne 26. května po ruském a 7. června po našem slavena ráno panichida za Puškina v domě a pokoji, kde básník vydechl duši svoji, odpoledne konána dlouhá slavnostní schůze v císařské akademii věd a večer banket v místnostech paláce ruského důstojnického sdružení „vojennoje sobranije". Dávali jej spolkové spisovatelstva a žurnalistiky. Po banketě zábava. Hrálo, zpívalo, přednášelo se — mezi jinými přednášela za všeobecného vzrušení naše krajanka sl. Horská — a zpívala dáma, člen císařské

Digitized by Google

opery petrohradské, pí. Gorlenko-Dolina. S hlubokým skutečným výrazem a mistrnou dovedností.

Požádal jsem generála Komarova, aby mne pěvkyni představil. Ku vlídnosti a roztomilosti velké dámy pojil se živý interes k našemu českému umění dramatickému, zejména k opeře. Divadlo naše nebylo vůbec tou dobou neznámo v Petrohradě — a zvláště v kruzích uměleckých. Hostovalať nedávno před tím u nás petrohradská paní Savina s celou ruskou činoherní společností, a referáty o jejích úspěších oživily a rozšířily v Petrohradě i na celé Rusi jméno českého divadla.

Měl jsem co dělat, abych uspokojil uměleckou zvědavost dámy, zajímající mne svým uměním, živostí a energií i svým interesem o náš český život umělecký. Nepatřila k primadonnám, zvyklým mluviti jen o sobě. Jasný živý duch a rozhled probleskly samým počátkem hovoru. Stával se mi čím dále více zajímavým i tím, co jsem slyšel o ruských poměrech divadelních, i tím, co jsem mohl dámě oznámiti o umělecké tvorbě naší. Každé slovo její, každé hnutí označovaly dámu velkého světa.

Věděl jsem již dříve, že paní Gorlenko-Dolina zaujímá ve společnosti petrohradské vynikající místo i jako umělkyně i jako choť chefa stráže gosudara imperatora na tratích drah, vedoucích z Petrohradu k carským letním sídlům, i konečně svými příbuzenskými svazky ve vysokých kruzích ruských.

Kapitán — za několik měsíců na to již plukovník Iliodor Gorlenko, muž mladý, krásný a neobyčejně roztomilý, došel k nám mezi hovorem. Oči jeho i všechen obličej zářil ve společnosti stálým úsměvem, jejž bych nikdy nebyl hledal při muži konajícím službu tak obtížnou a odpovědnou. Ten upřímný, srdečný úsměv svítil mu z očí, kdykoliv jsme se později setkali v Petrohradě, v Petěrhofu i Praze, ačkoli spolu jsme hovořiti mohli bez prostředníka jen několik slov.

Mluvilť Iliodor Gorlenko jen rusky, a já bohužel ruštinu jsem znal jen velice poskrovnu, téměř nic. A na Rusi tak jako ve Francii nebo v Italii, není dnes již třeba nějakých obligátních „druhých zemských“ nebo cizích jazyků, jak jindy bývalo, nýbrž tam stačí již i vysokým hodnostářům jazyk země samé. Ale

Digitized by Google

prostředníky a tlumočníky našli jsme, když bylo třeba, vždycky. Tu sama paní Gorlenko-Dolina, onde naši roztomilí společníci a průvodčí pánové Olympij Julianovič Stano a Sergěj Valerianovič Semionov, nebo státní rada J. Vaclík, nebo nějaký krajan pražský, výborně rusky mluvící, zvláště ale p. Povolný. Z nevelké, elegantní a temperamentní postavy i ze srdečnosti duše bylo znáti na kapitánu Iliodoru Gorlenkovi, že jest Malorus. —

Nazítří dostavil se do hotelu Sěvernaja gostinica, v němž jsme byli ubytováni, p. Povolný — Srb to, který zaměnil své srbské jméno rodové za české, naturalisoval se na Rusi a jest francouzským žurnalistou v Paříži, háje tam soustavně zájmy ruské. Přišel otázat se, zdali by nám českým hostem nebylo milo, učiniti si výlet do Petěrhofu, seznati císařské letní sídlo i jeho světoznámý park a býti hosty paní a pana Gorlenka.

Vše vábilo. Došlo tedy bezprostřední pozvání, my s velikou radostí jsme je přijali a na druhý den — tuším asi o jedné hodině s poledne, vyjeli jsme z hotelu na nádraží. Sotva jsme vkročili na perron, bylo s námi až do opětného návratu do Petrohradu jako v „Cestě kolem světa“: všechno všude pro nás připraveno, vše v plném smyslu slova na minutu vypočítáno a vše provedeno s precisností, která čím dále tím více bavila.

Chtěli jsme se obrátiti k průvodčímu vlaku o místa. Ale v tom objevil se na perronu úředník, představil se nám jako vyslanec kapitána Gorlenka, oznámil, že bude míti čest nás po celý výlet doprovázet a že pro nás jest určen zvláštní salonní vůz. Za živé zábavy stihli jsme asi za hodinu do Petěrhofu. Na nádraží uvítal nás kapitán Gorlenko a vedl do svého letního bytu v budově u samého nádraží. Asi čtvrt hodiny trvala zábava s milými hostiteli a matkou paní Gorlenko-Doliny, potom následoval oběd ruské tabule od zákusků až po kvas, šampaňské a přípitky — naše obšírnější, ruské stručné, výrazné.

Dověděl jsem se mezi obědem i celé historie o tom, jak mělo dojíti ku představení Smetanova „Dalibora“ v petrohradské opeře, kdo z Rusův dílo doporučil, jak Nápravník sepsal zadání pro císaře, jenž sám definitivně rozhoduje o novinkách opery, jak dílo bylo následkem tohoto Nápravníkova příznivého podání

Digitized by Google

o „Daliboru“ nejprve císařem schváleno, jak později mělo být opět odvoláno a jak posléze rozhodla pro definitivné přijmutí zevní okolnost, že dekorace, kostumy a vůbec celá výprava pro „Dalibora“ byly již provedeny.

Když byly hlavní přípitky absolvovány, povstal hostitel a vyňav hodinky omlouval tuto věc nutností, že nyní jest nám podříditi se jeho komandu a nepromeškati ani minuty, ač-li chceme v zámku císařském vše aspoň letem uvidět a vrátiti se po našem přání do Petrohradu tak, abychom mohli býti přítomni banketu, k němuž jsme byli na večer téhož dne pozváni od výboru tamní průmyslové výstavy.

Paní Gorlenko-Dolina prosila chotě nenáhlit, ale kapitán zůstal neúprosný. Nezbylo tedy leč ihned dáti přinésti kávu. Než se tak stalo, vynesl jsem již po ruském nejstručnějším způsobu přípitek hostitelům: „Do svidania v Praze v Narodnom těatru!“ A do zvonění pohárů znělo radostné volání soudruhův pouti, že paní Dolina zpívati bude na jevišti našem. Mezi kávou bylo vše nutné dohodnuto, a když jsme se zdvihli, políbil jsem ruku dámě hostitelce a tou dobou již i hosti Národního divadla.

Ale již stál nad námi kapitán a komandoval: „Ně zaderživaťsa! Skoro! Živěj!“ tak že loučení s damami se musilo vykonati skorem již po vojensku. Rychle sešli jsme do přízemí. Před budovou čekalo pět vozů. Vsedli jsme do nich, kapitán a pan Povolný se mnou do jednoho, jiní hosté a domácí do jiných, a cvalem hnala se výprava do villové osady a dále parkem k císařskému zámku. Přijeli jsme ku světoznámým fontánám před zámkem — ale fontány spaly. „Jak jest asi krásné, když hrají,“ pravil jsem. Kapitán se usmál.

Dojeli jsme k samému zámku, vystoupili a sály a komnatami ubírali se. Co zajímavých věcí, co nádhery, jak bychom všude rádi byli prodleli! Ale mohli jsme jen projíti. Přes tu chvíli na hodinky pohlížeje kráčel před námi kapitán, ukazoval, vysvětloval, volal po každém, kdo jen trochu se zpozďoval, nechával nás prohlédnouti jen věci nejpozoruhodnější, a sotva jsme ukončili dlouhou pouť celým, báječně krásným císařským letohradem, velel opět do kočárů vsednouti. Jeli jsme stejnou cestou

Digitized by Google

nazpět kolem fontán — a sotva že koně učinili několik kroků — nezapomenutelné divadlo: rázem vytryskly čarovné proudy vod ze všech fontán. Býval bych až zvolal úžasem.

„Závěrečný efekt, pane řediteli divadla," usmál se kapitán a pásl se srdečně na dojmu, který způsobil, dav zdvižením ruky znamení spustiti celou tu řadu fontán tvořících skoro kouzelnou avenue císařského paláce od horních, širokých kaskád ku zlaté soše Samsonově až k celé řadě dalších trysků jednotlivých. —

Stáli jsme asi dvě minuty. Potom vytáhl kapitán opětně hodinky, zvolal kočímu! „V perjod! Skoro!" a koně jen letěly parkem.

V dáli prokmitlo moře. Ale jen okem zamženým. Lehké mraky visely na Baltu i nad zemí. Kapitán opět vyndal hodinky.

„Dojedeme v čas k pojezdu?" táži se.

— „Na minutu," odpověděl, dívaje se upřeně na hodinky a komandoval kočího:

— „Živěj!"

Kareta jen se míhala.

Opodál slyšeti sborový zpěv.

„Odkud to?"

— „Vojsko se vrací ze cvičení."

Táhla nějaká setnina, vojáci v bílých letních kabátech, a zpívali do kroku ruskou píseň. Kontrast vojska ve zbrani a písně působil zvláštním a milým dojmem. Zapomněl jsem na vlak a byl bych rád dlouho poslouchal. Ale vozy ujížděly, zpěv zanikal. Dojeli jsme první dače.

Kapitán jakoby k sobě samému pravil: „Dojedeme."

Vozy stavily u jeho dače, a vlak kdesi na blízku zahučel. Chtěli jsme spěchati k nádraží nutnou oklikou.

„Přišli byste pozdě," pravil kapitán, „pojďte tady." A zavedl nás do kryté, tou dobou neosvětlené chodby ve své dači.

„Touto chodbou gosudar imperator vždycky se ubírá k vlaku."

Došli jsme na perron, do nádraží vjížděl vlak. Dvéře vozu se otevřely, my všichni do nich vstoupili, provázeni hostitelem vlak pískl a v okamžiku jeli jsme k Petrohradu. O minutu později býval by vlak zmeškán. —

Digitized by Google

Po sv. Janu 1900 přijela paní Maria Ivanovna Gorlenko-Dolina do Prahy a dne 22. května vystoupila poprvé jako Ratmír v Glinkově opeře „Ruslan a Ludmila", dne 25. a 29. května jako Olga v Čajkovského „Eugenu Oněginu" a dne 1. června v Glinkově „Životu za caře". Ale nepřijela sama — a v tom způsobu, jakým upravila svůj příchod do Prahy, byla již patrna nejen její energie, nýbrž i celá její ruská povaha.

Nevím, je-li umělkyně původem Velkoruska či Maloruska. Ale v její povaze jest bez odporu ten mohutný rys velkoruský, který byl patrný již v rozmluvě s ní, když s vnitřním přesvědčením se pronášela, že má býti úkolem ruských umělců nositi ruské umění do světa ostatního a přinášeti na Rus umění jiných slovanských národů. Jest to v obor světa divadelního přenesený týž bohatýrský rys národa ruského a hlavně jeho kmene velkoruského, který na jiných, širších polích zřídil ohromnou ruskou říši, který svým jedním synem dobyl sobě Sibiře, dnes staví železnice od Moskvy až k Tichému oceánu, nazítří koná válečnou výpravu na osvobození národa bulharského, třetí den skoro jen pouhou obratnou přípravou okupuje v Číně celé Mandžursko a jindy aspoň nemůže sobě neuliti caře kolokola, největší zvon ze všech zvonů na světě — anebo v močálech a bahnech čudských velikým Petrem založiti obrovské město Petrovo.

Paní Gorlenko-Dolina nebažila po osobní slávě hostovati sama jediná mimo hranice Rusi, býti jedinou hvězdou, ku které by výlučně se obrátilo všechno velebení. Nikoli. Z osobního pozvání učinila celou malou výpravu operních pěvců ruských do Prahy, určenou k tomu, aby silami ruskými předvedeno bylo na českém jevišti několik ruských oper. Proto vzala s sebou ještě paní Budkěvičovou a pány Smirnova, jenž všechno obecenstvo svým Oněginem okouzlil, Serebrjakova i Čuprinikova a vystoupila v Praze společně s nimi.

S nimi dělila se ochotně o uznání a slávu, vidouc svůj cíl jediné v tom, že ruskými umělci provedou se ruské opery na českém jevišti. Sama přestala na tom, že svým podnětem vykonala ten skutek, jako energická vůdkyně dobyvatelka, stejně milá teplotou

Digitized by Google

svého srdečného mezzosopránového hlasu jako srdečností duše a dojemností nejednoho vroucího slova svého.

A poněvadž sobě Maria Ivanovna přála seznati některou operu českou, dávaly se v době jejího pobytu v Praze jí k vůli Smetanovy opery „Hubička", „Libuše", „Dalibor" a „Dvě vdovy" a Dvořákovy „Dimitrij" a „Čert a Káča". Z těch nejvíce záliby měla v „Hubičce", dokládajíc, že neustane, dokud „Hubičku" v Petrohradě nepřivede na scenu menší opery. O „Daliboru" pak — jenž dříve již byl předveden v Petrohradě — pronesla se otevřeně, že ruští umělci nevystihli jeho pravý ráz, jejž teprve nyní náležité poznala.

I my poznali jsme v nejedné věci pravý ráz ruských oper teprve, když byly nám tlumočeny ruskými umělci. Tvorba jednotlivého národa nabývá pravé reprodukce jen umělci téhož národa, stejně, aneb aspoň přibližně stejně, s autorem cítícími a myslícími. „Prodanou" nedovedou nikde tak jak my a my nedovedeme nikdy „Trovatora" jak Vlachové, „Meistersingry" jak Němci, „Oněgina" jak Rusové a „Halku" jak Poláci. —

A sotva že navrátila se paní Gorlenko-Dolina s nejlepšími dojmy do své vlasti, ihned počala konati přípravy k tomu, aby na Rus byli pozváni čeští umělci, které v Praze poznala, a v několika koncertech české hudby aby tam vystoupili. A došlo k těm koncertům i v rozlehlém Petrohradě i ve fantasticky krásné Moskvě, došlo zásluhou té energické vůdkyně k tomu, že českému hudebnímu umění otevřela se na Rusi brána a že se mu tentokráte dostalo tam kritikou úplného zaslouženého uznání — a ne osudu „Prodané nevěsty" z r. 1871 nebo nepřívětivého neporozumění „Daliboru" r. 1900. A při zanícení umělkyně pro českou hudbu lze těšiti se, že ty koncerty nebyly posledními skutky paní Gorlenko-Doliny ve prospěch českého umění na Rusi. Snad dojde k uměleckým skutkům akcentů ještě důraznějších nežli doposud. Jeť Maria Ivanovna všecka zaujata pro naše výtvory. Od svého návratu z Prahy v každém koncertě zpívala nějakou českou píseň nebo jinou skladbu. Roku 1901 byla císařem jmenována solistkou imperatorského veličenstva (dvorní pěvkyní). V audienci poděkovala nejprve gosudaru impera-

Digitized by Google

toru za vyznamenání. Hovor obrátil se pak na pohostinské hry umělkyně v Praze. A tu udržela paní Gorlenko-Dolina přes půl hodiny pozornost carovu zmiňujíc se o našich českých záležitostech uměleckých a jiných dojmech, jež s sebou z Prahy do Petrohradu donesla. I tu zajiskřila celá její povaha. —

V Praze objevila se Marie Ivanovna tou umělkyní, jakou ji líčilo jméno její, do Prahy ji předešlé, a jakou již z pouhých písní jsem ji poznal v Petrohradě. Dokonalost umění zpěvného spojená s krásným, zvučným hlasem, vroucím a vždy případně výrazným přednesem, vše to provanuto duchem ruským, ty byly hlavní znaky jejich čtvera výstupů. Jak vzpomenuto, zpívala umělkyně jen v operách ruských a také v Petrohradě její hlavní repertoire skládá se s malými výjimkami — jen z oper ruských. Jest tedy i svými výkony po výtce národní umělkyní ruskou. Její Ratmír působil neobyčejně hluboce, její Olga překvapila, její Váňa v „Žizni za carja“ přímo uchvátil. —

V Praze nebylo poprvé, co umělkyně dobývala „za granicou“ cti ruským skladbám a ruskému umění zpěvnému. K nám do Prahy dojela, byvši od nás pozvána. Nedlouho před tím byla vyslána do Paříže. Vyslána dobyt takže cti ruským skladbám a ruskému umění. Při vzájemných přátelských stycích Francie s Rusí a po úmyslném favorisování francouzských oper i jiných skladeb hudebních v Petrohradě bylo z Paříže vysloveno přání po ruských umělcích. I byla tam poslána Marie Ivanovna i proto, že jest velikou umělkyní, která nikdy neselže, i proto, že patří u ruského dvora k umělkyním nejoblíbenějším. Marie Ivanovna dobyla skutečně v Paříži velikého jména umění ruskému i vrátila se odtamtud na Rus jako důstojník čestné legie. Při banketu pořádaném v Praze na počest její a jejích soudruhů v umění objevila se po boku svého chotě s tímto důstojnickým křížem na prsou. —

V mé sbírce fotografií jest celá řada podobizen paní Gorlenko-Doliny. Přála si, abych je všechny měl. Ze všech hledí na mne ta její ruská tvář, spojující u výrazu velké dámy noblessu a srdečnost a působící svrchovaně milým dojmem. Bohužel dovednost fotografická hledá pravidlem vrchol svůj ve stírání

Digitized by Google

jednotlivých jemných rysů líce, které bývají příznakem vlastností duševních. Následkem zuřící retuše bývá málo která fotografie opravdu věrnou — a na fotografiích paní Gorlenko-Doliny skorem setřen jest rys vyznačující její živost, její duševní tvořivou činnost. — Na jednom oku znáti nepravidelnost. Ale ta nedovede umenšiti výraz té v pravdě ruské energie, jež ve skutečnosti prokmitá každým rysem zdánlivě klidného líce. Jest to jemná ale činorodá energie dámy, jež i své umění postavila ve službu myšlénky svého národa. —

Dne 6. května 1901 slavila umělkyně patnáctiletou paměť svého prvního vystoupení na jevišti operním v roli Váně, kterou od onoho večera — po ruském dne 21. dubna 1886 — zpívala více než stokráte. Nechť ve službě své myšlénky zpívá ještě dlouhou, dlouhou řadu let tu svoji píseň ruskou a slovanskou . . .

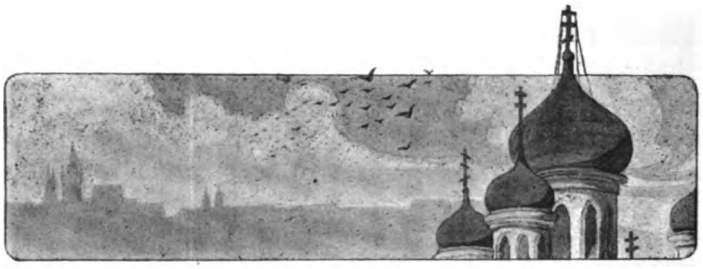

Digitized by Google

U KARLA GOLDMARKA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Opera „Merlin“ byla uvedena na jeviště Národního divadla s velikým úspěchem uměleckým a hlubokým dojmem. Několik neděl po představení vedla mne cesta do Vídně, a tu nebylo jinak, nežli že jsem se odebral navštívit Goldmarka, abych mu podal ještě ústní zprávu, jak bylo jeho dílo v Praze přijato. Byl' jsem mu velice zavázán za neobyčejnou laskavost, s jakou přenechal svoji operu našemu Národnímu divadlu přes pochopitelnou snahu pražského zemského divadla německého, hledícího získati pro sebe nové dílo slaveného mistra „Sábské královny“.

Náhodou zastal jsem skladatele ve Vídni. Jindy asi pětkráte se mi stalo, že jsem jej tam marně hledal. Pokaždé bydlil jinde, a nikdy nebylo možná ho stihnouti ve Vídni, ani v zimě. Dlel v Gmundenu, Meranu, Gastýnu, Fuschi, nebo v jiných koutech světa, jen ne „doma“.

Před českou premierou „Merlina“ těšil jsem se, že mistra budu moci pozdraviti v Praze k posledním zkouškám díla a k jeho premieře. Ale zklamal jsem se. „S upřímnou lítostí,“ psal mně Goldmark z Vídně z hôtelu de France 21. ledna 1890, „nemohu vyhověti Vašemu přívětivému pozvání. Po nějaký čas nejsem již v dobré kůži. Lékaři mně vážně zakázali každé rozčilení. Nemohu pak zapříti, že zkoušky a zvláště první představení mně působí veliké rozčilení. A tak jsem nucen odepříti

Digitized by Google

sobě potěšení, vzíti umělecký vliv na první představení mého ‚Merlina' v Praze." —

Došlo ku premieře a úspěchu povznášejícímu. I umělecké podání díla bylo takové, že odborní znalci, kteří slyšeli operu ve vídeňské dvorní opeře, ochotně dotvrzovali, že Národní divadlo nijak není Vídní zastíněno. Maje upřímnou radost ze zdaru umělecké práce, zval jsem Goldmarka, aby přišel se podívat aspoň na některé z běžných představení. Odpověděl mi z Vídně dne 13. března 1890:

„Vaše laskavé pozvání, poslechnouti si jednou Vaše představení ‚Merlina', má v sobě mnoho vábivého. Hans v. Bülow vypravoval mi*) o znamenitém představení ‚Sáby' u Vás jako jednom z nejlepších, která viděl. A tak mohu po krásném úspěchu za jisto předpokládati důstojné provedení ‚Merlina' na Vašem jevišti. Ale s cestováním a posloucháním jde to u mne ztuha. Cestování jest mi obtížno a poslouchání — no, mám-li se poctivě přiznati, raději jdu do hor, nežli do divadla, pokud jde o mé opery. Arci, kdyby obecenstvo také tak myslilo, byla by to bída; prosím tedy, nepovídejte to dále a přijměte nejsrdečnější díky a pozdravy od Vašeho oddaného Karla Goldmarka." —

Když tedy nepřijel Goldmark do Prahy, nezbylo, leč abych se vybral k němu do Vídně. Jak zmíněno, neobyčejnou pro mne náhodou zastal jsem jej tentokráte. Bydlil tuším na Alsergrundstrasse, blízko všeobecné nemocnice, ve třetím patře činžovního domu u kterési rodiny. —

Uviděl jsem Goldmarka poprvé. Měl vzezření statného padesátníka. Sporá postava, výrazné rysy i veliká živost to byla, co na něm nejprve padlo do oka. Pokoj zařízen byl co nejprostěji.

Skladatel interessoval se o výsledek „Merlina" velice. Všechno v něm hrálo. Celý způsob jeho jednání byl takový, že k němu bezděky otvírala se mysl i srdce.

„Vypravujte, jak byl ‚Merlin' přijat. Četl jsem všechno, ale vy mně to povíte lépe."

Naznačil jsem stručně celkový mohutný dojem díla.

---

*) Hans v. Bülow dirigoval krátce před tím v Praze své koncerty.

Digitized by Google

Digitized by Google

vily na prvním představení mého

a úspěch povzbuzujícím umělecké
že když zaslali, kteří slyšeli operu
dovozovali, že Národní di-
Moje upřímná radost že zdar
pana Goldmarka, aby přišel se podí-
představení. Odpověděl mi z Vídně
1880

poslechnouti si jednou Vaše před-
mne mnoho vábivého. Hans v. Bülow
představení ‚Saby' u Vás jako jed-
A tak mohu po krásném úspěchu
provedení ‚Merlina' na Vašem je-
to u mne ztuha. Cesto-
mám-li se poctivě
divadla, pokud jde o mé
stvo tak myslilo, byla by to bída;
to a přijměte nejsrdečnější díky
oddaného Karla Goldmarka." —

mark do Prahy, nezbylo, leč abych
zmíněno, neobvčejnou pro mne
Bydlil tuším na Alsergrundu
noen ve třetím patře činžovního

Goldmarka popisuje. Měl vzezření statného pade-
Sporé výrazné rysy i veliká živost to byla, co
do oka. Pokoj zařízen byl co nejprostěji.
essoval se o výsledek „Merlina" velice. Všechno
způsob jeho jednání byl takový, že k němu
se mysl i srdce

byl ‚Merlin' přijat. Četl jsem všechno, ale
pe."

stručně celkový mohutný dojem díla.

*) Hans v. Bülow dirigoval krátce před tím v Praze své koncerty.

KAREL GOLDMARK.

Digitized by Google

Digitized by Google

„A jaké jste na něm našli vady?“ obrátil náhle, tak docela neskladatelsky.

Já řku, že mnohem více krás; hudebně že jest opera krásná celá. A seznav již, že Goldmark nepatří k mužům obyčejným, dodal jsem k jeho opravdovému vyzvání, že jednu věc bych opeře vytkl.

„Kterou?“ tázal se dychtivě Goldmark. Bylo znáti, že nijak není dotknut. Mohl jsem tedy mluviti volně a stručně.

„Třetí dějství jest dramaticky slabé,“ pravil jsem. „‚Merlina‘ možná srovnati s budovou hradu. Velkolepé jednání první jest jako věž, druhé jako hradební zeď, od této věže běžící. Třetí by mělo opět vystoupiti jako věž. Ale není ani věží ani zdí, nýbrž klesá. Jest jako příkop. Není dramatické, nýbrž jen epické a lyrické. —“

Goldmark chvilku pomlčel a přemýšlel. Ale potom pravil:

„Máte pravdu. I tady ve Vídni jsem to sám cítil. Třetí jednání mne samého nijak neuspokojuje. Ano zlobí mne. Cítím, že se může státi celé opeře osudným. Ale“ — tu pohlédl na mne pronikavě — „myslíte, že by se mohlo učiniti dramatičtějším beze změny ostatního děje?“

— Bez odporu.

„A jak?“

— Zcela prostě: ať to, co se děje za jevištěm, o čem na sceně pouze vypravují, se přenese na jeviště samo — a je všechno v pořádku. Děj se oživí, dílo nabude nových a to dramatických scen, vy, mistře, tím získáte příležitosti k novým motivům — a třetí jednání může vzrůsti do podobné výše jako první.

„Výborně! Ale jak změniti sceny?“

— Takto.

A nyní jsem naznačil po paměti — libretto své opery Goldmark v celém bytě neměl! — jak bych sobě hlavní změny představoval. Že nutno provésti ne za kulisami, nýbrž na jevišti záchranu krále Artuše Merlinem, poranění Merlina, nějaký úlomek boje, který dosud také po celá dvě jednání děl se jednotvárně za scenou, atd.

Digitized by Google

— Ale, dodal jsem, k vůli tomu jest nutno obětovati některá hudebně překrásná místa lyrická.

„Učiním tak," pravil Goldmark odhodlaně. „Miluji v opeře místa lyrická. Ale jsem-li přesvědčen, že podstatně vadí dramatickému postupu děje, vynechám bez lítosti i nejkrásnější zpěvy. — Ale nyní — —"

Goldmark se zarazil a upřeně na mne se podíval.

— Prosím — pravil jsem, netuše příčinu jeho odmlčení.

„. . . Chtěl byste mi napsati část třetího aktu, jak si ji myslíte?" otázal se mne Goldmark.

A jeho pohled utkvěl na mne s neobyčejnou otevřeností a upřímností. Byl jsem překvapen. Nemohl jsem naprosto nadíti se podobného přání. Bylo v něm příliš mnoho důvěry, příliš cti, a vyzvání přišlo tak zcela znenaděje.

Nemluvil jsem před tím s Goldmarkem nikdy, ani dnes nebyla dána příležitost, aby byl blíže seznal aspoň nějaký můj povšechný názor literární. Nanejvýše mohl o mně věděti, že jsem někdy něco pro divadlo napsal. — A což autor jeho libretta? Jak by ten asi přijal Goldmarkovo sdělení a můj případný návrh? — —

To mi tak při tom neobyčejném překvapení všechno najednou projelo hlavou.

Byla to chvilka, jíž podobnou v životě snad každý jste zažil. Člověk se potká poprvé s člověkem, myšlénka tryskne o myšlénku, nejednal jsi, nemluvil jsi s ním dříve naprosto nic — a náhle cítíš, že sobě bez dlouhých řečí rozumíte a že netušená důvěra svádí vás k určitému činu, kroku, někdy i k pospolitosti pro celý život. A čeho bys jindy z vlastního popudu nikdy se neodvážil, pokládaje to sám za ambici, za schlubný skutek, vidíš v tom mžiku zcela prosté, samozřejmé a nemožné to nevykonati. Tak na mne působila důvěra Goldmarkova. A v tom dojmu rovněž otevřeně odvětil jsem, že bych, pokud síla moje stačí, byl arci ochoten načrtnouti, jak bych sobě představoval část třetího aktu „Merlina", ale napsati ji že by mně bylo nemožno, poněvadž nevládnu německým veršem. Kromě toho že nechtěl bych nikdy k cizí práci přilátati kus svého výrobku. Nebude-li

Digitized by Google

Wien 13/3 1890

Geschätzter Herr Director Lubart!

Ihrer freundlichen Einladung Ihrer Merlin-Aufführung einmal beizuwohnen, hätte sehr viel Verlockendes: Hans v. Bülow erzählte mir von einer herrlichen Saba Aufführung bei Ihnen, es sei eine der besten, die er gesehen.

autor libretta pan Lippiner tím pohoršen, že podám náčrtek od sceny ke sceně, on ať přijme, co po úradě se skladatelem uzná za prospěšno, a náčrtek pak ať vypracuje veršem.

Goldmark souhlasil a jevil nad tím potěšení.

Odejel jsem z Vídně a v několika dnech poslal skladateli slíbený nástin. Přijal jej, odevzdal p. Lippinerovi, ten jej zpracoval do veršů, změnil v něm také něco a mistr jal se ihned

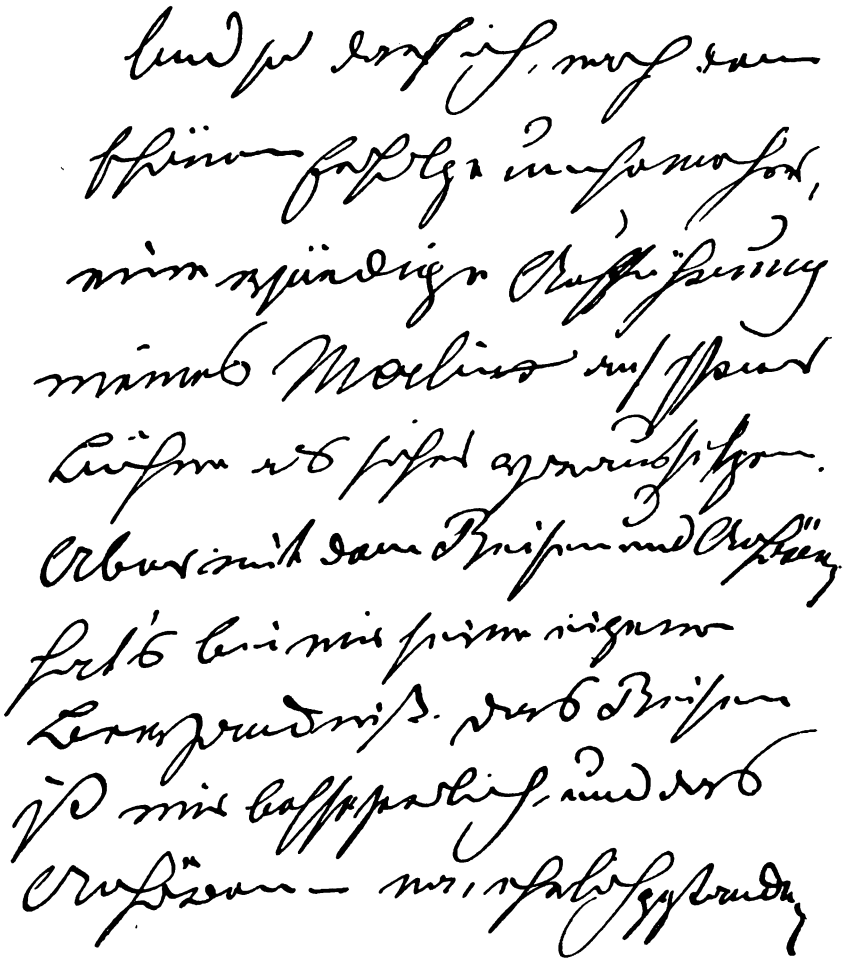

Digitized by Google

znova pracovati třetí jednání svého díla. Dne 24. září 1890 sděloval mi z Gmundenu:

„Přepracování ‚Merlina' jest hotovo. Zamýšlel jsem Vám nejprve je dáti, ale jsou s tím přece mnohé nesnáze. Nerozumím řeči (české) a také jinak není mně lze obejíti Vídeň, kde dílo nejprve se dávalo. Jakmile se přesvědčím o novém zpracování díla, pošlu Vám je ihned.

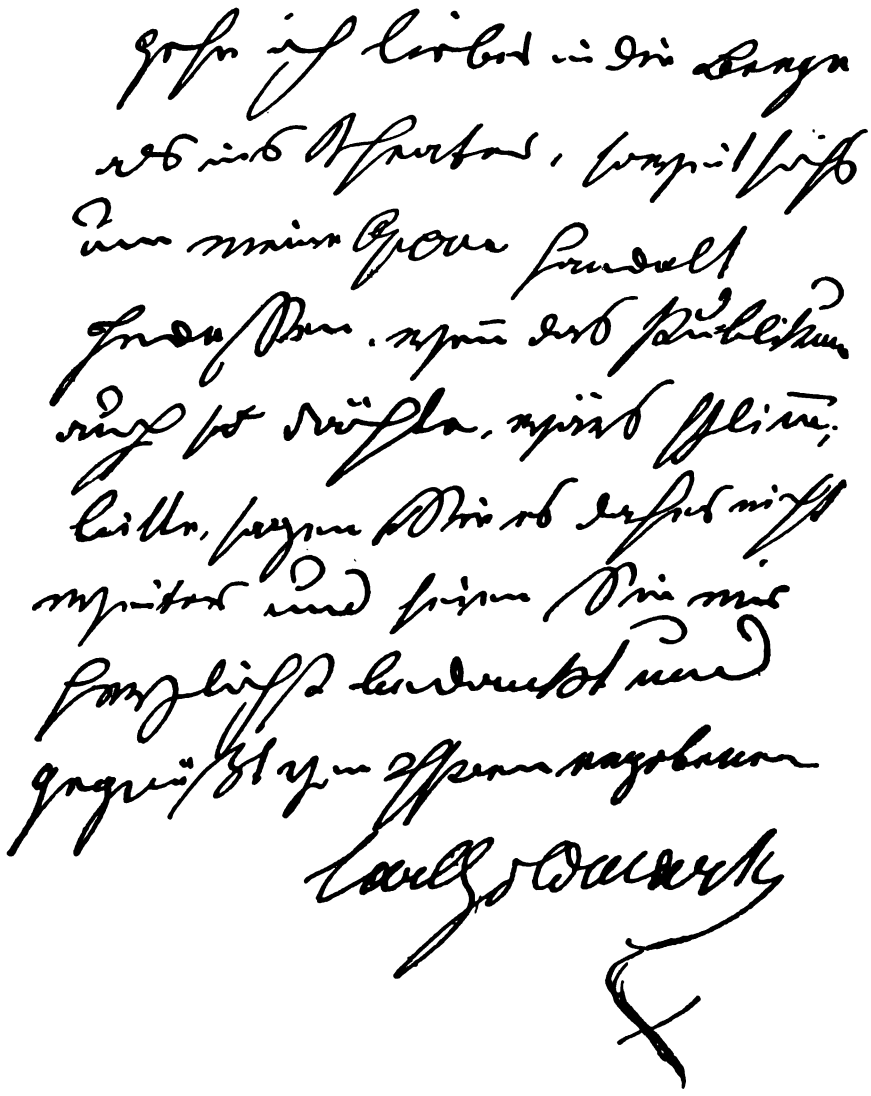

Digitized by Google

Kdy dojde k tomuto představení ve Vídni, nemohu arci dnes povědĕti, poněvadž to závisí na tamních poměrech. Doufám, že se to dlouho nepozdrží. Snad se podíváte také na toto vídeňské představení.

Až do té doby nemluvte, prosím, o tom, a dávejte, libo-li Vám, představení ve způsobě dosavadní, staré. Já sám vrátím se do Vídně teprve uprostřed listopadu. Do té doby nestane se tedy nic. Ale jak jsem pravil, doufám, že pak to přijde tím rychleji.

S nejlepšími pozdravy Váš oddaný

Karel Goldmark."

„Merlin" dával se v nové formě třetího aktu ve Vídni, ale v Praze bohužel k novému zpracování jsme se nedostali. Byl v Národním divadle r. 1891, rok to jubilejní zemské výstavy pražské, zabrán přípravami a prováděním veliké revue českých oper a činoher od Skraupa a Klicpery až po Smetanu a Zeyera a roku následujícího došlo k naší výpravě do Vídně. —

Od K. Goldmarka, s kterým od té doby v Praze dvakráte jsem se potkal, uvedli jsme posléze na jevišti jeho operu „Domácí cvrček", v níž s mistrovstvím skladatelovým na jednotlivých místech nepopíratelně zazvonila hudba tónem českým. —

Digitized by Google

CHORVATSKÁ UMĚLKYNĚ.

Digitized by Google

Digitized by Google

V tom pestrém a milém roji hostů, kteří na jevišti Národního divadla zpívali a mluvili všemi jazyky jen ne českým, přece jeden, který mluvil po česku. A to nikoli v opeře, kde by jen zpíval a kde nedostatky přízvuku a výslovnosti mohly se zakrýti tóny zpěvu, nýbrž v činohře. Ve velkých úlohách dvou dramat. Tedy způsobem, na který nestačí chvilková ochota hosta příchozího, tak asi jako když úchvatný Lassalle oznámil, že bude zpívati po česku serenádu v „Donu Juanu", nebo některá cizí primadonna se chystala jako Rozinka v „Lazebníku sevillském" promluviti několik českých slov. Ten div hosta mimočeského, hráti v dramatě po česku s ensemblem českým a na jevišti řádu Národního divadla, dokázala chorvatská umělkyně, Marie markýza Strozziová, rodem Růžičková.

Vlastně ani ne Růžičková, nýbrž Rožinska — tedy Chorvatka česko-polská. Její otec byl totiž Polák, hudebník, a slul Rožinski. Súčastniv se revoluce proti Rusku a ztrativ v ní jedno oko, přišel na Moravu, kdež jej sósedé přezvali Róžičkou — Růžičkou. Jméno Růžička přišlo pak do matrik, když nedobrovolný a později dobrovolný jeho nositel se ženil a děti dal křtíti. Ale ani Čechem-Moravanem nezůstal do smrti bratr Polák. Na vyzvání svého bratra, v Záhřebě usedlého, odebral se Růžička se svou ženou a čtyrměsíční dceruškou Marií do Záhřeba, učil

Digitized by Google

soukromě hudbě a stav se členem orkestru záhřebského divadla, pochorvatštil se i s rodinou.

Jeho dcerka mluvila již jen chorvatsky — leda že snad v prvních letech s otcem a matkou po česku žvatlala. Ale od návštěvy školní stala se Chorvatkou — a při tom arci také se začala učiti jazyku všeslovanskému, němčině. Chtěla býti zpěvačkou a stala se herečkou, k radě Laubeově se měla státi německou tragédkou a zůstala chorvatskou umělkyní — a při tom naučila se později za rok češtině a dvěma úlohám dramatickým tak, že mohla se odvážiti, a to s velikým úspěchem, hráti v Praze po česku.

K Národnímu divadlu přišla tato bezděká panslávka také trochu po slovansku. Hosté cizí — ať francouzští, němečtí, italští nebo čudští — slavičí Alma Fohstroemová byla Čudka — přicházeli cestou raženou, dlážděnou, řekl bych nemožným slovem systematickou. Buď host sám, anebo pravidlem jeho zástupce, agent, nejméně na půl léta napřed se otázal, zdali by mohl umělec v tu a tu dobu, v těch a v těch úlohách v Praze v Národním divadle vystoupiti. Bylo-li možno, jednal nebo dal jednati o podmínky, pak se vyměnily smlouvy, připravil se host, připravilo se divadlo, konečně host přijel, zpíval, hrál.

Myslíte, že u Slovanů dělo se tak podobně? Kdež pak! Nanejvýše v těch případech, kdy správa Národního divadla sama vyzvala umělce k pohostinským hrám v Praze. Nebyli bychom Slované, kdybychom v něčem jednali tak důkladně a soustavně jako Němci a v divadelních záležitostech i jiní národové, v divadle již vyškolení a světa zkušení. U Slovanů takto: Došlo psaní od paní Ské nebo slečny Ové, že za týden pojede přes Prahu do Paříže a že by jí dělalo upřímnou radost a čest, kdyby mohla v Praze v teatru nebo těatru narodowym třikráte vystoupiti. Nebo v červenci přinesl sluha lístek — překvapen čtu na něm jméno známého ruského zpěváka. Umělec vejde, byl včera v českém divadle, neměl potuchy, že Čechové již mají takové divadlo — a byl by velmi povděčen, kdyby zítra nebo pozítří mohl tu zpívati v té neb oné ruské opeře. Třeba bez honoráře, bez podmínek vůbec, jen když bude mu dopřáno vystoupiti na

Digitized by Google

českém jevišti. Anebo konečně v srpnu zaklepe v meziaktí kdosi v hledišti na loži; vstoupí starší pán, hned prvním okamžikem neobyčejně k sobě poutající. Kdo jest? Polský traged jména nejzvučnějšího, jeden z heroů polského dramatu. Vzájemné poklony umění českému a polskému — a za nějakou chvíli diplomatické naznačení jak vysoce by sobě umělec vážil, kdyby mohl se ukázati Praze aspoň ve dvou úlohách, ale v nejbližších dnech, poněvadž za týden počne se již opět ve Varšavě hráti. A polovina našich herců byla tou dobou na prázdninách!

Usmíváte se snad, myslíte, že přeháním? Nikoliv. Tak se hlásil největší počet slovanských umělců k pohostinským hrám — i ti, kteří později skutečně vystoupili, i ti, k jichž výstupům vůbec nedošlo.

Pro Národní divadlo jest velice lichotivo, že největší část hostů slovanských vábena byla na jeho jeviště jeho jménem a kouzlem, které s něho se šířilo. Po vystoupení na sceně Národního divadla toužil nejeden umělec slovanský způsobem až tklivým. Nepopíratelný zisk z těch pohostinských her slovanských byl arci na straně Národního divadla. Jednak uměleckými výkony hostův samými, jednak tím, že pozorujícímu naskytlo se poznati mnohé ty pro slovanský živel charakteristické momenty ve způsobu podání umění slovanského. Tak bylo zvláště, když pohostinské hry děly se v činohrách neb operách slovanských. Umělecké soupeření domácích umělcův — jen pro příklad možno vzpomenouti na jejich umělecké výkony při pohostinských hrách paní Heleny Modrzjewské, paní Růžičkové-Strozziové a zejména na výkony pana J. Seiferta — seznamování se na poli uměleckém a národním, navazování osobních stykův, poutě českých umělců do zemí jinoslovanských a mnohé jiné momenty byly prospěšnými těch her důsledky. —

Charakteristické bylo pro hosty slovanské, zvláště ruské, že rádi přicházívali do Prahy ne jednotlivě, nýbrž ve dvou, někdy i v celých plejadách. Nemám tu na mysli ani společnost slavné ruské tragédky Marie Gavrilovny Saviny. Ta sobě vůbec zorganisovala trupu po způsobě Sary Bernhardtové, Coquelina a j. Ale vzpomínám tu, jak ke koncertům a k pohostinským hrám

Digitized by Google

v operách přijížděli Rusové, po dvou, po pěti, jak Poláci krakovští a lvovští i Rusíni lvovští r. 1891 dojížděli do Prahy v celých velkých společnostech. Není v tom úkazu viděti jistý rys povahy slovanské a zvláště ruské? Rys družnosti, cítící se více volnější a jistější ve společném postupu než při samotném

Krásného svého sna o engagementu v Praze jsem se ovšem již dávno vzdala.

Byla bych šťastnou, kdybych mohla v Národním divadle několikráte vystoupiti a asi ve dvou úlohách česky hráti.

Možno-li Vám, račte mne, Velectěný pane řediteli, pro několik představení povolati. To závisí pouze od Vašeho Blahorodí! Učiníl byste mne šťastnou, ano, přešťastnou!

Odpusťte, prosím, že jsem

vystoupení jednotlivce, ušlechtilé družnosti prosté žárlivosti a dělící se ochotně s druhem o úspěch. —

A jak se dostala umělkyně slovanského jihu, markýza Růžičková-Strozziová na jeviště Národního divadla v Praze? Podobnou touhou jako jiní po našem zlatém domě. Od touhy k odvaze došlo teprve, když J. V. Frič v Záhřebě umělkyni vnukl, že by se měla pokusiti o splnění přání svého, a vzal na

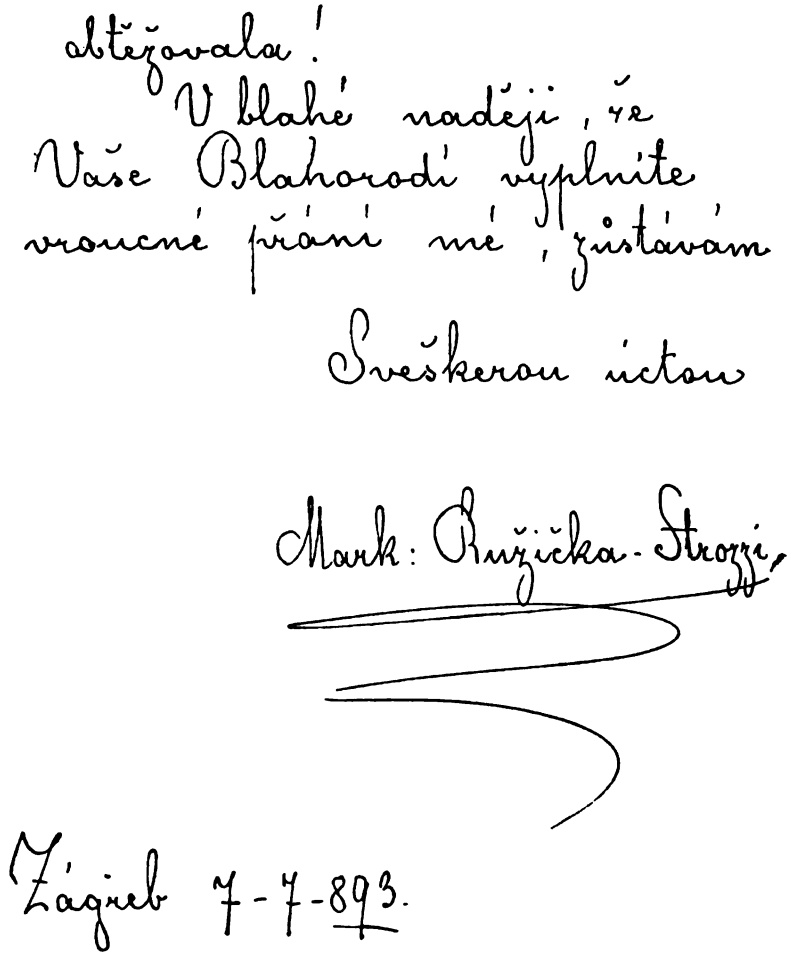

Digitized by Google

se předběžné zprostředkování. Potom teprve dopsala chorvatská tragedka do Prahy, byla zde ochotně přijata a vystoupila tu poprvé 30. srpna 1886.

Podobně po slovansku dostal se k nám bohatýrský Roman rytíř Jastrzębiec Želazowski. Již dlouho si přál do Prahy se dostati, ale netroufal sobě přihlásiti se. Došlo k tomu teprve prostřednictvím p. Vl. Florjanského — jinak snad nebýval by znamenitý umělec vůbec do Prahy dojel.

Hned prvním vystoupením — v Sardouově „Fedoře" — dobyla sobě paní Růžičková-Strozzi uznání všeobecného, které stouplo na výši zcela mimořádnou, když po Kláře v Ohnetově „Majiteli hutí", tehda po celém světě zuřícím, podala jako Julie v Shakespearově tragedii mladých srdcí výkon překvapující stejně originelním pojmutím této úlohy jako uměleckou výši jejího provedení.

V Julii Růžičkové-Strozziové spojena byla neobyčejná do té doby na jevištích severu přirozenost a prostota se skutečnou tragikou mladého srdce, jdoucího pro miláčka do hrůzy spánku ve hrobce a posléze do smrti samé. Žár jižní dívčí povahy, její něžnost a rozplývání se v lásce — vše to dýchalo z duše Julie-Růžičkové tak opravdově, že bezděky okouzlen byl tím výkonem každý a bezděky se poklonil velikosti umění hosta, došlého k našemu krbu od břehův Savy. Se zvláštním taktem připojila paní Růžičková-Strozziová již k těmto svým prvním hrám české drama původní, Kolárovu „Magelonu", v níž hrála chorvatsky Evu z Losu. Titulní úlohu nevzala sobě jen z neobyčejně jemné delikátnosti ku představitelce její na českém jevišti, paní Otylii Sklenářové-Malé.

Nadšena přijetím v Praze odnášela sobě umělkyně na místo svého stálého působení i velikou radost v srdci i touhu po čase opět vrátiti se ku břehům Vltavy. Touha její byla tak veliká, že s láskou podstoupila námahu naučiti se příbuznému jazyku slovanskému tak, aby v něm mohla hráti jako ve svém rodném.

Příbuznost jazyka jest výbornou pomůckou k naučení se jemu pro běžné dorozumívání se, po případě i pro hovor společenský. Ale pro jeviště jest velikou závadou, větší nežli úplná

Digitized by Google

různost jazyka cizího. Neboť v příbuzném znění slova snadno se zapomíná na jinakost výslovnosti od přízvuku až do těch sterých jemností v pronášení slabik a hlásek, každému jazyku slovanskému vlastních a jej od jiných lišících. Proto námaha, naučiti se jazyku pro jeviště, jest neskonale větší nežli námaha pro zmocnění se ho ku běžné mluvě.

Paní markýza Růžičková-Strozziová překonala ji do míry překvapující. Nemožno sice říci, že měrou zcela dokonalou. Ale když v listopadu 1894 vystoupila v Praze v dramatě Gabrielly Preissové „Gazdina roba", nebyla při slovácké dialektu této hry illuse téměř ničím rušena. A sama spisovná řeč v úloze Kláry Ohnetova „Majitele hutí" zněla dva dny na to tak, že s potěšením se poslouchala, třeba že nebyla v úplné úrovni s výslovností českou, majíc na sobě nádech výslovnosti chorvatské. Jevil se místy krácením samohlásek nebo některou tvrdou souhláskou místo naší měkké.

Kromě těchto dvou úloh hrála tentokráte umělkyně chorvatsky Adriennu Lecouvreurovou a Marketu Gautierovou, vesměs — tak jako první dvě — s úspěchem znamenitým.

Přirozenost, volnost a elegance hry, mající pro každé slovo, duševní hnutí a každou scenu pravý, k duši jdoucí výraz, nesena byla štíhlou postavou, jíž vládla hlava, vyzývající téměř utvořiti dle ní kameji. Výrazné rysy oživeny byly velkým, výmluvným okem, tvar hlavy velmi ušlechtilý, vlasy krátce střiženy. Z oka zářila vtělená jemnost. Za uznání a přijmutí v Praze od obecenstva a kritiky jevila se umělkyně zavázánu tak, že při jejích slovech až do rozpaků přicházívali, kdož sobě byli vědomi, že uznání a přijmutí rovnalo se jen výši umění, kterou osvědčila tato výtečná representantka sceny chorvatské. Že jeviště záhřebské stojí na svrchovaně pozoruhodné úrovni umělecké, o tom podán byl důkaz u nás jak paní Marií Růžičkovou-Strozziovou, tak později ohněm temperamentu sršící pěvkyní dramatickou paní Leonií Brücklovou i výtečným hercem p. Andrijem Fijanem. —

V Praze zalíbilo se chorvatské umělkyni hned po prvních hrách pohostinských tak, že v ní vznikla na čas i touha, státi

Digitized by Google

se vůbec herečkou českou. Jevilo se v tom, jak velikým dojmem na ni působilo české ústředí. Ale umělkyně sama vzdala se později úmyslu, aniž by o něm bývalo mezi ní a Prahou jednáno a touha změnila se jen v milé a nemizející upomínky na její dvojí pobyt v Praze a v Brně. Svědectví o nich vydává každý řádek, který umělkyně psává do Čech, a každé slovo, které pronáší o Čechách, Národním divadle pražském i Národním divadle brněnském, kde roku 1894 rovněž hrála své role české. Může býti jista, že i naše upomínky zalétají k ní do Záhřebu a že její jméno bude vždy pronášeno mezi jmény nejmilejších a nejvzácnějších hostí slovanských našeho zlatého domu nad Vltavou. —

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

U KOČOVNÉHO UMĚNÍ ITALSKÉHO.

Digitized by Google

Digitized by Google

V dubnu 1891 byl jsem opět, myslím že podruhé, v Bordigheře. Jest to městečko Riviery, ve kterém může člověk užiti ještě trochu ticha. San Remo, Mentona, Monte Carlo, Nizza, Cannes — to všechna jsou velká města, plná lidí ze všech konců světa starého i nového, nemocných i zdravých. Tam hučí hluk a šum a já jsem hledával ticho. Toho roku zvláště. Bylo po celoroční práci v divadle a před velkou prací nastávající. Cítil jsem únavu ze dnův uplynulých a potřebu větší míry svěžesti pro dobu nejbližší.

Jel jsem do Bordighery. Tam může býti člověk samoten. Tam tě vítá pustý břeh s fantastickými, od vody divně vymletými skalami, na které moře i při slabším větru silně bije, s pochmurnou kapličkou sv. Ampeglia, viditelnou v moři daleko od západu i východu, břeh táhnoucí se svým bílým výspem až k Ventimiglii, tam, o něco dále od moře, jsou celé háje palem, místy skoro divoce rostoucích, tam bují a jednou za svého trvání kvetou celé houštiny agaví, tam po Alpách nalezneš keře divoké, v březnu a dubnu kvetoucí rozmariny — a vedle kouzelné téměř zahrady pana Garniera, budovatele velké pařížské opery, poznáš tam skutečnou nepěstěnou přírodu Riviery, jakou při větších městech tohoto pobřeží v tom způsobu skoro ani nenajdeš.

Bylo mně zdržeti se v Miláně i v Janově, ale do divadel jsem nohou nevkročil. Neměla nic mimořádného a chtěl jsem

*

Digitized by Google

míti úplný pokoj, vyhladověti od života vezdejšího. I v Bordigheře jsem zaslechl, že tam jest divadlo, opera italská. Moji známí z minulého roku mě na ně upozornili a vybízeli, abych s nimi je navštívil.

— Lituji, ale nepůjdu; chci mít ticho.

„Ale musíte jíti — něco takového jste jistě dosud neviděl. Také Jenny Lindová —"

— Švédský slavík?

„Ano, je zde a stala se takořka protektorkou zdejší primadonny."

„A chodí tam každý večer! Totiž když opera hraje. To se děje pouze dvakráte za týden. Jiné dny vystupují také ve Ventimiglii, Mentoně a San Remo."

— Tedy nějaká kočující společnost?

„Ano."

To mne vábilo. Kočovní operní společnost italská po tolika velikých divadlech ve městech italských — to mně bylo něco nového. Ale nechuť k divadlu byla úplně překonána teprve za několik dní, po hodinách a půldnech, strávených u moře, v zahradách a na Alpě — teprve když se dostavila ta dlouho žádaná dlouhá chvíle, ve které mozek přestává se vařit a rozčilení poněkud mysl opouští. Vábilo mne také poznati Lindovou.

„Odjede brzo — nutno Vám si pospíšiti."

Šel jsem . . .

Dávali „Normu". Moji známí nešli, vydal jsem se proto do divadla sám. Zove se po slavném rodáku Bordighery „Teatro Ruffini", vypadá uvnitř jako některé naše divadlo ochotnické a pronajímá se ob čas divadelním společnostem, k tanečním zábavám a jiným podobným věcem. Přišel jsem „alle ore 8", kdy mělo představení počíti, ale v parketu, sestaveném ze stolic a lavic, honilo se jen několik kluků. Pan ředitel seděl u kasy a prodával lístky. Po chvílích přicházela část publika za částí — domorodé i „forestieri", hlavně „Inglesi". Těchto synův a dcer Albionu bylo na dřevěných fauteulích nejvíce.

Mezi nimi poznal jsem Angličana, jenž nákladem asi třiceti tisíc lir zřídil Bordigheře a všem do ní příchozím cizincům

Digitized by Google

hezoučkou budovu se zahradou, sloužící za místní museum, bibliotéku, čítárnu a koncertní síň. Koncerty, knihy a časopisy obstarává zakladatel na vlastní útraty — čítárna jest veřejná a rovněž bezplatná. Uviděl jsem také Angličanku, která z villy, v Bordigheře sobě vystavěné, zřídila nemocnici na osm postelí, s lékařem a ošetřovatelkami.

Vedle těchto úcty hodných postav vyskytaly se tam arci i jiné, poněkud méně vážné — žena vypadající v obleku, snad zvláště pro ni vynalezeném, jako hranatý muž (silná obuškovitá hůl v ruce nescházela), dlouhonohý klacek, který by si byl sedl nejraději na pět židlí a rozložil nohy na šest jiných — a malá sbírka různých jiných specialit.

Přede mnou usedly tři dámy, z nichž jedna nezdála se býti Angličankou. Mluvila francouzsky, ale tou jasnou výslovností, která prozrazuje původ jinorodý.

Asi za půl hodiny se počalo hráti. K pianinu sedl mladík asi devatenáctiletý, po straně opony vystrčil do hlediště kdosi hlavu, dorozuměl se o čemsi s klavírníkem, domorodé obecenstvo si zadupalo a opera začala. Byla to opravdu zvláštnost pro mne naprosto nová: dávalať se opera bez orkestru, beze sboru (Norma!) a bez — kapelníka. Orkestr byl zastoupen pianinem, sbory se buď vůbec vynechaly nebo se zpívaly na scéně a za kulisami od solistův — a kapelníka nebylo nijak třeba. Byliť solisté tak výtečně sezpíváni, že by každá taktovka byla jen vadila.

Můj pan kollega ředitel, jenž odběhnuv od kasy nakvap se hodil do trik, zpíval Orovista, primadonna — zšíří dvou obyčejných — Normu, žena pianistova Adalgisu, šedesátiletý tenorista Severa. Vojsko a kněze tvořilo čtvero z ulice přivzatých Bordigheřanů, jejichž objevení na jevišti vzbudilo u jejich krajanů vždycky nehoráznou veselost.

Byl jsem připraven, že se v duchu — a snad proti vůli i nahlas — hodně nasměji výkonům této společnosti, ale zábava moje nabyla hned počátkem opery jiného rázu. Tenorista měl skrovně hlasu, u primadonny nebylo ve tváři rysu, jenž by se byl mohl pohnouti k něčemu jinému než stereotypnímu výrazu:

Digitized by Google

ale primadonna i tenor a všichni ostatní až na Adalgisu zpívali tak mistrně, že jsem se opravdu podivil. Ve své nehybnosti podobala se neobyčejně obšírná primadonna hracímu stroji: tak bez výrazu, ale také tak správně, čistě a bez nejmenší únavy odzpívala celou partii Normy — i s několika sbory. Hlas její byl vydatný, zvučný, jen ve výšce poněkud nevolný. Podobně tenorista, maje hlas výborně vyškolený, uměl s dechem tak výtečně zacházeti, že byla opravdu radost jej poslouchati.

Pouze Adalgisa byla hrozná — ve tváři i ve zpěvu. Špatný hlas a k tomu falešný zpěv — tady jsem v životě viděl, co zmůže láska: k vůli této Adalgise utekl výtečný mladý hudebník — pianista společnosti — z domova, vzal si ji, dal se ke společnosti — a byl na svou ženu žárliv! On, hudebník, na takovou zpěvačku! —

Scena za scenou míjela a my silně aplaudovali. Když jsem zvláště horlivě tleskal, anebo přímo sám začal tleskati, ohlédla se vždycky dáma, přede mnou sedící, která dělala umělcům jeviště prvního klakera. Jen že její malé, v rukavičky spoutané ruce málo vydávaly. A v pohledu jejím bylo vždycky něco takového jako zadostučinění nebo radost a jako otázka: „Není-li pravda, to je vskutku umění?“

„Na kočovné káře, ale umění,“ odpověděl jsem svým pohledem.

Po prvním aktě představil se dámě jakýsi cizinec — dle přízvuku Polák. Mluvil velice o tom, že jest korrespondentem kteréhosi týdenníku, jakož i o nesmírném štěstí, jakého se mu dostalo, že mohl tady v Bordigheře dámu pozdravit, a zmizel po několika minutách v nehynoucích komplimentech a stálém velebení.

Připadlo mi, že by dáma mohla býti Jenny Lindová. Obličej jasný, zářící, taille arci poněkud méně štíhlá, za to na primadonnu jako schválně upravená — celkem spíše již labuť, nežli slavík ze Švédska. Z mých několika známých nebylo v divadle nikoho, a jinak jsem se nechtěl ptáti. Ale druhý den dle popisu zvěděl jsem, že to byla vskutku Jenny Lindová. —

„Norma“ byla výtečně sezpívána až do konce.

Digitized by Google

Tři dny na to dávala se „Somnambula“ a já šel zase. Můj pan kollega mne z kasy pozdravoval již jako známého, a když jsem nazítří ráno ubíral se na poštu, přišel ke mně přes ulici a dal se se mnou do řeči. Na dlani nesl kus masa, právě koupený. Já jsem se mu nepředstavil, on mne tituloval jen „signore“, ale bylo ze všeho patrno, že od někoho zvěděl, kdo jsem. Jet Bordighera malá, a v divadle jsem viděl také poštovního poslíčka. Chválil jsem řediteli upřímně všechno, co na jeho společnosti chvály zasluhovalo, chválil výtečnou italskou školu, která i při zpěvácích, věkem tak pokročilých, jakým jest tenorista a primadonna, osvědčuje svou znamenitost, a vyptával jsem se na poměry společnosti.

„Zpíváme každý den — a když nehrajeme operu, dáváme po hotelích koncerty.“

— A to všechno vydržíte?

„Při tom není namáhání. Tomu jsme zvyklí. Na léto pojedeme do Bukurešti, tam budeme zpívat asi dva měsíce, den co den. Přijedete-li sem napřesrok, navštivte nás. Budeme tady na jaře zase. A rivederci!“

— A rivederlo!

A pan kollega, statný to muž v úzkých, jezdeckých nohavicích a tolikéž vysokých botách, ubíral se s masem na dlani dále.

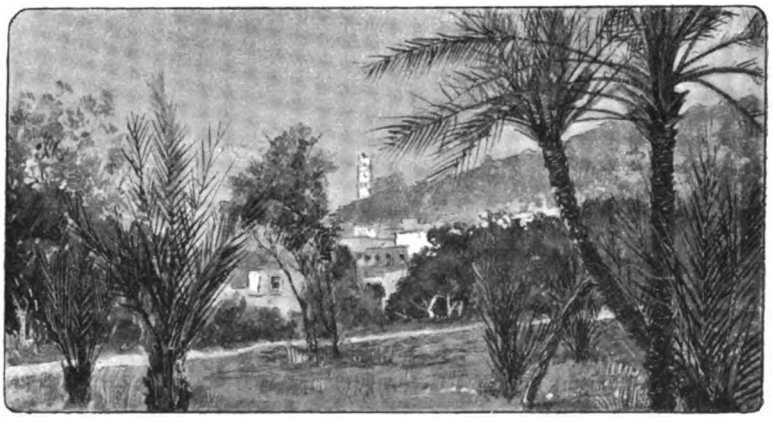

Digitized by Google

Digitized by Google

REJSTŘÍK JMEN.

Académie nationale de musique 75
Adalgisa 181, 182
Adrienna Lecouvreurová 47, 175
Afričanka 92
Aida 22—24, 85, 94, 101
Ala 21
Albieri P. 126
Alpy 34, 35, 40, 119, 179
Amberg 125, 128
Amerika 51, 64—66, 124 až 129, 132, 137, 139, 142—144
Amneris 85
Ampeglio S. 179
Anger M. 91, 107
Anglie, Angličané 143, 180, 181
Arden 138
Artuš 161
Asrael 30

Bajna 63, 64, 66
Barbora Radziwillowna 45
Bártovský 138
Basilej 115
Baudoin la Londre 67
Baumann Adolf 117—144
Bavory 63
Beatrix-Blažena
Belgie 128
Benátky 28, 30
Beneš 47
Benoni 112
Béranger 60
Berger 132—135
Berlín 27, 56, 75, 121—143
Bernhardtová Sarah 50, 171
Bezecný baron 63, 66
Biricchino 127
Blitzfeld dr. 130
Blondel dr. 67, 68, 74, 75
Bock Hugo 127, 135, 138, 140
Boito Arrigo 25, 29, 30, 37, 38
Bonanomi 90
Bordighera 31, 179—183
Bote a Bock 123, 127, 130 až 132
Bouček Fr. 91
Braun 138
Brno 122, 127, 128, 132, 136, 138, 176
Brožík V. 147
Brücklová Leonie 175
Budapešť 58, 66, 94, 102, 128
Budkěvičová 153
Bukurešt 183
Busseto 39
Bülow H. v. 163

Cannes 179
Capitani L. M. de 95
Carbonal 72
Carretteova 59, 60, 63
Carvalho 58, 62, 65, 66
Cavalleria rusticana 38
Cesta kolem světa 150
Conried 142
Coquelin B. C. 11—18, 50, 171
Crathie 143
Crelinger 139

Čajkovský P. J. 64, 105 až 116

Digitized by Google

Carodějka 109
Čech Ad. 90—92, 107, 112, 132, 133, 135, 138
Cech Sv. 147
Čechové američtí 126
Čechy, Čechové 51, 56, 76, 80, 127, 170, 176
Čerevičky 109
Čert a Káča 154
Česká Akademie 76
Česká národní opera 143
Čína 153
Čudka 170
Čuprinikov 153

Dalibor 115, 124, 126, 128, 132, 139, 150, 151, 154
Davidová 138
Dimitrij 154
Divadlo Národní v Praze 5, 13, 17, 22, 24, 27, 35, 38, 45, 50, 56, 57, 64, 66, 67, 77, 78, 86, 94, 100, 107, 108, 112—115, 120, 122, 125, 127—129, 132, 134, 143, 148, 151, 159, 169—173
Divadlo Národní v Brně 176
Divadlo nad Vídeňkou 133, 135
Divadlo, Nové české 86, 90, 91, 94
Divadlo pod lipami 132, 142,
Divadlo prozatímné
Divadlo Ronachrovo 132
Dobšová 138
Dolanský 112
Dolina-Gorlenko M. D. 145 až 156
Domácí cvrček 166
Don Carlos 24
Don Juan 101, 169
Doña Anna 99, 101
Donizetti 87
Donon 148
Doriové 30, 31, 34, 39
Doubravský Petr 91
Drážďany 35, 55, 58, 73, 75
Dresdener Zeitung 124
Družstvo Národního Divadla 76, 77, 78, 90, 91
Dvě vdovy 132, 154
Dvořák Ant. dr. 24, 30, 112, 125, 127, 137, 147
Dyck van 127

Egypt 23
Elbe 120, 143, 144
Elsasy 58, 62, 66
Erba 90
Esmeralda 138
Eugen Oněgin 105, 109, 112—116, 153, 154
Eva z Losu 174

Falstaff 36—39, 61
Fedora 174
Fibich 147
Figner 115
Fijan A. 175
Florenc 28, 30, 66
Florjanský 112, 174
Fohstroemová A. 170
Francie 59, 128, 149, 155
Franchetti 30
Frič J. V. 173
Fugère 64, 66
Fusch 159

Gailhard 24, 26, 29
Garnier 179
Gastýn 159
Gaulois 61
Gazdina roba 175
Gil-Blas 66
Glinka 64, 153
Gmunden 159, 165
Goldmark K. 157—166
Gorlenko R. 149, 150
Gounod 92
Greffulheová, hrab. 58, 59
Grieg 64
Grünfeld 127
Guttenberga z 63

Halka 154
Hannele 143
Hartmann L. 55, 73
Herold J. dr. 77
Heš V. 64, 65, 74, 134
Hlávka J. 76
Hochberg, hrabě 135
Holzer R. 133
Horská 148
Hostinský Ot. dr. 112
Hubička 127, 128, 132, 139, 141, 143, 154
Hugenoti 101
Humbert král 29
Hynais V. 147

Chicago 125, 127, 129
Chlapowski 51
Chlapowski Fr. 45
Chorvatka 170
Chvála Em. 66, 112

Indián 138
Iolantha 116
Italie 21, 30, 31, 34, 39, 128, 129, 149

Jago 29, 61
Jahn Vilém 114
Jak se vám líbí 45
Janov 23, 24, 30—37, 179
Jastrzębiec Želazowski Roman, rytíř 174

Digitized by Google

Jauner Fr., rytíř 131
Jelínková 134, 138
Jeník 73, 135, 138
Jílek 134
Journal musical 67
Julie 174

Kahira 23
Kalbak 124, 125
Kalifornie 51
Kecal 62, 64, 66, 72, 74, 138
Klára 174, 175
Klein 138
Klicpera 166
Klír 110, 115
Knot 113
Kocík J. 90
Kolár Fr. 90
Kolár J. J. 174
Komarov V. V. 147, 149
Krammerová 74
Kroupa 138
Krušina 138
Krušinová 138
Kuffner J. 138
Kuzněc 109

Labussière 13
Labutí jezero 107
Lady Macbethová 45, 47, 48
Lamoureux 74
Lassalle 169
Lašek 134
Laube 170
Lautererová 112
Lazebník sevillský 169
Leoncavallo 127
Leonardo da Vinci 14
Leonora 101
Lessingtheater 122
Liberté 63
Libuše 108, 154
Ligurie 39
Lindová D. 180, 182
Lippiner 164
Lobkowic Ferdinand, princ 70, 76
Löffler 138
Lombardie 31
Londýn 58
Longone 90
Lucca 26
Lucrezia Borgia 87, 90, 91
Lvov 45

Macbeth 45
Magelona 174
Mahler 114
Machar 100, 103
Majitel hutí 174, 175
Mandžursko 153
Marie Stuartovna 45, 47
Markéta Gautierová 47, 175
Markéta-Helena 94
Markétka 92
Mařenka 73, 138
Mascagni 38
Massa de, baron 60
Mattstall 62
Maturová 134
Maurel 29, 61—64, 67, 72
Maurelová 67, 73
Meistersingři 154
Mentona 179, 180
Merlin 159—166
Metternich Richard, kníže 59, 61, 62
Metternich-Sándorů z, Pavlina, kněžna 53—80
Meyer Arthur 61, 62
Mícha 138
Míchová 138
Milada 115
Milán 22—33, 37, 39, 94, 75, 114, 179
Mnichov 79
Mnoho povyku pro nic za nic 45, 47
Modrzejewska H. 41—52, 171
Molière 17
Moscherová F. 64
Monte Carlo-Monaco 119, 120, 179
Morava 169
Moskva 56, 110, 112, 148, 153, 154
Mozart 101
Myslbek J. V. 147

Nadaud G. 60
Napoleon III. 59, 60
Nápravník E. 150
Negri 35
Německo 56, 73, 123—129, 133, 135
Němci 154, 170
Neruda J. 90
Neusiedl 75
Nesvadba 91
Něva 56
New-York-Herald 64
Nizza 179
Norma 101, 180—182
Nový York 58, 64, 125, 135, 149, 142, 144
Nuitter 63, 64, 67

Odetta 47
Oettingen 63
Offenbach 60
Ohnet 174, 175
Olga 153, 155
Opéra comique 57, 62, 63, 75, 78
Opričník 109

Digitized by Google

Orleanskaja děva 108
Orovist 180
Otello 22—30, 35—39, 61
Ottenthalová 138

Pagliacci 127
Paříž 24, 27, 56—80, 150, 155, 170
Patti 12
Pavel Veronský 33
Petěrhof 149, 150
Petr Veliký 153
Petrohrad 56, 57, 112, 115, 147—155
Petrucchio 14, 18
Piková dáma 110, 113, 115
Poláci, Polsko 51, 154, 169, 171, 182
Politik 72
Pollini 114, 133
Povolný 150, 151
Praha 17, 18, 22, 26, 27, 30, 37, 38, 49—52, 56 až 58, 65, 66, 71, 72, 74, 76, 84, 85, 87, 91—94, 99, 102, 108—116, 120 až 123, 125, 128—135, 138, 142, 143, 149, 151, 153—155, 159, 160, 166, 173
Preissová Gabriela 175
Prodaná nevěsta 55—80, 120—144, 154

Rafael 14
Rakousko 59, 65
Rakousy Dolní 63
Ratmír 153, 155
Recoaro 88
Renardová 127
Ricordi G. 23, 26, 27
Rieger F. L. dr., baron 76
Riviera 30, 31, 34, 179
Rosalinda 45
Rosenfeld Karel 139
Rosenfeld Ludvík 142, 143
Rosenfeld Theodor 142
Rosenfeldové bratří 142 až 144
Roubalová M. 93
Rozinka 169
Rozkošný J. R. 112
Rožinski
Rus, Rusové 112—116, 126, 127, 147—150, 153—155, 169, 171
Rusíni 172
Ruský kružok 107
Růžičková - Strozziová M. markýza 50, 167—176

Řím 28

Sábská královna 94, 159, 160
Saint-Amand J., de, baron 59
Salvayre 66
Sampierdarena 31, 45
Samsonova socha 152
Sándor de Slawnicza M., hrabě 62
San Francisco 125, 129
San Remo 179, 180
Sardou 17, 174
Sasko 73
Sava 174
Savina 50, 149, 171
Scala 22, 24, 25, 28, 29, 38
Seebach, hrabě 73
Seelese 73
Seifert J. 171
Sekvana 56
Semionov S. V. 150
Semiramis 94
Serebrjakov 153
Sever 180
Severoněmecký lloyd 143
Shakespeare W. 14, 45, 47, 50, 174
Sibiř 153
Schiller B, 45, 50
Schiller dr. 142, 143
Schoppenwihr 66, 67
Schuch 74
Schwarz J. 64, 123, 127, 128, 140, 141
Sklenář J. 90
Sklenářová - Malá Ot. 93, 174
Skramlík Em., rytíř, 90
Skraup 166
Slované 170
Smetana B. 26, 30, 55—80, 108, 115, 122—128, 131, 135, 136, 140—144, 147, 148, 150, 154, 166
Smirnov 153
Somnambula 183
Sonzogno 127
Soubies 79
Southampton 49, 51
Spojené státy americké 125
Stano O. J. 150
Stern 139
Stolzová T. 22, 23, 27, 29 až 31, 37, 38
Strakatý J. dr. 107
Šmaha J. 112, 133, 135, 138, 144
Španěly 128
Švanda ze Semčic Pavel, syn 130, 132
Švédsko 182

Tamagno 57, 60
Tannhäuser 57, 60
Tartuffe 13, 17

Digitized by Google

Teatro Ruffini 180
Temps 66
Thám V. 120
Théâtre lyrique de la Renaissance 72, 74—78
Théâtre universel 67
Théâtre Variété 134
Thérésa 60
Thermidor 12, 16
Tiflis 94
Tichý 134
Tichý ocean 153
Tilda 127
Tizian 14
Tristan a Isolda 76
Trovatore 87, 91, 154
Tuillerie 59
Turolla E. 81—95
Turolla R. 86

Uhry 63
Umělecká beseda 107
Únos ze serailu 101

Vaclík J. 150
Valentina 85, 94
Váňa 155, 156
Vanor G. 72
Varšava 56, 85, 171
Vašatý J. dr. 107, 112
Vašek 138
Večer třikrálový 45
Ventimiglia 174, 180
Verdi G. 19—40
Verdiová 29, 33, 37
Viola 45
Vídeň 27, 38, 56, 57, 58, 60, 63, 65, 66, 68, 74, 76, 85, 94, 102, 120 až 122, 127—131, 138, 142, 159, 160, 161, 164—166
Visla 56
Vltava 94, 174
Vrchlický J. 147
V studni 132, 139
Vykoukalová 114

Wagner 57, 60, 76
Wallner 138
Watteau 71, 74
Weinberger 64, 128
Weiser 86
Wiltová M. 97—103, 120
Winterholler G. 123, 124

Záhřeb 169, 173, 176
Zeyer 166

Židovka 92, 93
Žizň za carja 112, 153, 155

Digitized by Google

Digitized by Google

OBSAH.

	Strana
Proslovem	7
Coquelin v zákulisí	9
Moje pouti k Verdimu	19
Z upomínek na Helenu Modrzejewskou	41
Kněžna Pavlína z Metternich-Sándorů a Bedřich Smetana	53
Vera diva	69
Marie Wiltová	97
Skladatel Eugena Oněgina	105
Šiřitel oper Smetanových	117
Marie Ivanovna Gorlenko-Dolina	145
U Karla Goldmarka	157
Chorvatská umělkyně	167
U kočovného umění italského	177
Rejstřík jmen	185

VYOBRAZENÍ.

Benoit Constant Coquelin (s autografem).
Giuseppe Verdi.
Helena Modrzejewska (s autografem),
Pavlína kněžna z Metternich-Sándorů (s autografem).
Emma Turolla (s autografem).
Petr Iljič Čajkovskij (s autografem).
Marie Ivanovna Gorlenko-Dolina (s autografem).
Karel Goldmark.
Marie markýza Růžičková-Strozziová (s autografem).

*

12 linek záhlavních.
12 linek závěrních.

Digitized by Google

AUTOGRAFICKÉ SNÍMKY LISTŮV:

Strana

G. Verdiho 36
Heleny Modrzejewské 45, 49
Pavlíny kněžny z Metternich-Sandorů . . . . . 68—71
Emmy Turolly 88, 89
Petra Iljiče Čajkovského . . . . . 101—111
Adolfa Baumanna . . . . . 136—137
Karla Goldmarka . . . . . 163—165
Marie markýzy Růžičkové-Strozziové . . . . . 172—173

Digitized by Google

Digitized by Google

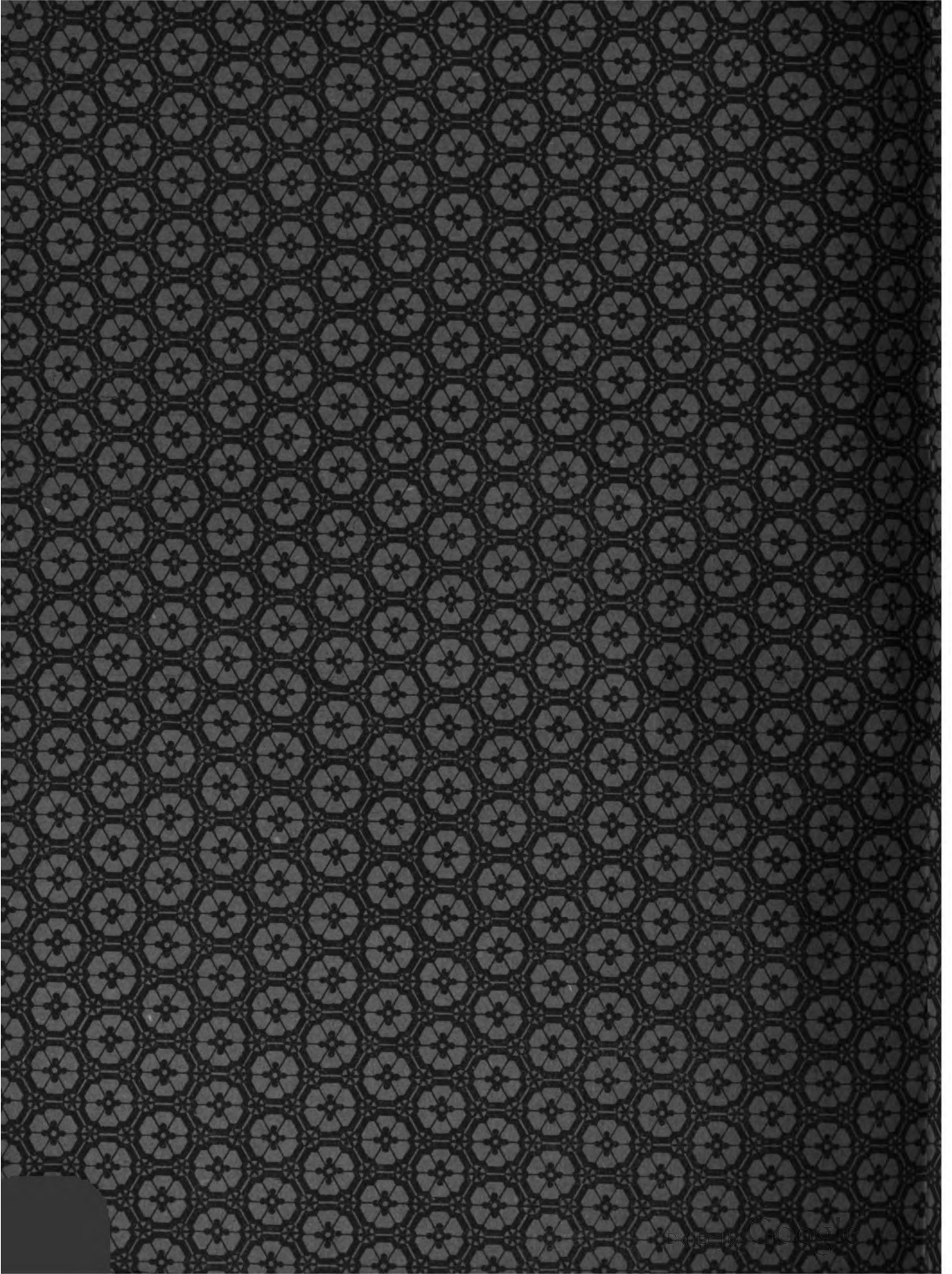

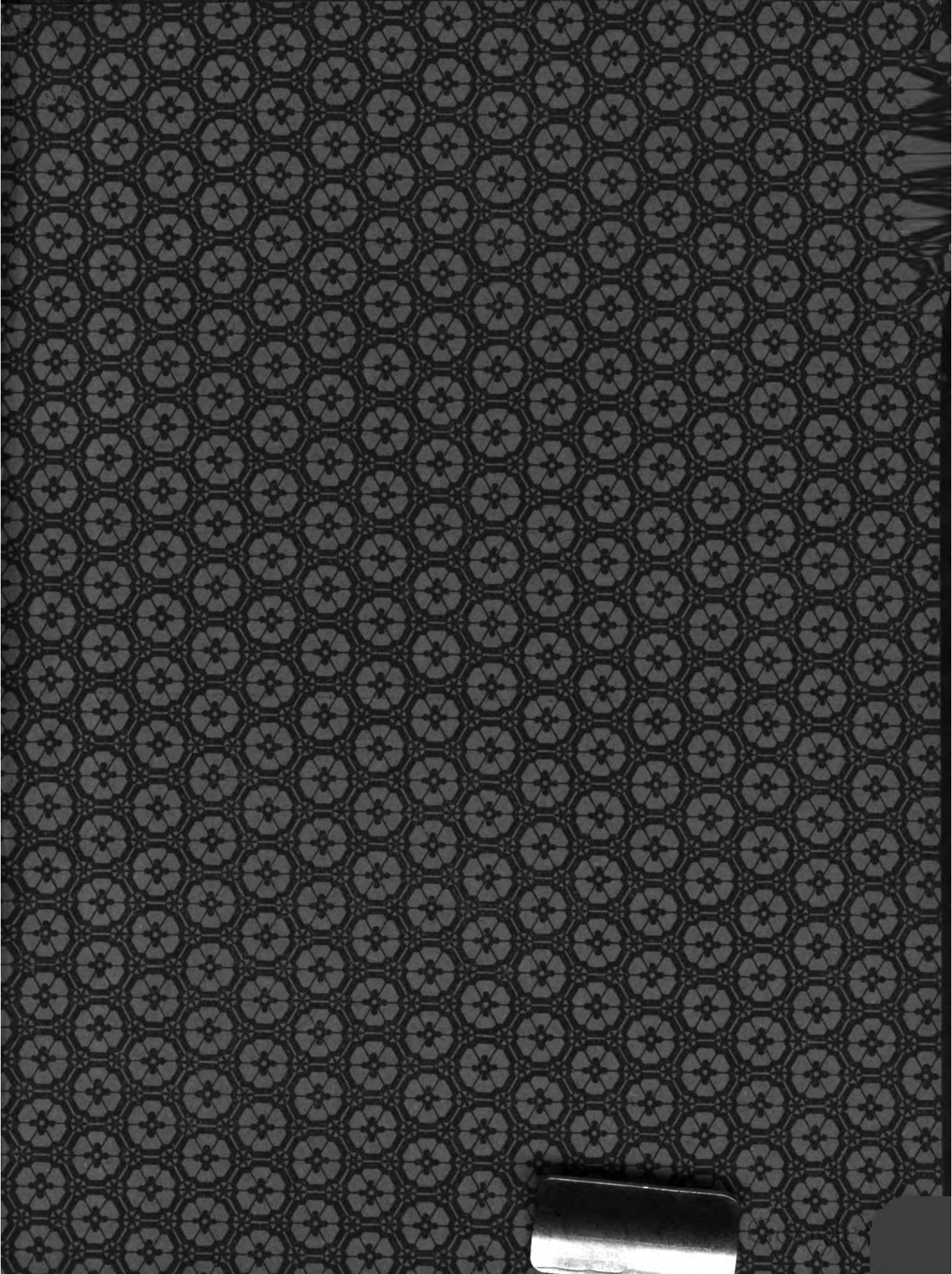

Digitized by Google